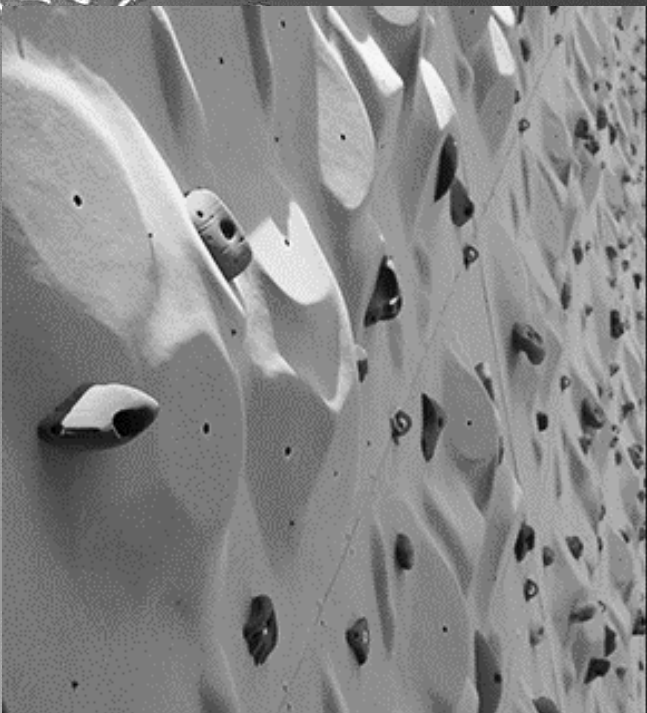

LIV
OVER
LOV

Hvis jeg var statsminister for
en dag ville jeg.....

ADSKILLE KIRKE OG STAT

RUD·PEDERS

Should I Stay or Should I Go?

Anne-Mette Barrett Bach & Monika Bille Nielsen

Speciale i Sociologi AAU | Vejleder Lars Skov Henriksen | 10. semester | Forår/sommer 2017 | 220.414 anslag

Should I Stay or Should I Go?

Anne-Mette Barrett Bach & Monika Bille Nielsen

Titelblad

Titel: Should I Stay or Should I Go?

Udarbejdet i perioden: 1. februar - 8. August 2017

Forfattere: Anne-Mette Barrett Bach & Monika Bille Nielsen

Vejleder: Lars Skov Henriksen

Anslag: 220.414

Transskriberede interviews er vedlagt på cd-rom.

Underskrift:

Anne-Mette Barrett Bach

Monika Bille Nielsen

Summary

The Danish National Church [folkekirken] is all around us and is an integrated part of Danish society. However, tendencies of secularization and individualization have changed people's relationship and perception of the church. In this master thesis, we seek to explore how the "culture Christians" [kulturkristne], who make up a big part of the Danish population, look at the Danish National Church. We have interviewed culture Christians who have either left or considered leaving the church. We have examined what pushes them away from the church and what pulls them closer and make them remain member of the National Church. In short, we make them ask themselves "*Should I Stay or Should I Go?*".

The thesis is based on two focus group interviews and eight biographical interviews with former members and potential leavers of the Danish National Church. Through a phenomenological and hermeneutic approach, we seek to uncover the informants' life worlds and interpret their reflections and opinions. We have found inspiration in Karel Dobbelaere's thoughts on secularization as well as Grace Davie's work on individualization.

The study finds that the informants do not view themselves as believers and they feel the church is distant. There is a correlation between the informants' perception of the church and their considerations in leaving. The church gains relevance in the informants' lives when they attend traditional ceremonies in the church. It does not gain relevance based on the ceremonies religions content, but because of the uniting effect of the ceremonies.

The different ceremonies have different meaning to the informants, and they select and deselect them according to the relevance in their life world. Ceremonies in the church are discarded, if other alternatives are established in society. The informants create their own patchwork of meaning in their relation to the church. The church becomes a buffet, where the informants pick the ceremonies that have a meaning to them. It is important that the priest is personal and makes the ceremony contemporary and recognizable. These are tendencies of individualization.

When the respondents choose to use the church to celebrate different rites of passages, despite their lacking religious beliefs, it is out of regard to their families' wishes of the

church's involvement. This shows that the individualization tendencies are not as strong as some studies lay out. The informants are willing to put their own wishes aside to respect the wishes of their close community.

Many of the informants think that the church should seek to "think out of the box" and modernize. Others disagree and fear that the church may lose its ecclesial integrity and authenticity in the process.

The theological fundament of the Danish National Church is very spacious and priests have autonomy to preach the Christian message as they see fit. The informants think the church sometimes become too spacious, when it gives space to priests with strong opinions that differ from their own. Especially on questions regarding politics and equality.

Indhold

Titelblad.....	1
Summary	2
Indledning.....	6
Folkekirken i det danske samfund – betydning, udvikling og rolle som institution	8
Hvad påvirker nedgangen i folkekirkens medlemstal?	8
Færre døbes og flere medlemmer dør ud	8
Andre trossamfund vinder frem	9
Det aktive valg – at melde sig ud af folkekirken	9
Strukturelle mekanismer – folkekirkens ændrede rolle.....	9
Hvad kan konsekvenserne af det faldende medlemstal blive?	10
Problemstilling.....	11
Kort om folkekirkens særegenhed.....	12
Hvad er et medlemskab af folkekirken?.....	13
Empiriske undersøgelser om folkekirken.....	16
Empiriske undersøgelser om forhold til religion, kirke og traditioner.....	16
Empiriske undersøgelser med fokus på udmeldelse	20
Sekularisering og individualisering – to fænomener, samme sag	24
Hvorfor arbejde med en dimensional distinktion?	24
Samfundsmæssig sekularisering.....	25
Organisatorisk sekularisering	28
Individuel sekularisering.....	30
To forskellige men sammenvævede perspektiver på religionens udvikling.....	33
Metodiske og metodologiske overvejelser	34
Et udspring i den eksisterende forskning	34
Et behov for metodekombination	35
Muligheder og konsekvenser ved vores metodekombination	35
Fokusgruppeinterviewet	36
Interviewguide og interviewteknik	37
Det narrative interview	37
Interviewguide og interviewteknik	38
Hvem og hvordan? – gruppesammensætning og samplingsstrategi.....	38
Mere konkret om sampling til fokusgrupper.....	39

Mere konkret om sampling til narrative interview	40
Efterrationalisering på specialets empiriske grundlag	41
Livsverden og fortolkning	42
Det empiriske grundlags beskaffenhed.....	44
Persongallerier	45
De kulturkristne og folkekirken	49
Den individualiserede folkekirke	49
Kirkens budskab skal tolkes i nutidig kontekst	49
Formen skal være nærværende og personlig	51
De kulturkristne værdier og rummelighedsdiskursen.....	52
Kirken er ikke lig danskhed	58
Tradition og tro – ingen folkekirke uden tradition, religion er en tabt kamp	59
Det kristne og det nære fællesskab	60
Traditionernes rolle for det nære fællesskab	62
Et selektivt forhold til ceremonierne	66
Når tilknytning til folkekirken bliver et patchwork	75
Følelsers og logikkens rationaler.....	77
Et økonomisk rationale - udbytte af kirkeskatten.....	77
Et pragmatisk rationale – trygheden i etableret praksis	79
Rationalet om det nære fællesskab – hensyn til familie	82
Rationalet om det store fællesskab - efterspørgsel og udbud	83
Et politisk rationale - adskillelse af kirke og stat?	88
Besværlighedens rationale – både praktisk og psykisk	90
Overvejelser om udmeldelse er en kompleks proces	91
Modstrid i tendenserne	93
Konklusion	98
Litteratur	100
Bilag.....	103
Bilag 1 – Interviewguide fra fokusgrupper	103
Bilag 2 – Interviewguide fra narrative interview	105

Indledning

Den danske folkekirke er helt speciel. Den danske folkekirke var nemlig den første folkekirke i verden (Folkekirken 2017a). Den har længe haft en central placering i det danske samfund. Men ligesom mange andre af samfundets institutioner er den under pres fra den samfundsudvikling vi ser i dag. Tro og religion spiller i dag en anden rolle, og stadig flere stiller sig kritisk over for forholdet mellem stat og kirke. Som det fremgår af forsiden var Ateistisk Selskab en af de aktører, der tog debatten op i 2016. Her førte de kampagner med budskaber som "Hvorfor koster tro noget?" og "Hvorfor tro på en Gud?". 2016 blev også rekordår for antal udmeldte af folkekirken – 24.728 danskere forlod folkekirken. Ateistisk Selskabs kampagne har muligvis medført, at flere har reflekteret over deres medlemskab og tilhørsforhold til folkekirken. Det er de færreste som deltager i de ugentlige søndagsgudstjenester og der kan gå lang tid imellem, at danskerne deltager i kirkelige aktiviteter. Det var også i 2016, at forhenværende kulturminister Bertel Haarder startede en indsamling af ti værdier, som var vigtige for fremtidens samfund. Dette initiativ blev døbt Danmarkskanon. Danmarkskanonen skulle indeholde *"de samfundsværdier, traditioner og bevægelser, vi er formet af og fælles om, og som er værd at tage med ind i fremtidens samfund."* (Danmarkskanon.dk 2017). Der blev i alt indsamlet 2.425 svar og én af værdierne, som blev valgt var den kristne kulturarv. Det, at den kristne kulturarv blev valgt, indikerer at folkekirken stadig værdsættes, blandt andet til at ramme livets store begivenheder ind gennem traditioner.

På trods af at folkekirken stadig benyttes og dens kulturarv opfattes som vigtig, ses folkekirken af mange som fjern i hverdagen. Flere undersøgelser viser klare sekulariseringstendenser, da den kirkelige aktivitet ved højtider og ceremonier er faldende. Når danskerne i svindende grad møder folkekirken personligt, får mediernes diskurs og kampagner fra aktører som Ateistisk Selskab, bedre mulighed for at påvirke befolkningen. Der har eksempelvis været stort fokus på udtalelser om kvindelige præster og vielse af homoseksuelle. Disse emner kan skille vandene, idet folkekirken skal forholde sig til tolkninger af det kristne budskab, såvel som det omkringliggende samfund. Folkekirken rummer præster med meget forskellige teologiske ståsteder og meninger. På trods af at de i religiøs kontekst handler legitimt, hvis de ikke ønsker at vie homoseksuelle

eller er modstander af kvindelige biskopper og præster, så er det i modstrid med udbredte ligestillingsværdier i samfundet.

I den forbindelse kan man stille sig det spørgsmål, om det i højere grad giver mening at adskille kirke og stat. Hvis folkekirken ikke formår at blive hele folkets kirke, hvorfor skal staten så støtte denne religiøse institution? Dette spørgsmål er stadig på den politiske dagsorden. Et fint eksempel på dette fremgår af det øverste billede på forsiden. Billedet er taget på Folkemødet på Bornholm i år. Her kunne folkemødets deltagere nedskrive deres svar på: *"Hvis jeg blev statsminister for en dag ville jeg..."*. Øverst oppe har en person skrevet *"adskille kirke og stat"*. Debatten er stadig til stede i danskernes bevidsthed, selvom kirken til hverdag kan virke fjern. Ville en adskillelse få konsekvenser for folkekirkens legitimitet og gå ud over folkekirken og dens funktion som kultur- og traditionsbærer, eller vil det blot skabe konkurrence, hvor folkekirken må forholde sig til et marked med udbud og efterspørgsel, hvor folkekirken sidestilles med andre trossamfund i Danmark.

Flere folkekirker forsøger allerede at gøre sig mere attraktiv, ved at afholde alternative arrangementer som spaghettigudstjenester og søndagsrock. Som det ses på forsidens midterste billede, er der kirker som pryder kirkebygningen med klatrevægge, og kirker som deltager i kulturelle tiltag som kulturnætter. Til Kulturnatten i København laves kirkens rum om til en kulturoplevelse med eksperimenterende lysshows og elektronisk musik. Disse tiltag sker med henblik på at få flere mennesker ind i kirkerne, og give publikum nogle sjove og atypiske oplevelser, som folkekirken normalt ikke forbindes med. Det er interessant, om disse initiativer virker efter hensigten og gør folkekirken mere attraktiv eller skubber medlemmer væk, når kirkens genkendelighed mindskes, hvilket kan gå ud over oplevelsen af kirkens integritet og autenticitet. Folkekirken skal være folkets kirke. Den afhænger af folket. Så giver det mening at have en folkekirke, hvis kirken ikke kan fastholde sine medlemmer? Gennem en række interview har vi forsøgt at undersøge, hvordan danske kulturkristne forholder sig til folkekirken. Hvordan de bruger den, hvordan de forstår dens placering i dagens samfund, samt ikke mindst forstå, hvad der har betydning for at fastholde medlemmerne og hvad der kan skubbe på udmeldelse af folkekirken.

Folkekirken i det danske samfund – betydning, udvikling og rolle som institution

Den danske folkekirke har i mange generationer haft en særstatus i samfundet. Dog er denne særstatus blevet marginaliseret gennem de seneste årtier (Rosen et al. 2012:41). På trods af at folkekirken historisk set har været indlejret i det danske samfund, har der inden for de seneste år været debat om, hvorvidt den danske folkekirke bør have statsstøtte og en særstatus. Dette skyldes blandt andet, at der forekommer at være en svækkelse af folkekirken som institution. Det ses, at folkekirken samt dens religiøse rammer spiller en mindre rolle i personers privatsfære og i samfundet. En indikator på at folkekirken er svækket er, at der i mange år har været et faldende medlemstal af folkekirken.

Tabel 1: Tilslutning til folkekirken 1995-2017. Procent.

	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Medlemstal	87,0	85,1	83,3	80,9	77,8	75,9
Dåbsprocent	79,8	77,2	75,4	69,2	61,5	-

Kilder: Kirkeministeriet 2017

Tabel 1 viser, at tilslutningen til folkekirken er nedadgående. Det absolutte medlemstal er i Danmark pr. 19.01.17 på 4.368.971 personer ud af et samlet befolkningstal på 5.745.526 indbyggere (Danmarks Statistik 2017). Det vil sige, at 75,9% af den danske befolkning i dag er medlem af folkekirken.

Hvad påvirker nedgangen i folkekirkens medlemstal?

Der er flere årsager til, at tilslutningen til folkekirken er nedadgående. I de følgende afsnit præsenteres væsentlige faktorer, der påvirker folkekirkens medlemstal. Disse er udledt på baggrund af eksisterende studier på området. Ud over denne korte præsentation af væsentlige faktorer dykkes der senere mere dybdegående ned i disse påvirkninger.

Færre døbes og flere medlemmer dør ud

For det første er 90% af de som går bort medlemmer af folkekirken. Det indikerer blandt andet, at størstedelen af de ældre generationer er medlem af folkekirken. For det andet er andelen af nyfødte, som bliver døbt, faldet til 62%. Disse to faktorer har især indflydelse på, hvorfor medlemstallet ser ud som det gør i dag.

Andre trossamfund vinder frem

For det tredje kan indvandring ligeledes forklare, hvorfor færre personer tilslutter sig den danske folkekirke. I Danmark er 570.581 indvandrere, mens 170.991 er efterkommere af indvandrere (Danmarks Statistik 2017). Indvandrere og efterkommere forventes ikke at lade sig selv eller sine børn indtræde i den danske folkekirke. Tværtimod ses det, at der er flere etniske grupper, som har andre religioner, fx islam, og i den forbindelse etableres andre adfærdsmønstre og praktiserede religioner i Danmark (Riis 1985:16). Denne globalisering og pluralisering skaber flere konkurrerende trossamfund, som udfordrer folkekirkens livssyn.

Det aktive valg – at melde sig ud af folkekirken

Der er årligt en række danskere, som aktivt vælger at melde sig ud af folkekirken. Det er denne gruppe, som spolialet har interesse i at undersøge nærmere. I 2016 var der 24.728 personer, som meldte sig ud af den danske folkekirke. Dette er næsten dobbelt så mange som gennemsnittet for de seneste ti år (Danmarks Statistik 2017). På trods af at denne gruppe udgør en lille procentdel af den samlede befolkning, er det en tendens, som inden for de seneste år er taget til. Gruppen adskiller sig fra den generelle befolkning, da de danskere, som aktivt melder sig ud, går imod flertallet. Samtidig forventes det ikke, at denne gruppe lader sine børn døbe, hvilket fremadrettet kan medføre, at den nedadgående udvikling fortsætter, hvilket kan få konsekvenser for folkekirken og dens rolle i det danske samfund.

Strukturelle mekanismer – folkekirkens ændrede rolle

Det, at flere og flere danskere vælger at melde sig ud af folkekirken, har formentlig indvirkning på, at folkekirkens rolle i samfundet bliver mindre eller ændres. Det er ikke længere forventeligt at lade sine børn døbe og være medlem af folkekirken. Ud over den lavere tilslutning til folkekirken ses også et fald i folks deltagelse i kirkelige aktiviteter i Danmark.

Tabel 2: Kirkelige aktiviteter i Danmark 2006-2016.

	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Konfirmerede i pct.	73	71	70	71	70	68
Kirkelige vielser	15.212	14.318	11.077	10.025	9.694	10.479
Kirkelige begravelser	49.757	48.751	48.079	45.271	42.734	43.776

Kilder: Kirkeministeriet 2017

I tabel 2 ses en oversigt over udviklingen fra 2006 til 2016. Det kan udledes, at der er færre unge, som bliver konfirmeret, og at andelen af danskere, som vælger kirkelige vielser og kirkelige begravelser, er lavere, når der sammenlignes med tallene fra tidligere.

Hvad kan konsekvenserne af det faldende medlemstal blive?

Folkekirkens særstatus er gennem årene blevet marginaliseret, idet kirken ikke har samme indflydelse på staten og nationen, som den havde før reformationen og oplysningstiden (Rosen m.fl 2012:41). På trods af at folkekirken historisk set har været indlejret i det danske samfund, har der inden for de seneste år været debat om, hvorvidt folkekirken bør have en særstatus og støttes af staten. Der sættes blandt andet spørgsmålstejn ved, hvorvidt folkekirken bør støttes af staten, fordi der gennem årene har været et medlemsfald i Folkekirken. Samtidig har der også været stor debat i forbindelse med statens magt over for folkekirken i forbindelse med forskellige tiltag. En af begrundelserne for, at folkekirken bør adskilles fra staten, er, at folkekirken ikke længere har en betydningsfuld rolle. Dette ses ved, at folkekirken er en lille spiller sammenlignet med staten, og staten har stor magt over folkekirken både moralsk, økonomisk og religiøst (Berg 2003:50).

I Sverige og Norge er kirke og stat blevet, eller er ved at blive, adskilt. I Norge vil der ske en "virksomhedsoverdragelse" fra staten til kirken, og ingen kirkelig ansat vil fra 2017 være tjenestemand eller embedsmand. Hertil står kirken som virksomhed over for en ukendt fremtid, og der skal tages højde for en række økonomiske og religiøse udfordringer. I Norge ses nemlig (ligesom i andre europæiske lande) en sekularisering, idet kulturliv og folkeliv løsriver sig fra kirken, og medlemstallet daler (Sandvik 2016:264). I Sverige blev staten og kirken adskilt i 2000. I tiden efter oplevede kirken et medlemsfald, hvilket blandt andet blev forklaret ved, at ateistiske foreninger førte kampagner mod folkekirken. Dog vurderes det, at den svenske kirke fortsat har en rolle i det sociale fællesskab i Sverige, og at kirken er en del af de demokratiske værdier, da den svenske kirke bærer en kulturarv. Fordelene ved adskillelsen har været, at kirken har mere frihed og samtidig er blevet mere jævnbyrdig med andre religiøse samfund (Jackelén 2011).

Problemstilling

Det påvirker uundgåeligt folkekirken, at dens position svækkes i kraft af det faldende medlemstal. Derfor er det vigtigt at opnå en indsigt i, hvad der kendetegner den gruppe af danskere, der i højere eller mindre grad vælger at tage afstand til eller frasige sig folkekirken ved at udmelde sig af dens fællesskab. Men for at kunne handle på dette problem, er det ikke nok at kunne sige noget om, hvem der vælger at melde sig ud af folkekirken. Der ligger også en værdifuld viden i at få indsigt i deres bevæggrunde for at fravælge folkekirken i deres liv.

Det er ingen hemmelighed, at mange af samfundets institutioner er under pres fra den rivende udvikling, som samfundet gennemgår eksempelvis i kraft af globalisering, individualisering, teknologi og sekularisering. Den danske folkekirke er ingen undtagelse. Folkekirken har derfor i mange tilfælde taget nye midler i brug i form af eksempelvis "spaghetti-gudstjenster", koncerter, digitale løsninger og lignende. Men ofte baserer disse tiltag sig på trial-and-error, hvor folkekirken prøver at forny sig ved at skyde lidt i blinde.

Denne undersøgelse vil ikke direkte undersøge, hvad folkekirken kan gøre for at holde på sine medlemmer, men mere eksplorativt forsøge at afdække livsverdenerne hos personer, som har haft overvejelser om at melde sig ud. Alle danskere bliver nødt til at forholde sig til folkekirken, for den er en indlejret del af det danske samfund og dets historie. Samtidig er danskernes medlemskab af folkekirken også folkekirkens eksistensgrundlag.

Derfor undersøger specialet denne problemstilling:

Hvordan forholder kulturkristne, der har valgt eller overvejer *ikke* at være medlem af folkekirken, sig til folkekirken?

Kort om folkekirkens særegenhed

Den danske folkekirke er helt speciel. Folkekirken i Danmark var nemlig den første i verden, efterfulgt af Sverige, Norge, Finland og Island, der ligeledes fik en nationalkirke. Det var indførelsen af Grundloven i 1849, som officielt gav folkekirken sit navn. I §4 står der, at: *”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten”* (Folkekirken 2017a). Grunden til at kirken fik navnet folkekirke var, at det skulle gøres tydeligt, at det ikke var statens, men folkets kirke (Folkekirken 2017a).

Dette var, og er, vigtigt at understrege, da folkekirken er en meget bred organisation. Det, som er karakteristisk ved den danske folkekirke, er, at der er ikke et organ, som samler folkekirken. Dette betyder, at den lokale sognepræst har et stort spillerum, som gør, at Danmarks folkekirker har teologiske meningsforskelle (Riis 2011:348). Der er eksempelvis både præster, som er traditionelle og præster, som har en mere moderne tilgang i deres tolkninger og forkyndelser. Der kan altså være en stor spredning blandt de forskellige sogne, idet præsterne i folkekirkerne kan have forskellige meninger og teologisk ståsted. Det eneste, som er fælles for folkekirken, er ritualerne og traditionerne, som foreskrives fra centralt hold (Riis 2011:348). Det er menighedsrådet, som vælger en præst, hvorfor medlemmer af stiftets menighedsråd har indflydelse på, hvem de lukker ind i deres sogns kirkebygning. I den forstand kan de være med til at præge det teologiske ståsted. Dog er det i sidste ende præsten, som har selvbestemmelse i forbindelse med sin forkyndelse og dermed frihed til at gå sin egen teologiske vej (Riis 2011:348). Denne konstellation gør, at den danske folkekirke er meget rummelig. Dette ses også ved, at der er mange forskellige teologier, som ses side om side. Der er både *”Indre Mission, grundtvigianisme, karismatiske strømninger og tidehvervsk teologi”* (Folkekirken 2017a). Denne adspredelse og rummelighed er en styrke ifølge folkekirkens egen hjemmeside, da den favner mange menneskers tro og religiøsitet (Folkekirken 2017a), og er i stand til at imødekomme deres behov og efterspørgsel.

Historisk har kirken i Danmark længe været gennemorganiseret, og i middelalderen havde kristendommen og kirken en stor betydning og magt, idet den var meget organiseret og berørte indbyggerne i lokalsamfundene før staten gjorde (Knudsen 1995:47). Kirken har derfor ikke kun haft stor betydning åndeligt og kulturelt, men også som statens magtressource. Dette ses blandt andet ved, at kirken historisk set er blevet anvendt til at

få befolkningen til at understøtte og respektere kongemagten – og senere staten (Knudsen 1995:53). Kirken har haft en særlig rolle, da den har haft betydning i lokalsamfundene og ligeledes har sørget for befolkningen og de svageste grupper ved at varetage sygeforsorg, fattigforsorg, undervisning og moralske eller religiøse opgaver i forbindelse med personlige sager om ægteskab, utroskab eller blasfemi (Knudsen 1995:54). Efter reformationen ønskede kongemagten at varetage disse opgaver ved at bibeholde de i forvejen eksisterende institutioner, eller gennem nyoprettede institutioner. Statens indlemmelse af kirken gjorde, at staten først kunne tage ansvar for velfærden og uddannelsesområdet langt senere (Knudsen 1995:54).

Som et levn varetager folkekirken stadig en række organisatoriske opgaver for staten. En af disse er personregistrering. Personregistrering er en forvaltningsopgave uden religiøst indhold, som alligevel varetages af folkekirken (Folkekirken 2017b). Så selvom du eksempelvis vælger at navngive dit barn, fremfor at døbe det, skal det alligevel registreres af folkekirken. Derudover har folkekirken på grund af sin position som statskirke også indgået i undervisningen i folkeskolen. Igennem tiden er børn blevet skolet i kristendomsundervisning. I dag har den luthersk-evangeliske kirke fortsat en særlig position i folkeskolen. I bekendtgørelsen af lov om kristendomsundervisning, hvor der i §6 stk. 1, står at: *"Kristendomsundervisningens centrale kundskabsområde er den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom. På de ældste klassetrin skal undervisningen tillige omfatte fremmede religioner og andre livsanskuelser."* (Retsinformation 2017). Dette er atypisk, hvis man ser på vores nabolande, idet kristendomsundervisning har haft en central rolle i den dannelsesrejse, som folkeskolen har været anset som. Folkekirkens indlejring i folkeskolen bliver stadig til en vis grad set som en selvfølgelighed på grund af dennes historiske kontekst. I takt med at Danmark bliver et mere multikulturelt samfund, og individualiserings- og sekulariseringstendenser vinder frem, bliver der i højere grad sat spørgsmålstegn ved denne sammensmeltning af stat og kirke. Men faktum er i dag, at kirke og stat fortsat er sammenvævede størrelser – både organisatorisk og i mange danskernes bevidsthed.

Hvad er et medlemskab af folkekirken?

Det er relevant at definere, hvad det er, potentielle ikke-medlemmer og ikke-medlemmer blandt andet fravælger i forbindelse med deres udtrædelse. I følgende afsnit vil der være

en kort gennemgang af, hvad det vil sige at være medlem af folkekirken, hvad medlemsbidraget går til, hvad de kirkelige rettigheder er for medlemmer og ikke-medlemmer, samt hvordan man rent praktisk melder sig ud.

Folkekirkens medlemmer betaler i gennemsnit 0,88% af deres skattepligtige indkomst til folkekirken, og dette bidrag kaldes kirkeskat (Folkekirken 2017a & 2017c). Kirkeskatten går både til kirkelige handlinger i form af søndagsgudstjenester, dåb, konfirmation (herunder konfirmationsforberedelse), kirkelig vielse og kirkelig begravelse eller bisættelse (Folkekirken 2017c). Ud over de kirkelige handlinger bliver kirkeskatten også brugt til vedligeholdelse af kirker og kirkegårde, nybyggeri, inventar i kirker, personregistrering, socialt arbejde og præsternes løn (Folkekirken 2017a).

Personer som betaler kirkeskat har adgang til kirkelige handlinger i form af dåb, konfirmation, vielse og begravelse i kirken. Som medlem af folkekirken er det prismæssigt billigere at blive kremeret eller begravet, hvis man sammenligner med ikke-medlemmer (Folkekirken 2017a). Dette er en af fordelene ved at betale kirkeskat. Dog har personer som ikke er medlem ligeledes mulighed for flere af de ovennævnte ting. Personer, som ikke er medlem, kan eksempelvis få en kirkelig vielse, hvis partneren er medlem af folkekirken. Derudover har alle personer ret til at få sit barn døbt, uanset om man betaler kirkeskat eller ej (Folkekirken 2017a). Det ses ofte i forbindelse med begravelser, at der opstår tvivl om, hvilke rettigheder der tilfalder individer, som ikke er medlem af folkekirken. Her er det præstens pligt at respektere individets beslutning om at melde sig ud af folkekirken. Hvis individet ikke er medlem af folkekirken ved sin død, anses dette som et udtryk for, at individet ikke ønsker en kirkelig begravelse. Det bliver her de pårørendes rolle selv at stå for højtideligheden omkring individets bisættelse eller begravelse (Folkekirken 2017c). I Danmark findes der ikke udpræget tilknytning til alternative ritualer og ceremonier i forbindelse med de overgangsfaser og begivenheder, der normalt varetages af folkekirken. Flere har dog meldt sig på banen med alternative ceremonier. En af dem er Humanistisk Samfund, der tilbyder humanistisk navngivning, konfirmation, bryllup og begravelse. De tilbyder ifølge deres hjemmeside: *"(...) mulighed for at markere livets store overgange på en højtidelig måde på grundlag af et livssyn og en etik, der sætter mennesker i centrum."* (Humanistisk Samfund 2017a). Det skal dog

bemærkes, at Humanistisk Samfund er en relativt beskedne forening med blot 1140 medlemmer i juni 2017 (Humanistisk Samfund 2017b:2).

Rent praktisk kan man melde sig ud af folkekirken ved at henvende sig til kirkekontoret i ens sogn. Henvendelsen kan ske personligt eller skriftligt. Ved henvendelse oplyser man, hvor og hvornår man er født og døbt – oplysninger der fremgår af ens fødsels- og dåbsattest. Kirkebogsføreren registrerer ens udmeldelse i kirkebogen, som automatisk overføres til CPR-registret. Herefter modtager man en ny fødsels- og dåbsattest, hvorpå der står hvornår man er udtrådt af folkekirken (Folkekirken 2017c).

Ateistisk Selskab har ført flere kampagner og opråbt sig større opmærksomhed med deres hjemmeside "udmeldelse.dk", hvor komikeren Anders Stjernholm proklamerer, hvorfor han synes, at man skal melde sig ud af folkekirken. Her kan du melde dig ud ved at indtaste navn, adresse, CPR-nummer, fødeby og e-mail, samt bekræfte din udmeldelse. Udmeldelsen sendes så til ens lokale kirkekontor via en krypteret mail (Udmeldelse.dk 2017). Hjemmesiden blev lanceret 8. marts 2016, og i løbet af 2016 har knap 16.000 personer benyttet sig af hjemmesiden til udmeldelse af folkekirken (Ritzau 2017).

Empiriske undersøgelser om folkekirken

For at forstå, hvorfor der forekommer at være en mindre tilslutning til folkekirken og et fald i kirkelige aktiviteter, er det relevant at vende blikket mod eksisterende danske og nordiske undersøgelser, da disse kan give en forståelse af den udvikling, som vi ser.

Langt de fleste af de eksisterende undersøgelser, som vi præsenterer her, beskæftiger sig med den gruppe af danskere, der kan betegnes som *kulturkristne*. Det er de danskere, som anser sig som kristne på baggrund af traditioner, og kirkens kulturelle rolle, og som i varierende grad ser sig selv som troende. Da den danske folkekirke netop er så rummelig, rummer den mange forskelligartede trossamfund under samme paraply. Som vi kommer ind på senere, er målgruppen for denne undersøgelse hovedsageligt de kulturkristne, og dem som vælger ikke at være del af folkekirkens fællesskab. Dog har vi ikke direkte forsøgt at ekskludere erklærede troende danskere, som har valgt at bryde med folkekirken, eller udtalte ateister. Vi har blot valgt ikke at gå målrettet efter disse grupper.

De eksisterende undersøgelser kan give et indblik i, hvilke socioøkonomiske faktorer der karakteriserer de danskere, der melder sig ud af folkekirken. I dansk kontekst er motiver eller bevæggrunde for at fravælge folkekirken ikke udfoldet i større undersøgelser. Men der findes en del forskning omkring danskernes generelle holdning til religion, folkekirken og traditioner.

Empiriske undersøgelser om forhold til religion, kirke og traditioner

Ina Rosen (2009) undersøger via fokusgruppeinterview, hvad en række danskere i Storkøbenhavn tænker omkring tro og religion. Rosen finder, at der er flere informanter, som skelner mellem tro og religion. Hun mener, at folkekirkens største udfordring er at imødekomme danskere, som tror, men samtidig mener, at religion og kirke er fjern. Rosen hæfter sig ved, at der forekommer at være en privatisering af religion og tro på individniveau, idet tro er blevet ens egen, hvilket betyder, at kirken mister sin rolle.

Kristian Weise Hooge skriver i 1999 et studie om folkekirkens betydning for dens medlemmer. Hooge vælger at benytte dåben som case til at illustrere folkekirkens betydning for dens medlemmer, og interviewer syv par, der skal til at have eller lige har fået deres barn døbt. Han undersøger det ved at spørge ind til medlemmernes forståelse

af det religiøses karakter; hvad der ligger til grund for, at de lader deres barn døbe; samt hvad dåbsritualet betyder som tradition for forældrene. Ligesom Rosen finder Hooge tendens til, at informanternes tro ikke har en fælleshed. Det viser sig, at forældrene har en tro, men at de ikke gør sig videre overvejelser om religion, som folkekirken forkynder, hvorfor Hooge taler om "fælleshed om forskelligt indhold" (Hooge 1999:58). Både Ina Rosens og Kristian Hooges studier finder, at personer har en individuel tro, som varierer meget. Hooges resultater viser, at der *ikke* er en stor fælleshed i spørgsmål om tro, men til gengæld er der stor enighed i forhold til praksis under de traditioner, som er tilknyttet folkekirken. Fælles for Rosens og Hooges studier er resultatet om, at danskerne mener, at kirken har en central rolle i forbindelse med sociale og kulturelle begivenheder – herunder traditionerne.

Karen Marie Leth-Nissen og Astrid Krabbe Trolle (2015) vælger ligesom Hooge at benytte barnedåben som case i en kvalitativ undersøgelse. På baggrund af statistik der viser, at færre danske forældre vælger at døbe deres børn, stiller Leth-Nissen og Trolle spørgsmål til forældres til- og fravalg af dåb, herunder forældrenes overvejelser i forbindelse med den tradition, som er forbundet med religion og kirkens rum. Hvor Leth-Nissens et al. studie fokuserer på overvejelser i forbindelse med at melde sine børn ind i folkekirken, vil dette speciale fokusere på danskernes overvejelser i forhold til at melde sig ud.

I Leth-Nissen et al.'s studie viser det sig, at individualiseringstendenserne vægtes højt i forbindelse med forældres beslutning om traditionen dåb. Forældre, som træffer beslutningen om at lade sit barn døbe, gør det med udgangspunkt i, at barnet har mulighed for efterfølgende at træffe et individuelt valg, når de kommer i konfirmationsalderen. Det samme gør sig gældende for forældre, som ikke lader sit barn døbe (Leth-Nissen 2015:50-53). Studiet finder ligeledes tendens til, at forældrene vælger religion til og fra, som det giver mening i deres livsforløb. Derudover påvirker familiens og vennekredsens kirkegang og deltagelse i folkekirken forældres tilbøjelighed til at vælge dåb, hvorfor forældrenes miljø spiller en rolle. Sidst, men ikke mindst, er der generelt en positiv opfattelse af folkekirken, og de fleste forældre har set folkekirken som tilbagevendende under deres opvækst. De er ligeledes positive over for kirkens kulturtilbud, dog har dette ikke indvirkning på deres til- eller fravalg af dåb (Leth-Nissen & Trolle 2015:75).

I et norsk studie skriver Frøydis Indgjerdingen i 2015 om folks kirkeforståelse samt folks forventninger til folkekirken. Der interviewes syv personer i Osloområdet, som alle var medlemmer af den norske folkekirke, hvoraf nogle er aktive, og nogle er passive. Det fremgår af Indgjerdingens studie, at informanterne fremhæver, at folkekirken er vigtig på grund af traditioner, ritualer, kultur og fællesskab. Dog er der et lille fokus på trosdimensionen i forbindelse med forventninger til folkekirken. Ifølge studiet er medlemmerne ikke aktive, da de ikke opfatter kirken som relevant; da kirken er fremmed; da kirken skulle turde at være en kirke og forkynde; da nogen har andre måder at udtrykke tro på. Indgjerdingen konkluderer, at kirken i højere grad er et aktivt valg, og hvor det førhen var traditioner, som især var drivkraft, er det i dag et refleksivt valg.

Rosen, Hooge og Leth-Nissen et al. påviser de samme individualiserende tendenser. De viser for det første, at danskerne stadig tror, men at det er meget individualiseret, idet der ikke er nogen fælleshed i forbindelse med tro. Det samme viser sig i Indgjerdingens norske studie. Tro er blevet personlig, og folk føler derfor ikke, at deres tro forbindes med folkekirken og den religion, som folkekirken prædiker. Leth-Nissen et al. finder ligeledes, at traditioner og folkekirkens rolle er påvirket af en persons valg og meningssskaben. Dertil kan det diskuteres, om der forekommer et opbrud med traditionernes fælleshed, som Hooge så i sit studie, da Leth-Nissen et al. finder frem til, at meningssskaben i eget liv vejer tungere end tradition, dåb og medlemskab i folkekirken. Dette speciale finder det relevant at undersøge, i hvor høj grad tro og traditioner spiller ind i forbindelse med udmeldelse blandt personer, som er *potentielle* ikke-medlemmer eller ikke-medlemmer af folkekirken, idet der muligvis er tendens til, at traditionerne ikke længere vægtes lige så højt, da det også bliver individualiseret. Dette er et interessant aspekt at have med, da det kan give en forståelse af, hvorvidt folkekirken står over for at miste sin betydningsfulde traditions- og kulturbærende rolle.

Inger-Marie Børgesen (1990) har i sit studie talt med danskere om kirkens plads i deres hverdagsliv og tankeverden. Studiet konkluderer, at informanternes villighed og indstilling over for folkekirken i høj grad er personafhængig, da det fremgår, at det er præsten, som har en afgørende rolle, når menige møder kirken. Hvor Leth-Nissen et al. studie ser tendens til, at familie og venner har en rolle i forbindelse med forældres valg af dåb og formentlig også kirkegang og kirkelige handlinger, vurderer Inger-Marie Børgesen, at en-

til-en-kontakt med præsten er ligeså vigtig. Specialet finder det derfor relevant at undersøge potentielle ikke-medlemmer og ikke-medlemmers egne fortællinger, herunder om de selv, deres familie eller vennekreds deltager i kirkelige handlinger eller ej, samt hvorvidt de har følt en tilknytning til en præst eller anden repræsentant fra folkekirken. Ud over relationerne, som tilsyneladende har en indvirkning, skitserer Børgesens studie også, at informanternes opfattelse af kirke og kristendom ændres i forskellige faser i deres liv for eksempel i forbindelse med dødsfald eller forældreskab. Dette aspekt er interessant at se nærmere på i specialet ved at spørge ind til, hvorvidt det har været i forbindelse med specifikke handlinger, eller om de kunne overveje at melde sig ind i folkekirken igen.

Børgesen forklarer ligeledes, hvordan kirken opfattes adskilt fra ideen om at tilhøre et trossamfund. Kirken skildres i stedet som en flot bygning, der kan danne smukke rammer om kirkelige begivenheder eller et sted at komme og sidde i en stille atmosfære. Disse aspekter kan sidestilles med Rosens og Hooges studier, der ligeledes forklarer, hvordan folkekirken ikke forbindes med ens tro. Børgesen forklarer med begrebet *den fjerne kirke*, hvordan danskerne ikke skænker folkekirken en tanke i hverdagen, og i stedet *"bærer rundt på en tro på, at 'der må være et eller andet', og at vi synes, at kirken skal være der."* (Børgesen 1990:214). Kirken finder kun vej ind i de interviewedes bevidsthed gennem deltagelse i kirkelige handlinger. Denne antagelse er ligeledes i tråd med Rosen og Hooges studier.

Andersen og Lüchau (2011) gennemførte på baggrund af den europæiske værdiundersøgelse en analyse af den religiøse forandring i Danmark ud fra et individualiserings- og sekulariseringsperspektiv (Andersen & Lüchau 2011:78). Studiet konkluderer, at danskernes religiøsitet har forandret sig fra 1981 til 2008, og der snarere er tale om en omstrukturering end en svækkelse af religion. De vurderer, at der ikke har været en general nedgang i kristen religiøsitet, hvorfor de afviser, at der har fundet en sekularisering sted. Ifølge Andersen et. al lægger danskerne i højere grad vægt på de positive og individualistiske elementer ved kristendommen, mens det fælles og "negative" bliver valgt fra. Dette ses blandt andet i holdningen til vigtighed af religiøse ceremonier som dåb og bryllup, hvor det bliver mindre vigtigt at vise sit tilhørsforhold til det kristne fællesskab.

Et andet perspektiv som kan forklare, hvorfor tilslutning til folkekirken er nedadgående, er Lüchau (2015), hvori han arbejder med holdningsgrænser for religion. Ligesom i ovennævnte studie anvendes den europæiske værdiundersøgelse fra 2008, og han arbejder både med et sekulariseringsteoretisk blik, idet han undersøger grænsen mellem religion i det offentlige og det private rum, samt et individualiseringsteoretisk blik, da han ser på grænsen mellem autoritetsudøvelse og religiøs selvudfoldelse. Lüchau kommer frem til, at danskernes holdningsmæssige grænser støtter op om individualiseringstenen, og at der ses et skel mellem religiøs selvudfoldelse og religiøs autoritetsudøvelse. Alle må være religiøse på deres egen måde, men at udøve religiøs autoritet over for andre ses som uacceptabelt. Dette gælder sågar folkekirkens præster. Lüchau afkræfter sekulariseringstenen, da han ikke finder, at der er større tolerance over for religion i det private rum kontra det offentlige. Det essentielle er ikke, hvor religion optræder, men hvilke intentioner der ligger bag.

Ifølge studierne ses en omstrukturering af religion. Der forekommer at være en fælles forståelse af folkekirkens rolle, da flere af studierne peger i samme retning. Ifølge studierne er religion og tro blevet privatiseret, hvorfor folkekirken ikke er nødvendig for at den enkelte kan praktisere sin tro og religiøse overbevisning. Dette gør, at folkekirken bliver fjern for mange, da dens egentlige funktion som religiøs institution ikke stemmer overens med folks tro. Dog ses det, at folkekirkens rolle i forbindelse med kirkelige handlinger og traditioner er vigtig.

Empiriske undersøgelser med fokus på udmeldelse

Der er tilsyneladende ikke mange studier, som har beskæftiget sig med danskere, som overvejer eller har meldt sig ud af folkekirken. Dette skyldes formentligt, at størstedelen af danskerne fortsat er medlem af folkekirken, og at det er en lille gruppe, som aktivt vælger at udtræde af folkekirken. Dog er der inden for det seneste år sket en gennemsnitlig fordobling af danskere, som aktivt vælger at melde sig ud. Af den grund er det relevant at se nærmere på de undersøgelser, som har beskæftiget sig med den mindre selekterede gruppe af danskere. Dette kan give et indblik i, hvilke karakteristika denne gruppe har, samt en forståelse af, hvilke bevæggrunde der er for at melde sig ud af folkekirken.

Peter Lüchau har beskæftiget sig meget med danskernes medlemskab af folkekirken, og han har i 2012 opstillet seks teser om danskernes medlemskab baseret på diverse samfundsvidenskabelige surveys og offentlige registre. Han anskuer problematikken fra folkekirkens side: *"Folkekirkens fremtid står og falder med dens medlemmer. Generelt sagt fordi sekularisering har gjort, at folkekirken nu må "sælge" sig til potentielle medlemmer, som har frit valg på alle hylder. Mere konkret fordi grundlovens § 4 kun giver mening, hvis et flertal af danskerne er medlemmer af folkekirken."* (Lüchau 2012:311).

Med denne baggrund opstiller han seks teser: *"1: Folkekirkens medlemsandel er stærkt påvirket af befolkningsudviklingen. (...) 2: (Post)Moderne danskeres religiøsitet har rigeligt med plads til folkekirken. (...) 3: Danskerne er (primært) medlemmer af folkekirken, fordi de er kristne. (...) 4: Kirkepolitiske ændringer påvirker ikke medlemmer med svagt tilhørsforhold. (...) 5: De, som melder sig ud af folkekirken, er en særlig gruppe individer. (...) 6: Medlemsforandringer i folkekirken sker (meget) langsomt."* (Lüchau 2012:312-324).

Lüchaus konklusion peger på, at medlemsforandringerne er små og langsomme, skabt af religionstab i en lille del af befolkningen. Medlemsandelen er også påvirket af befolkningsudviklingen og det faktum, at der i perioden er kommet flere indvandrere og andengenerationsindvandrere, der ikke kan forventes at tilslutte sig folkekirken. Beslutningen om at melde sig ud af folkekirken foregår ikke fra den ene dag til den anden. Enten mister man kristendommen, eller også har man ikke fået den med hjemmefra. Medlemmerne af folkekirken er mest af alt medlemmer, fordi de er kristne og gerne vil tilslutte sig kirkens traditioner, og ikke af nationale eller politiske grunde. Ifølge Lüchau er den gruppe, som potentielt melder sig ud, ikke særlig interesseret i kristendom eller politik. Lüchau påviser, at det i højere grad er befolkningsudskiftning end individuelle valg, der medfører et fald i tilslutningen til folkekirken – kort sagt, flere af de danskere, der dør, er medlem af folkekirken, end de danskere, der bliver født, som bliver døbt. Derudover ses en tendens til, at medlemskab af folkekirken videreføres fra generation til generation, således at danskere, der er medlem af folkekirken, også vælger at døbe deres børn (Lüchau 2012:326-327).

Den store påvirkning på udmeldelse af folkekirken stammer ifølge Lüchau ikke fra de individer, der aktivt vælger at udmelde sig folkekirken. Vi mener dog at denne gruppe

alligevel er interessant at undersøge, da disse danskeres bevæggrunde bag eller overvejelser om udmeldelse bidrager til den større debat om folkekirkens forhold til dens medlemmer og deltagelsen i kirkelige aktiviteter, som eksempelvis dåb. Vores undersøgelse er med til at pege på nogle tendenser og trække nogle linjer op omkring folkekirkens rolle i dagens samfund.

Lüchau (2014) undersøger også, via registerdata fra Danmarks Statistik, danskere, som har meldt sig ud af folkekirken i perioden 2003 til 2007. Lüchau antager på baggrund af sekularisering, at det ikke er tilfældigt, hvem der melder sig ud af folkekirken, da nogle grupper i samfundet er mere sekulariserede end andre. Lüchau opstiller derfor sammenhængen, jo mere individer er påvirket af sekularisering, desto mere tilbøjelige er de til at melde sig ud af folkekirken. Han opstiller derfor følgende hypoteser om de individer, som meldte sig ud af folkekirken: *"H1: Udmeldte var yngre end resten af befolkningen. H2: Udmeldte var mere velhavende end resten af befolkningen. H3: Udmeldte var højere uddannede end resten af befolkningen. H4: Udmeldte boede oftere i større byer end resten af befolkningen. H5: Udmeldte boede oftere sammen med ikke-medlemmer end resten af befolkningen."* (Lüchau 2014:95).

Lüchau finder at de udmeldte generelt er yngre, højere uddannede og rigere. Derudover havde de udmeldte en større sandsynlighed for at bo med en partner, som ikke var medlem af folkekirken, samt at bo i en større by. I forhold til aldersdimensionen fandt han, at udmeldelse ikke nødvendigvis var knyttet til en generationseffekt, som teorien ellers postulerer. Der var en overvægt af danskere mellem 30 og 44 år blandt de udmeldte. Lüchau peger altså på en tendens til, at individer melder sig ud af folkekirken i en bestemt periode af deres liv. Det geografiske aspekt er også værd at bemærke. Analyserne viste ikke direkte, at de udmeldte i højere grad boede i en større by – men at de havde en tendens til at bo i København. De udmeldte kom ikke oftere fra andre større danske byer, som Aarhus, Odense eller Aalborg (Lüchau 2014:106).

I Finland findes en større undersøgelse, hvor medlemmer der har forladt folkekirken, bliver spurgt ind til deres udmeldelse (Niemelä 2007). Det finske kirkeinformationscenter udsendte i 2003 en forespørgsel til dem, der havde forladt den finske folkekirke, om at svare på, hvad der var hovedbegrundelserne for, at de havde forladt den finske folkekirke.

Det primære datagrundlag var breve fra 579 finlændere, som forklarede, hvorfor de havde forladt folkekirken. Brevene blev analyseret både kvalitativt og kvantitativt. Da stikprøven ikke repræsenterede den statistiske fordeling af udmeldte i forhold til alder, blev der suppleret med surveydata via personlige telefoninterview med unge i alderen 20-39 år i større byer.

31 % forklarer, at det er uenighed omkring religion og verdensbillede, der er den primære grund til, at de har forladt folkekirken. Disse forklaringer indeholder også holdningen om, at tro ikke behøver en kirke og institution, da disse er unødvendige for individets personlige tro. Ofte er uenighed med kirkens verdensbillede ikke i sig selv nok til, at individer melder sig ud, men det sker i samspil med et udløsende element, som eksempelvis når kirken tager en upopulær position på eksempelvis køn eller seksuel orientering. 26 % svarer, at deres primære årsag for at melde sig ud af folkekirken er konflikter med den retning og position, som kirken ligger for dagen. Eksempelvis at kirken er for konservativ og dømmende, eller for liberal og mangler ryggrad. 19 % angiver, at situationsspecifikke eller personlige skuffelser med kirken er den primære årsag til udmeldelse. Disse var sjældent unge mennesker, og handlede i højere grad om skuffelser i mødet med kirken i forbindelse med ceremonier som eksempelvis begravelser. 9 % svarede, at den primære grund til, at de havde forladt folkekirken var økonomiske årsager. Disse blev dog ikke listet som den eneste grund. Ofte var økonomiske grunde sammenkoblet med en følelse af, at kirken ikke gav mening for individet, og at man ikke fik nok igen for sin kirkeskat.

Niemelä fandt via telefoninterview, at de unge hovedsageligt forlader kirken, fordi de ser den som en unødvendig institution. To ud af tre beretter, at kirken ikke har en personlig mening for dem som en vigtig begrundelse. Det er næsten ligeså vigtigt for de unge, at de ikke ville betale kirkeskat. Der ses dog en forbindelse mellem ikke at ville betale kirkeskat og det faktum, at de ikke føler at kirken har signifikans for dem. Studiet bygger ikke på interviews, men det er det tætteste vi kommer på et studie, der undersøger borgeres begrundelser for at udmelde sig folkekirken med egne ord.

Sekularisering og individualisering – to fænomener, samme sag

Inden for religionsforskningen kan der identificeres to teoretiske hovedstrømme – sekulariseringsteori og individualiseringsteori. Karel Dobbelaere beskæftiger sig primært med sekulariseringsteori, mens Grace Davie beskæftiger sig med individualiserende tendenser – herunder hvordan sekulariseringen kan ses på individniveau og i personers tro og religiøse praksis. På trods af, at de to teoretikere primært beskæftiger sig med forskellige teoretiske perspektiver, vil der i den teoretiske gennemgang ses et overlap, idet de to teoretikere, og teoretiske strømme, behandler og beskriver de samme tendenser. I vores gennemgang af Dobbelaere og Davie har vi valgt at inddele afsnittene i Dobbelaeres tre sekulariseringsniveauer, som er samfundsmæssig sekularisering, organisatorisk sekularisering og individuel sekularisering, og supplere med Davies teori. I det følgende afsnit argumenteres der for, hvorfor det er hensigtsmæssigt at undersøge sekularisering på flere niveauer.

Hvorfor arbejde med en dimensional distinktion?

Dobbelaere opererer med sekularisering på samfunds-, organisations og individniveau. Dette har han blandt andet valgt at gøre, da han fandt, at begrebet sekularisering blev hevet i og tilpasset til at indeholde flere og flere forskelligartede aspekter, der baserede sig på forskellige forklaringsmekanismer. Dette kan medføre, at det analytiske arbejde bliver uklart, hvor sekularisering bare bliver en stereotyp mærkat (Dobbelaere 2002:23-24).

Hans Raun Iversen har i studiet "Sekulariseringens betydning – og religionens beskaffenhed i Danmark i dag" (2012) forsøgt at give en status over forskningen og debatten om religion og sekularisering. Han behandler livet i et sekulariseret samfund, hvor individer i vesten lever under et konstant krydspres mellem forskellige betydningshorisonter, hvilket resulterer i, at deres orientering mod samfundet bliver ambivalent og fluktuerende. Religion handler således ikke blot om at have et standpunkt, men er en kamp, der er påvirket af de sociale, kommunikative og følelsesmæssige kampe som individet indgår i gennem livet. Iversen finder, at der arbejdes med sekularisering ud fra tre forståelser: "1) *Sekularisering som frigørelsen af staten og dens institutioner fra religionen, 2) sekularisering som svind i religiøs tro og praksis i befolkningen og endelig 3)*

sekularisering som forandrede vilkår for livstolkningen, som er blevet et ambivalent, dvs. et reflekteret og problematiseret valg, hvor man ofte lige så godt kan hælde til det ene som det andet.” (Iversen 2012:35).

Både Iversen og Dobbelaere ser sekularisering som et multidimensionalt begreb. Vi tager udgangspunkt i Dobbelaeres struktur. Samfundsmæssig sekularisering refererer til den funktionelle differentieringsproces, for eksempel hvordan subsystemer udvikles og varetager forskellige funktioner. Religion er som eksempel blevet et subsystem blandt andre og har mistet sin overordnede status. Organisatorisk sekularisering udtrykker den forandring der sker i religiøse organisationers position. Individuel sekularisering refererer til den individuelle adfærd og måler den normative integration i religiøse organisationer. Dobbelaere mener, at denne distinktion mellem de tre dimensioner kan bibringe en konceptuel klarhed og samtidig have nogle metodologiske fordele. Ved at have klare teoretiske distinktioner mellem dimensionerne giver det os også mulighed for at undersøge forholdet mellem dem empirisk (Dobbelaere 2002:24-25). En pointe der er vigtig i forhold til denne undersøgelse, da den tidligere forskning på området peger på, at udmeldelse af folkekirken ikke bare er en beslutning som individet tager fra én dag til den anden, men er et produkt af socialisering, værdier, oplevelser med folkekirken, for at nævne nogle eksempler.

Dobbelaere finder inspiration i andre forskeres tidligere arbejde med sekularisering og forsøger gennem sin multidimensionale analyse at samle disse i en analytisk distinktion, der lettere kan udfoldes empirisk. Han argumenterer for, at sekularisering er et kontroversielt koncept, da det benyttes forskelligt i forskellige discipliner, såsom filosofi, samfundsvidenskab og teologi. Bare i samfundsvidenskab alene benyttes sekularisering om forskellige processer. I hans bidrag forsøger han derfor at udarbejde en analytisk distinktion ved at inddrage konvergenser og divergenser mellem eksisterende teorier (Dobbelaere 1999:229-230).

Samfundsmæssig sekularisering

Karel Dobbelaere beskæftiger sig med sekulariseringsteori, som bruges til at forklare religionens vilkår og rolle i den moderne verden, samt hvordan moderniseringen får konsekvenser for det religiøse liv. Dobbelaere har i sin teoretisering set på, hvordan

sekularisering på samfundsniveau påvirker sekularisering på individniveau. Han behandler sekularisering og beskriver forskellige tendenser på makro-, meso- og mikroniveau, og beskriver hvordan religion på samfundsniveau mister sin legitimitet og evne til at integrere samfundet som helhed (Lüchau 2015:110). Dette ses blandt andet i forbindelse med *de funktionelt differentierede systemer*. Disse systemer er forskellige institutioner såsom økonomi, videnskab, familie eller politik, som hver især besidder nogle specifikke funktioner, og som er kendetegnende ved hver sin kommunikationsform, samt nogle specifikke værdi- og normsæt, som individer bør tilegne sig for at kunne begå sig i dem. Dobbelaere beskriver, at der i moderne samfund er en meget klar inddeling og *funktionel differentiering*, hvorfor der ses en stigende sekularisering. Denne sekularisering påvirker religion, da religion bliver reduceret til at besidde en specifik funktion og mister derfor sin overordnede magt og indflydelse på de andre subsystemer. Denne svækkelse kan blandt andet ses i forbindelse med adskillelsen af kirke og stat, kirkens svækkede indflydelse på uddannelsessystemet samt videnskabens stigende betydning (Dobbelaere 1999:230-232). Fordi religion er blevet adskilt fra økonomi, politik og videnskab på samfundsniveau, vil der ifølge Dobbelaere ligeledes forekomme en sekularisering i individers bevidsthed, fordi religion også bliver mindre betydelig i personers privatsfære.

Grace Davie opererer ikke med denne inddeling af funktionelle systemer som Dobbelaere, men hun beskriver ligesom Dobbelaere, at der forekommer at være en stigende sekularisering – eller at religion i sin traditionelle form er under udvikling. Dobbelaere mener, at sekulariseringen i befolkningens sind fører til religiøs nedgang på individniveau (Lüchau 2015:111), mens Davie derimod vurderer at religiøsitet og religiøs praksis blot har forandret sig og taget ny form, hvorfor der fortsat vil være en individuel religiøsitet (Davie 1990:462). Begge teoretikere er dog enige i, at religion og kirkens rolle er blevet reduceret. Religion og kirken har ikke samme magt som tidligere og har i moderne samfund én specifik funktion (Dobbelaere 1999:230-232). Individer foretrækker, ifølge Dobbelaere, at kirken kun bliver anvendt i forbindelse med kirkelige handlinger. Med andre ord bliver kirken anvendt i det specifikt religiøse, og dette betyder omvendt, at individer formentligt anser religion for upassende i andre systemer og offentlige rum, som ikke er religiøse (Lüchau 2015:111). Davie beskriver derimod, at der også er tilfælde, hvor religion og religiøs praksis i det offentlige rum bliver accepteret af befolkningen. Dette er

eksempelvis, når kongelige bliver gift eller ved andre større kirkelige handlinger. Her ses det, hvordan personer stimler sig sammen uden for kirken for at vise deres støtte. Ved sådanne begivenheder er der en fælles praksis, som normen støtter op om, da den brede del af befolkningen både forstår og accepterer den (Davie 2007:141).

Ifølge Dobbelaere er religionens samfundsmæssige betydning i høj grad formindsket. Religion har mistet sin autoritære rolle, og der forekommer at være en *funktionel rationalitet*, det vil sige, at den videnskabelige og tekniske rationalitet erstatter den religiøse dannelse. Den funktionelle rationalitet gennemsyrrer samfundets institutioner, da de bliver mere specialiserede og industrialiserede (Dobbelaere 1999:230-232). Den funktionelle rationalitet påvirker ligeledes individers privatsfære, som i højere grad bliver mekaniseret og kontrolleret. Denne udvikling medfører en *affortryllelse af verden* samt en *socialisering* af subsystemerne. På grund af affortryllelsen af verden, hvor alt er blevet mere kalkulerede, mister religiøse begreber deres betydning og erstattes af en rationel og kritisk tilgang til virkeligheden omkring dem. Dette medfører, at religion (og samfundets andre subsystemer) bliver socialiseret til at være mere *gesellschaftlich*, da de går fra at være orienteret mod fællesskabet til at være orienteret mod samfundet (Dobbelaere 1999:232-233). Social kontrol er ikke længere baseret på moral og religion, men bliver i højere grad upersonlig og rutinepræget gennem teknik, love og regler. Religionens rolle i socialiseringsprocessen bliver i højere og højere grad dømt ude (Dobbelaere 1999:232-233).

Dobbelaere vurderer, at religion er mere *gesellschaftlich*, idet religiøse institutioner ikke er orienteret mod fællesskabet, men mod samfundet, hvorfor befolkningen i deres hverdagsliv ikke navigerer efter religiøse og moralske spørgsmål, men nærmere samfundsmæssige love og regler. Davie beskriver en anden tendens, da hun vurderer, at religion og statskirken fortsat har en særlig fællesskabende rolle, hvilket især kommer til udtryk ved særlige begivenheder (begivenheder som ligeledes kan siges at være *gemeinschaftlich*). Davie beskriver, at aktører især benytter sig af kirker ved festlige begivenheder eller under sorg. Dette ses både på individuelt og kollektivt plan (Davie 2007:141). Ved særlige begivenheder, som eksempelvis, når medlemmer af kongefamilien bliver viet eller ved andre kirkelige handlinger såsom begravelser, går personers religiøsitet og praksis fra at være implicit til at være eksplicit (Davie 2007:141). Davie

beskriver, at religion fortsat har en særlig rolle og stor betydning i det private og det offentlige, på trods af sekulariseringstendenserne, mens Dobbelaere i højere grad ser, at religion *privatiseres*. Dobbelaere ser en tendens til, at religionen i højere grad kan udfoldes i folks privatsfære, fordi religiøsitet ikke kan rummes i de rationaliserede offentlige rum. Sekularisering er altså ikke kun en proces, der foregår i det offentlige rum, men også i det private. Dette kan eksempelvis ses på familielivet, som ligeledes er blevet sekulariseret (Dobbelaere 1999:233-234). Davie er så vidt enig med Dobbelaere, da hun ligeledes ser en tendens til, at flere personer mener, at religion er en privat sag. Dette kan blandt andet udledes ved de debatter, som eksisterer omkring folk, der skilter med deres religiøse overbevisning, hvilket går ud over nogle trossamfund, eksempelvis muslimske kvinder der bærer tørklæde (Davie 2014:615).

Davie ser, på trods af sekulariseringstendenserne, at de kristne traditioner fortsat har en særlig rolle i moderne samfund. Den kristne tradition har historisk set påvirket kulturen i Europa og er derved blevet del af menneskers eksistens og hverdagsliv. Kristendommen er forudsætning for kalenderåret, festivaler, ferier, uger og weekend, og samfundet har indrettet sig efter det kristne kalenderår, hvilket blandt andet ses på arbejdspladser og offentlige institutioner. Personer, som udøver de kristne traditioner, bliver helt naturligt tilgodeset, hvilket skaber en ulighed, idet personer, som bekender sig til andre religiøse traditioner, må tage fri fra arbejde for eksempelvis at fejre deres højtider. Den kristne tro og religion har en særstatus, det ses også i forbindelse med, at der er modstand, når andre religiøse trossamfund ønsker en bygning, for eksempel en moske eller synagoge. Denne religiøse ulighed, som finder sted, er der flere eksempler på, ifølge Davie (Davie 2013:615). Davie bemærker, at det er nogle trossamfund, og særligt de kristne trossamfund, der i højere grad bliver anerkendt og accepteret i moderne samfund i vesten, og at det ligeledes er de kristne traditioner og værdier, som vestlige samfund tilgodeser for eksempel under højtider og særlige kirkelige handlinger (Davie 2014:615).

Organisatorisk sekularisering

På trods af at det i moderne samfund i vesten er de kristne traditioner, som oftest bliver tilgodeset, er religion i højere grad blevet pluraliseret og segmenteret. Pluraliseringen og segmenteringen har kun været muligt gennem en institutionalisering af kristendommens værdier i den verdslige vestlige verden. Ifølge Dobbelaere er de kristne værdier blevet

generelle, og derigennem er svækket, hvilket har givet plads til, at andre religiøse og kulturelle værdier har vundet frem. *Pluralisering* er ikke direkte en indikator på sekularisering, men nærmere nødvendigheden af civilreligion som en legitimerende faktor for det funktionsopdelte differentierede samfund, der rækker ud over de konventionelle religioner (Dobbelaere 1999:235-236).

Davie beskriver, at den religiøse pluralisme betegner de mange forskellige religioner og trossamfund samt de forskellige befolkningsgrupper som associeres med disse. Pluralismen indebærer, at der forekommer at være en fragmentering, da individer i højere grad selv kan sammensætte sin tro og religiøse overbevisning således, at det passer på dem selv. Dette sker samtidig med, at kristne traditioner mister sin autoritet, som disciplinerende instans, over for troende, og ydermere bringer nyankommne i Europa nye religionsformer med sig. Der ses ergo en ekstremt differentieret udvikling i forbindelse med religion (Davie 2014:614).

At der opstår nye religiøse bevægelser er, ifølge Dobbelaere, også en del af sekulariseringsprocessen, fordi de religiøse bevægelser er med til at underminere den fælles kristne bevidsthed, der ellers har præget vesten. Dette bliver også underbygget af den faldende samfundsmæssige betydning, som de konventionelle religioner har i forhold til magt og status. Mange af disse nye religiøse bevægelser har en *denne-verden orientering*, ment på den måde, at de retter sig mod at bekræfte måden hvorpå, individer lever deres liv i dag (Dobbelaere 1999:235-236).

Davie og Dobbelaere beskriver begge, hvordan pluraliseringen har resulteret i en form for religiøst marked, hvor forskellige religioner på sin vis konkurrerer om folks interesse (Dobbelaere 1999:234-235 & Davie 2013:262). Davie beskriver, at der er en bred vifte af religiøse organisationer, som forsøger at få personers opmærksomhed og få flere individer til at tro på det givende trossamfund. Denne konkurrence skyldes, at flere personer har fået øjnene op for de religiøse og spirituelle "tilbud" og organisationer, som de kan vælge i mellem. De forskellige tilbud kan variere meget, og de kan både være religiøse eller antireligiøse (Davie 2013:262). Dobbelaere beskriver, at de nye religioner ikke i ligeså høj grad er præget af et transcendent indhold, der refererer til noget større end hverdagslivets realiteter, som historisk har været i de konventionelle religioner. Derfor beskyldes disse nye religiøse bevægelser også i højere grad for at være spirituelle

nærmere end religiøse bevægelser, da de ikke nødvendigvis beskæftiger sig med problematikker om uendelighed og eksistentiel sikkerhed, men i stedet det immanente i form af hverdagslivet (Dobbelaere 1999:235-236). Davie mener, at det er forskelligt, hvilken tro som er attraktiv. Men ligesom Dobbelaere ser hun, at de religioner, som for tiden er mest populære, er konservative i deres teologiske livssyn kombineret med en blødere erfaringsbaseret stil. Davie beskriver ydermere, at det enkelte individs til- eller fravalg af en given tro eller religion i høj grad er præget af ens erfaringer (Davie 2013:262).

De to beskriver begge den udvikling, som religion har og kan få. Dobbelaere vurderer, at det øgede religiøse marked får den konsekvens, at religion i højere grad bliver *relativ* i sit indhold og budskab, hvilket kan resultere i, at religioner opfattes som utroværdige (Dobbelaere 1999:234-235). Davie ser ligeledes, at religioner har mistet betydning og ikke tillægges særlig værdi. På trods af, at de begge vurderer, at kirken får en mindre rolle, idet religion tager en mere spirituel form, beskriver Davie, at de etiske og moralske spørgsmål, såsom meningen med livet, menneskers eksistens, jordens fremtid samt menneskers ansvar over for hinanden og jorden - temaer der ligeledes ses i religiøse sammenhænge - lever i bedste velgående. Yngre generationer, som normalt ikke opfattes som religiøse, går i højere grad på op i disse moralske og etiske spørgsmål end de traditionelle religiøse retningslinjer. Dermed har religion muligvis ikke samme troværdighed som førhen og har også fået en mindre betydning, men befolkningen og individer går fortsat op i indhold, som ligeledes kan gå for at være af religiøs karakter (Davie 1990:462).

Individuel sekularisering

Individualiseringen af religion relateres ofte til, hvordan religion i højere grad bliver en del af den private sfære. Kirken bliver et tilvalgt fællesskab, hvor individet føler en form for glæde ved deres tilhørsforhold. Kirkens betydning bliver på den måde reduceret til at være en individuel betydning. Dobbelaere argumenterer for, at kirken historisk er gået fra at være en naturlig indlejret del af individers livsverden til i højere grad at blive set som en hierarkisk og mere funktionel servicestruktur. Den funktionelle differentiering har stimuleret en individualisering af valg, hvor refleksioner over egen tro og subjektive oplevelser erstattede en objektiv tro dikteret fra et højere sted (Dobbelaere 1999:236-239).

Dobbelaere forklarer, hvordan kirkens tab af autoritet, det pluraliserede religiøse marked og den voksende individualisering har medført en religiøs *bricolage* – en form for individuel patchwork. Denne nye individuelle form for religion medfører, at individet i højere grad kan sammensætte sin religion og genfortælle verden ud fra egne religiøse og spirituelle valg. Dette kan ses ved: at praksisser bliver en blanding af det institutionaliserede og det populære, at den religiøse debat også låner diskurser fra videnskaben, samt at religiøs inspiration findes mange steder, også i de orientalske religioner. Denne bricolage er offentligt accepteret, og den religiøse situation kan både forklares gennem sekularisering, individualisering af beslutningsprocesser, aftraditionalisering og mobilitet (Dobbelaere:1999:239-240). Dobbelaeres antagelse går i god tråd med Iversens. Iversen beskriver vigtigheden af sekulariseringens betydning ud fra individets livsforståelse. Iversen skriver: *"Netop det forhold, at religion mere og mere er kommet til at "reside in the head" (ibid., 613), er problemet, for vores hoveder er sat på en umulig opgave: Vi lever i dag så godt som alle med flere indbyrdes konkurrerende betydningshorisonter: Det er ikke udtryk for vægelsind eller individualisme, men givne livsbetingelser, når mennesker, som vi er flest, pendler mellem fx en humanistisk, en naturalistisk og en religiøs eller spirituel livsytning, som vi bruger i forskellige dele af vores hverdagsliv og selvforståelse."* (Iversen 2012:37).

Davie opererer ikke med begrebet bricolage eller reside ind the head, men hun beskriver de samme tendenser. Hun benytter sig af begreberne *believing* og *belonging* til at forklare, hvordan der er sket i skift i folks tro og religiøse praksis, samt tilhørsforhold til religiøse institutioner. Davie beskriver, at der er *believing without belonging*, idet der i Nordeuropa ses en nedadgående tendens i forbindelse med at forpligtige sig til religiøst institutionelt liv. Dette ses ved, at medlemstallet er nedadgående, fordi der er færre personer, som bliver medlem af folkekirken og flere og flere som aktivt melder sig ud. Ifølge Davie skyldes dette blandt andet, at det er blevet et spørgsmål om valg i stedet for et spørgsmål om pligt (Davie 2014:615) – hvilket stemmer overens med Dobbelaeres udlægning af, at kirkens fællesskab bliver et tilvalg. Ifølge Davie er det ikke kun folkekirken, som er udfordret, når det kommer til at fastholde medlemmer og få personer til at deltage i de kirkelige aktiviteter. Det samme gør sig gældende blandt politiske partier, fagforeninger og lignende organisationer (Davie 2007:138).

Davie beskriver, at der ligeledes er personer som fortsat er medlemmer af folkekirken på trods af, at de ikke har nogen tro. Dette betegnes som *belonging without believing* og betegner personer, som er medlem af folkekirken på grund af en national og religiøs identitet. Det er altså individer, som fortsætter som medlem og villigt betaler kirkeskat, således kirkens kulturbærende rolle bevares (Davie 2007:141). Davie vurderer, at flere blandt befolkningen gør kirken til traditionsbevarer, da de går til kirken for at få en forbindelse til traditionerne. Hun skriver både, at kirker har en symbolsk værdi, idet de er historiske og kulturelle bygninger, og at kirkens services værdsættes blandt befolkningen på grund af, at kirken er traditionsbevarende (Davie 1990:465).

På trods af, at personer fortsat støtter kirkens traditions- og kulturbærende rolle, ses en nedgang i kirkelige handlinger og aktiviteter. Dette er ifølge Dobbelaere en indikator på *individuel sekularisering* (Dobbelaere 1999:240-243), da der forekommer en svækkelse af individers tro. Davie mener derimod, at der på trods af udmeldelserne af folkekirken fortsat er en tro, men denne tro og praksis er forandret, da den er blevet mere individuel. Det er altså ikke knyttet til en religiøs autoritet, men individets egen religiøsitet. Dobbelaeres teori bekræfter Davies tese. Ifølge ham er religion på grund af sin individualitet i højere grad blevet sammensat, da specifikke overbevisninger bliver erstattet af mere generelle holdninger, således der er plads til mere individuel variation. Ydermere beskriver Dobbelaere, at sekularisering bliver en forudsætning for rational choice. Dette medfører, at folk i højere grad får tiltro til, at de selv eller specialister kan løse deres problemer, hvorfor troen på Gud får mindre betydning. Dette har dog ikke fuldstændig undermineret troen på Gud, men Gud bliver i højere grad opfattet som en generel magt, og ikke som en personificeret Gud (Dobbelaere 1999:240-243).

De to teoretikere ser forskelligt på det. Davie ser, at religion (i sin traditionelle forstand) ikke har samme betydning som tidligere. Hun beskriver hvordan ældre generationer eksempelvis er mere autoritetstro over for Gud og tager Gud seriøst, mens yngre generationer ikke er ligeså tilbøjelige til at tro på Gud, og at flere ikke er troende (Davie 1990:457-459). Dog beskriver Davie, at der er flere personer som fortsat tror, og at selvom de ikke tror på de traditionelle kristne fortællinger og kirkens forkyndelse, så har kirken en vigtig rolle, da kirken bevarer traditionerne og derigennem giver personer et forhold til kirken som kulturbærende institution (Lüchau 2015:112).

To forskellige men sammenvævede perspektiver på religionens udvikling

Individualisering og sekularisering er to tendenser, som bedst kan perspektiveres til den udvikling som religion tilsyneladende tager i Danmark. Dobbelaere beskriver i høj grad sekularisering, idet han er optaget af at begrebsliggøre sekularisering og anvende det på forskellige samfundsniveauer, mens Davie er inddraget, da hun er optaget af den religiøse individualisering. Dobbelaere ser, hvordan sekularisering på samfundsniveau påvirker individualisering på individniveau. De to begreber er komplekse at behandle. I dette speciale har ønsket ikke været, at se disse tendenser som to separate fænomener, idet de er stærkt forbundet. Dette kan udledes ved, at de to teoretikere beskriver de samme fænomener på en sådan måde, at det ikke giver mening at skelne imellem dem. Sekularisering og individualisering kan kobles til hinanden. Det ses eksempelvis i Dobbelaeres teoretiske gennemgang af sekularisering. Han beskriver, hvordan individer i højere grad får mulighed for selv at sammensætte deres egen religion, og hvordan individualiseringstendenserne er et led i sekulariseringen. Han ser, hvordan religion og religiøsitet er i forfald, idet det er stærkt nedadgående. Davie beskriver ligesom Dobbelaere, at der er en stigende sekularisering, da der er sket et skift i forbindelse med religiøs praksis, hvilket blandt andet kan ses ved, at der er færre medlemmer af statskirkerne i Europa, samt et fald i kirkelige handlinger og aktiviteter. Davie ser dog, i modsætning til Dobbelaere, at tro og religiøs praksis fortsat fylder en stor del i individers hverdagsliv. Davie mener altså, at religion og tro har forandret sig, mens Dobbelaere mener religion og tro er svækket.

Metodiske og metodologiske overvejelser

At vælge de rigtige metoder og tilgange er essentielt for en valid og solid undersøgelse. Dette kapitel skal indføre læseren i de praktiske overvejelser, der ligger til grund for specialets empiriske fundament. Derudover reflekteres der også over studiets videnskabelige udspring med brug af et fortolknings- og livsverdensperspektiv og kvalitative metoder.

Et udspring i den eksisterende forskning

I forlængelse af vores problemfelt har vi redegjort og diskuteret den tidligere forskning på området i danske og delvist nordisk kontekst. Herfra har vi fået en viden, som har været med til at påvirke vores overvejelser omkring undersøgelsens empiri.

På baggrund af Lüchau studier, der baserer sig på registerdata, ved vi, at gruppen af individer, der aktivt udmelder sig folkekirken, ikke er stor, men voksende (Lüchau 2012 & 2014). Lüchau peger imidlertid på en anden interessant gruppe – nemlig de medlemmer af folkekirken, der potentielt kunne finde på at melde sig ud (Lüchau 2012). Vi har udarbejdet en teoretiske inddeling af folkekirkens medlemmer for at klargøre, hvem der er interessante for vores speciale. Vi har en formodning om, at den største gruppe af danskere vil falde i en gruppe af *kulturkristne*. *Kulturkristne* betegner vi som den gruppe af danskere, der værdsætter folkekirken som symbol og ser kirkens ritualer som tradition. *De udøvende kristne* er medlemmer, der i højere grad benytter kirken mere aktivt og ikke kun ved kirkelige aktiviteter. Derudover er der en gruppe af borgere, der *aktivt har meldt sig ud* af folkekirken. Dog har vi en forventning om, at der også eksisterer en gruppe af danskere, der *potentielt vil melde sig ud* af folkekirken. Denne gruppe er sværere at definere, men den tidligere forskning peger på, at denne gruppe eksisterer. Gruppen kan hypotetisk bestå af eksempelvis udøvende kristne, der ikke længere vil associeres med folkekirken, eller kulturkristne, der af forskellige årsager ikke vil tilknyttes folkekirken mere.

For at indfange den dynamik, der ligger bag individers udmeldelse af folkekirken, vil vi gerne inddrage de borgere, der enten har, eller overvejer at melde sig ud af den danske folkekirke. Udover de grupper, som i forskelligt omfang har haft tilknytning til folkekirken, er der også en gruppe i befolkningen, der ikke har og aldrig har haft en tilknytning til folkekirken. Denne gruppe vil specialet ikke beskæftige sig med.

I dansk kontekst er der som sagt ikke udarbejdet større kvalitative studier af baggrunden for udmeldelse af folkekirken. Dog er der lavet flere kvalitative studier af danskernes forhold til tro, religion og folkekirke. Fra disse uddrager vi to hovedkonklusioner, der har betydning for dette speciale rent metodisk. For det første at gruppeinterview er en hensigtsmæssig dataindsamlingsmetode i forhold til at tale om religion i en dansk kontekst (Børgesen 1991 & Rosen 2009). For det andet at valget om at melde sig ud af folkekirken ikke er en lemfældig og hurtig beslutning, men kan være resultat af lange overvejelser op gennem livet, der kan kulminere i en udløsende faktor (Børgesen 1991, Hooge 1999 & Niemelä 2007).

Et behov for metodekombination

Vi vurderer på denne baggrund, at det mest hensigtsmæssige metodedesign for denne undersøgelse er fokusgruppeinterview med potentielt udmeldte og aktivt udmeldte. Fokusgruppeinterviewene suppleres med narrative interview med udvalgte fokusgruppedeltagere samt andre relevante informanter. Fokusgrupperne har den fordel, at de kan sætte nogle diskussioner og meningsdannelsesprocesser i gang, men gennem fokusgrupperne formår vi ikke at forstå konteksten og sammenhængen for de enkelte individers valg. Vi vil løbende i dette kapitel diskutere fordelene og ulemperne ved disse metodiske valg.

Muligheder og konsekvenser ved vores metodekombination

I praksis samples informanterne til de narrative interview først blandt fokusgruppedeltagerne. Dette giver os nogle muligheder for at kunne nuancere og dykke dybere ned i den information, vi får fra fokusgrupperne, ved at få en dybere forståelse for informanternes livsverdensfortælling. De narrative interview afholdes efter fokusgrupperne. Dette kan være en fordel, da det kan sætte nogle tanker i gang hos informanterne, der kan begynde at reflektere over deres eget ståsted i forhold til gruppens. Omvendt kan det også have de konsekvenser, at informanterne fremstiller sig selv anderledes, end hvad de ville have gjort, hvis de ikke havde deltaget i en af fokusgrupperne. Informanterne kan føle sig underlagt de normer, som var herskende i fokusgruppen eller bruge de diskurser, som udviklede sig under gruppeinterviewet.

Specialet arbejder med dataintegration, da det er de samme informanter der integreres i specialets dataindsamlinger. Dette mener vi, giver specialet et bedre og mere

dybdegående empirisk grundlag. Dette bibringer dog også en række udfordringer: *“The goal of data integration, then, can be seen to produce a (more) comprehensible object. Overall, the possibility of data integration lies in the extent to which data from different methods can be interpreted together in a meaningful way.”* (Uprichard & Dawney 2016:2). Det er derfor vigtigt, at vi har øje for at sætte denne dataintegration i spil ved også at have fokus på metodeintegration og analyseintegration. Dataindsamlingen kommer til at foregå som en proces, hvor læringer fra fokusgrupperne kommer til at spille en rolle for interviewguiden til de narrative interview. Derudover har vi også fokus på at benytte de narrative interview til at understøtte fundene i fokusgrupperne, og vice versa, så de to typer af datamateriale ikke kun benyttes separat, men i stedet kommer til at underbygge hinanden.

Ud over narrative interview med fokusgruppemedlemmer benytter vi også de narrative interview til generelt at styrke vores datagrundlag. Det kan være en udfordring at samle til fokusgrupper, og af praktiske årsager være svært at samle en flok mennesker på samme tid. Derfor har vi valgt også at lave narrative interview med personer, som ikke har deltaget i fokusgrupperne, men som repræsenterer fortællinger, som fokusgrupperne ikke har indfanget. Dette uddybes yderligere i forbindelse med overvejelser om sampling.

Fokusgruppeinterviewet

Vi har anvendt fokusgruppediskussioner, da vi på baggrund af tidligere undersøgelser havde en forventning om, at det ville være lettere for informanterne at italesætte betydningen af folkekirken og deres overvejelser i forbindelse med at melde sig ud (Rosen 2009, Børgesen 1991). Denne forventning skyldtes også, at personers udmeldelse af folkekirken ofte er en privat sag, og af den årsag har personer formentlig ikke sagt det højt eller italesat deres syn på folkekirken, dens ceremonier eller deres overvejelser eller valg i forbindelse med at melde sig ud. Af den årsag er fokusgruppeinterview inddraget, da fokusgruppen åbner op for en samtale om deltagerens forskellige refleksioner og tanker, samt hvorvidt deltagerne er enige eller uenige med hinanden. Derigennem vil vi formentlig få flere perspektiver på deres individuelle overvejelser og valg i forbindelse med at melde sig ud (Morgan 1997:12).

Interviewguide og interviewteknik

Interviewguiden til fokusgrupperne kan ses i bilag 1. Vores interviewguide er opbygget, så vi hurtigt kommer ind på emnet omkring overvejelser i forbindelse med at udmelde sig og et mere generelt syn på folkekirken. Denne opbygning lavede vi, da vi på baggrund af vores rekrutteringsopslag vurderede, at informanterne havde gjort sig overvejelser og refleksioner herom, og af den grund hurtigt kunne indgå i diskussionen og skabe et godt flow. Derudover havde vi forsøgt at inddele interviewguiden, så de brede, mere diskuterende og reflekterende temaer og spørgsmål, blev præsenteret i starten, mens mere konkrete spørgsmål og temaer blev stillet til sidst. Derved sørgede vi for, at deltagerne havde mulighed for selv at byde ind med deres egne refleksioner og præge fokusgruppens indhold, men samtidig, gennem interviewguidens mere konkrete spørgsmål og temaer, sikre os, at vi fik belyst det vi fandt interessant.

Hen mod slutningen af fokusgruppeinterviewet gjorde vi brug af rekvisitter, hvor der blev præsenteret 10 kort med forskellige bevæggrunde for at melde sig ud baseret på tidligere forskningsresultater. Her skulle deltagerne prioritere de årsager, som de fandt mest væsentlige versus de årsager, som de mente ikke havde særlig betydning i forbindelse med at melde sig ud. På baggrund af kortene kunne vi få flere perspektiver på deltagernes egne bevæggrunde for at overveje at melde sig ud eller melde sig ud af folkekirken.

Moderatorens rolle er hovedsageligt at styre tiden og sørge for, at alle temaer bliver behandlet inden for den givne tidsramme. Vi har indlagt 10 min ekstra i interviewene, så det ikke er nødvendigt at afbryde gruppen, hvis diskussionen stadig er god og levende. Moderator skal ligeledes sørge for, at alle gruppens medlemmer bliver hørt, uden at diskussionen kommer til at virke forceret. Derudover skal moderatoren stille opfølgende spørgsmål til interessante pointer (Bryman 2012:508-509).

Det narrative interview

I specialet anvender vi det narrative interview for at få en bedre fornemmelse af konteksten bag informantens valg eller tanker i forbindelse med at melde sig ud af folkekirken. Dette gøres, da det narrative interview giver en biografisk fortælling, hvorved der er mulighed for at spørge om deres liv fra de indtrådte i folkekirken og frem til deres nutidige livssituation, hvor de enten har meldt sig ud eller overvejer at melde sig ud. Derved kan vi få en dybdegående forståelse af, hvilke situationer og handlinger i livet som

kan have indvirkning på deres valg. Teoretisk ser vi, at det især er sekulariseringen og individualiseringen som påvirker de tendenser, der ses i forbindelse med udmeldelse (Antoft m.fl. 2005:172).

Interviewguide og interviewteknik

Interviewguiden til de narrative interview kan ses i bilag 2. Gennem narrative interviews fås et indblik i informanternes livsverden og hverdagsliv, dog er der undervejs et særligt fokus på informanternes interaktion med folkekirken. Det vil sige, at fortællingens fokus skal være informanternes forhold til den danske folkekirke. Dog er der mulighed for at informanterne undervejs i interviewet kommer ind på forskellige temaer, som de finder relevante i forbindelse med deres forhold til folkekirken. Det kan være temaer såsom spiritualitet, opvækst og sociale relationer. Den narrative interviewguide er udarbejdet således, at den ikke bryder med informanternes fortælling. Dette skyldes blandt andet, at vi ønsker at få informanternes subjektive fortælling. Det gode interview og en god livsfortælling er, når interviewpersonen tager kontrol over interviewsituationen og snakker frit. Det er dog vigtigt at have en interviewguide med forskellige spørgsmål til begivenheder, som vi formoder kan være relevante i forbindelse med personers forhold til folkekirken. Interviewguiden skal tages i brug, hvis interviewpersonen ikke tager kontrol over interviewsituationen og har svært ved at holde sin livsfortælling i gang. Derudover kan interviewguiden tages i brug, hvis interviewer vurderer, at informanten kommer ud på sidespor ved at fortælle historier, som ikke er relevante i forbindelse med deres valg og forhold til folkekirken. Det er vigtigt, at vi efter det første narrative interview ser på, hvad vi har lært indtil videre og modificerer interviewguiden derefter (Bertaux 1981:39)

Hvem og hvordan? – gruppesammensætning og samplingsstrategi

En af specialets helt store udfordringer har været sampling og rekruttering. En del af vores målgruppe er nem at identificere – udmeldte af folkekirken. Men ud over de udmeldte, har vi også en interesse i at undersøge de borgere, der går og overvejer at melde sig ud af folkekirken. Og hvordan får man fat i dem?

Vi har forsøgt at lave en målrettet (purposive) sampling ved at fokusere på at rekruttere individer, der dels repræsenterer en typisk case, men samtidig indeholder en stor grad af variation (Bryman 2012:418-419). Vi ønsker at have en repræsentation på, hvordan

danskerne forholder sig til folkekirken i dag. Men da vi er interesserede i bevæggrunde og dybere forklaringer, og ikke et repræsentativt eller generaliserbart billede, ønsker vi også at have fokus på variation. Vi vil gerne kunne fortælle de forskellige historier, som forskellige individer bibringer.

Vi har dog fundet denne proces meget udfordrende, hvorfor vores sample kan kritiseres for i nogen grad at være en bekvemmeligheds (convenience) sampling (Bryman 2012:418). I vores rekruttering til fokusgrupperne gjorde vi brug af opslag på vores private Facebook- og LinkedIn sider. Opslagene var indstillet til offentlig tilgængelighed, men blev delt via vores respektive netværk. Derudover lavede vi også opslag i mere åbne fora, såsom supermarkeder og opgange. Dette medførte, at der samplingsmæssigt også var tale om snowball sampling, hvor vores netværk satte os i kontakt med deres netværk (Bryman 2012:424). Denne mere tilfældige og bekvemme sampling, vurderer vi, er acceptabel, når de praktiske omstændigheder bag at afholde en fokusgruppe, tages i betragtning. Det er svært at samle mange mennesker på samme tid.

Vi var bevidste om denne svaghed i vores data i forbindelse med sampling til de narrative interview og brugte derfor flere kræfter på at samle mere meningsfuldt og målrettet til de resterende narrative interview. Dette er til dels også sket gennem snowball sampling og generelle henvendelser, men vi har haft bedre mulighed for at spørge ind og være kræsne med, hvem vi interviewede.

Mere konkret om sampling til fokusgrupper

Vores mål var at afholde i alt to fokusgrupper med cirka seks personer i helholdsvist København og Aarhus. Dette antal deltagere, vurderede vi, kunne give en god samtale, hvor der var mulighed for at alle kom til orde og præge indholdet. Der var seks deltagere i København og fem deltagere i Aarhus. Selve gruppesammensætningen skulle bestå af en blanding af personer, som aktivt har meldt sig ud, og personer, som på et tidspunkt i deres liv har overvejet eller overvejer at melde sig ud. Dette ønskede vi, da denne gruppesammensætning kunne skabe grobund for nogle spændende diskussionen og refleksioner, da personer, der har overvejet det, muligvis har andre perspektiver på medlemskab af folkekirken, eftersom de endnu ikke har meldt sig ud. Altså ville vi få forskellige perspektiver på medlemskabet og et mere generelt syn på folkekirken. Gruppesammensætningen blev dog ikke så balanceret, idet fokusgruppen i København

bestod af flest ikke-medlemmer, mens fokusgruppen i Aarhus bestod af flest potentielle ikke-medlemmer. Dog var dette interessant, da begge grupper bevægede sig ind på de samme tematikker, men fokuserede på forskellige ting ved folkekirken og i forbindelse med at melde sig ud.

Vi har fravalgt rurale placeringer. Vi havde dog en forventning om, at København og Aarhus begge er tilflytterbyer, som har et stort opland. Vi vil ikke sample vores fokusgrupper på, hvor informanterne er vokset op, men vi forventer og håber på en vis variation blandt deltagerne. Ud over geografi ønsker vi en nogenlunde lige fordeling af køn, da kvinder ifølge nogle studier er mere religiøse end mænd (Børgesen 1991) (Lüchau 2014), hvorfor kvinder muligvis gør sig andre overvejelser i forbindelse med at melde sig ud af folkekirken. Dog har kvinder generelt været en smule dårligere repræsenteret i grupperne end mænd.

Vi ønsker at få forskellige aldre repræsenteret i vores fokusgrupper, da vi har en forventning om, at generation kan have noget at sige. En blandet sammensætning er baseret på en idé om, at deltagerne har mulighed for at bibringe forskellige perspektiver, og se hvorvidt de er enige eller uenige med hinanden, når de er forskellige steder i livet. Tidligere studier har blandt andet vist, at livsbegivenheder, som at blive gift og få børn, har en sammenhæng med tilhørsforhold til folkekirken (Børgesen 1991). Vi vil i det omfang, det er muligt, forsøge at have gruppemedlemmer med forskelligt uddannelsesniveau, da registerstudier har vist, at dette spiller ind på valget om at udmelde sig (Lüchau 2014). Hvor fokusgruppen i København overvejende bestod af personer i aldersgruppen 20-29 år, var der én på 30-39 år, samt én på 70-79 år. I Aarhus var det kun 20-29 årige og 30-39 årige, som var repræsenteret. Derved kan vi udlede at aldersgruppen 40-69 år ikke er repræsenteret.

Mere konkret om sampling til narrative interview

Vi ønskede at lave cirka ti narrative interviews, men endte på otte, da vi i stedet fokuserede på en mere målrettet sampling af informanter. Vi ville og har benyttet de narrative interview, til at udfolde nuancer og spændende historier. Eksempelvis var der én af fokusgruppedeltagerne i København, der snakkede om værdien i spiritualitet. De andre fokusgruppedeltagere delte ikke hans interesse, hvorfor emnet ofte blev fejet af banen. Vi har ved at interviewe ham, og høre hans egen fortælling, alligevel fået indblik i

hans historie og de nuancer den bibringer. Ligeledes har vi interviewet personer med knap så lang uddannelse, og i aldersgruppen 40-69 år, for at se hvilke nuancer disse kunne bibringe. En anden fortalte om, hvordan politiske årsager, var det der fik bægeret til at flyde over, og som førte til udmeldelse. Hvert af de narrative interview fortæller på den måde en historie, og giver os mulighed for at udforske yderligere perspektiver. Her vurderer vi, at den målrettede sampling med fokus på variation har fungeret godt.

Efterrationalisering på specialets empiriske grundlag

Specialets empirisk grundlag består af to fokusgrupper med hver 5-6 deltagere, samt otte narrative interview. Tre interview med fokusgruppe deltagere og fem interview med andre informanter. Vi vurderer, at dette er tilfredsstillende, når specialets omfang og datas beskaffenhed tages i betragtning. Specialets datagrundlag vil blive uddybet mere detaljeret, når informanterne præsenteres inden analysen. Her vurderes dets overordnede beskaffenhed og kvalitet.

Vi har til dels nået et mætningspunkt i forhold til nye tematikker og problemstillinger i data. Mange af informanterne bragte de samme ting på banen, eller havde lignende holdninger til de samme temaer. Dog er det også en forudsætning, at vi ikke vil komme til at nå en fuld mætningsgrad, da vi netop arbejder med narrative interview, hvor hver stemme har sin egen historie.

Vi har fokuseret på at få diskuteret de emner, vi har fundet vigtige ud fra vores deduktive tilgang og research i tidligere forskning gennem fokusgrupperne. Dette har givet os et godt indblik i, hvordan danskerne meningsdanner og taler om folkekirken. I de narrative interview har variationen været i fokus. Vi har zoomet ind på den enkeltes fortælling for at få afdækket, hvilken rolle folkekirken har spillet i danskernes liv.

Vi har bevidst ikke lavet eller delt opslag i kristne fællesskaber eller ateistiske foreninger. Vi har en forventning om, at disse kunne have mere markante holdninger end den generelle befolkning. Dog har vi ikke ville afvise nogen, hvis de havde henvendt sig. Dette har dog ikke været tilfældet. Dette giver dog også en skævhed i vores data, da disse grupper ikke er repræsenteret. Vores datagrundlag dækker kulturkristne danskere, der i begrænset eller mindre omfang har benyttet folkekirken aktivt. Alle informanterne er også etnisk danske. Vi har også været bevidste om, at deltagelsen i vores undersøgelse

kan have skubbet nogle af informanterne til at melde sig ud af folkekirken. Dog fortæller alle informanterne, at folkekirken ikke har en stor betydning i deres hverdag, hvorfor vi vurderer, at denne konsekvens kan forsvares, da alle informanterne er selvstændige voksne mennesker.

Vi har forsøgt meget nøjsomt at dokumentere forskningsprocessen og de valg og fravalg, vi har taget i forbindelse med udarbejdelsen af vores speciale. Gennem denne efterrationalisering af sampling og datagrundlag har vi forsøgt at gøre os bevidste om undersøgelsens svagheder. Vi har opnået et stort detaljeniveau gennem vores metodevalg og udførelsen heraf, men samtidig også opnået et stort indblik i forhold til at kunne udfolde diversiteten i forskellige perspektiver (Bryman 2012:388-395).

Disse refleksioner og forståelsen for vores datamateriale vil vi forsøge at tage med os til analysen. Her vil vi fokusere på at udarbejde en klar og struktureret analyse, som bærer præg af gennemsigtighed og respekt for data (Bryman 2012:388-395).

Livsverden og fortolkning

Specialet tager udspring i tanker og logikkerne bag de fænomenologiske og hermeneutiske retninger. Vi ønsker igennem projektet at opnå en forståelse for vores informanters livsverden for at kunne tegne et billede af, hvorfor danskerne melder sig ud af folkekirken. Selve livsverdensbegrebet hører til fænomenologien. Forskerens opgave er ifølge fænomenologien at afdække forskellige aspekter ved det undersøgte fænomen, og derigennem opnå viden om informanternes sande oplevelse af fænomenet. Der skelnes ofte mellem begreberne *horisont* og *livsverden*. Her er horisonten dét, der findes uden om fænomenet, mens livsverdenen er individets umiddelbare oplevelse af fænomenet. Med umiddelbar menes den verden, som vi alle tager for givet og ikke stiller spørgsmål ved. Vores videnskabelige erkendelse opnås derved gennem indsigt og forståelse for vores informanters livsverden (Juul 2012:65-68, 103-104).

Men vi ønsker ikke kun at opnå en forståelse af vores informanters livsverden. Vi ønsker også at fortolke på, hvordan de oplever og forstår folkekirken som fænomen. Folkekirken er i dag blevet en slags objektiveret baggrundskultur, hvor vi ønsker at forstå mening og intentionalitet bag vores informanters handlinger, når de vælger at bryde med eller ikke at bryde med dette bagvedliggende fællesskab. Her er det vigtigt, at vi ikke bryder med

informantens egne fortolkninger, men at disse benyttes til at skabe nye fortolkninger (Gilje & Grimen 2002:167-168). Her er begrebet *forforståelse* relevant, da det er de forudsætninger vi møder verden med og erkender på baggrund af. Dette kan eksempelvis være erfaringer, sprog og tro. Vores narrative interview er en fin eksemplificering af, hvorfor det er vigtigt at tænke over, hvordan vi som forskere ser på og møder vores informanter (Gilje & Grimen 2002:164-176). Altså kan vi som forskere ikke forholde os forudsætningsløst til fænomenerne, vi undersøger. Dette beskriver Giddens som dobbelthermeneutik. Vi skal som forskere forholde os til informanternes fortolkning af verden, men ligeledes fortolke informanternes fortolkning i en videnskabelig kontekst (Gilje & Grimen 2002:168-169).

Begge de retninger, som vi finder inspiration i, bebuder, at videnskabelig erkendelse knytter sig til individets livsverden og forståelseshorisont. Alle mennesker har heri nogle fordomme. Fordomme skal ikke forstås i mainstream forstand, men nærmere som en række opfattelser af givne fænomener. En klassisk fænomenologisk tilgang vil være at identificere disse fordomme for på den måde at finde ind til "det sande fænomen", som danner baggrunden for individets handlinger. En mere hermeneutisk tilgang vil arbejde aktivt med fortolkninger af individers tolkninger – her er fokus ikke, hvorvidt de er sande, blot hvad de kan fortælle os om fænomenet. Vi ønsker i forlængelse af hermeneutikken ikke at sige om fordommene er sande, men hvordan de danner baggrund for individets handlinger. Det er derigennem, de bliver interessante, og hjælper os med at udfolde vores problem og undren.

Både rent analytisk og gennem hele arbejdsprocessen i specialet har vi også gjort brug af principperne bag den hermeneutiske cirkel. I store træk handler det om at forstå de enkelte dele i lyset af helheden, og omvendt, i en form for vekselvirkning (Juul 2012:110-112). Dette har generelt præget vores tilgang til specialet. Et eksempel er vores omfattende litteraturstudie, hvor vi hele tiden har diskuteret de perspektiver, vi har fundet, op imod det helhedsbillede vi har haft af undersøgelsen. Eller arbejdet med data- og metodeintegration, hvor vi ønskede at opnå dybere forståelse for fokusgruppedeltagernes livsverden, samt nuancering af vores narrative interviewguides. Dette princip vil vi også tage med os videre til analysen, hvor vi håber at kunne udarbejde

nogle gennemtænkte og logiske analytiske konstruktioner. I analysen vægtes specielt hermeneutikkens fokus på fortolkning.

Selvom vi har gjort os disse ontologiske og epistemologiske overvejelser, og generelt mange andre metodiske overvejelser, må vi erkende, at vi stadig ikke opnår et fyldestgørende billede af hele fænomenet. Vi opnår dog i vores arbejde med fænomenet et mere nuanceret billede af vores problemstilling, som forhåbentligt kommer til at udgøre et godt bidrag til forskningen på området.

Det empiriske grundlags beskaffenhed

Da vi i vores dataindsamling har fokuseret på variation, og da den indsamlede empiri i høj grad skal ses i konteksten af informantens livsverden, vælger vi kort at præsentere vores informanter.

Vi vil som sagt arbejde med analyseintegration og bruge de to forskellige typer af datamateriale i en samlet analytisk konstellation. Dog er vi også bevidste om, at datamaterialet har forskellig karakter og kontekst.

Interviewguiden til fokusgrupperne var deduktivt funderet i den tidligere forskning på området. Samtidig har vi været meget bevidste om, at vi gerne ville udfolde fokusgruppeinterviewets potentiale ved at holde de første temaer i interviewguiden mere åbne, så de til dels har en eksplorativ tilgang. Derigennem ønskede vi at høre fokusgruppedeltagernes umiddelbare synspunkter fortolket og fortalt i deres eget sprog.

Dette fokus førte vi til dels videre i vores narrative interview. Her fik konteksten og fortællingen større betydning end meningsdannelsen, men vi ønskede stadig at få indblik i informantens livsverden gennem deres egen personlige fortælling.

Nedenstående tabel skal give et kort overblik over specialets empiri.

Har deltaget i	(Kalde) navn	Alder	Uddannelsesniveau	Ikke medlem / Potentielt ikke medlem
Fokusgrp. A	Mille*	20-29 år	Lang videregående	Aldrig medlem
Fokusgrp. A	Jonas	20-29 år	Lang videregående	Ikke medlem
Fokusgrp. A	Klaus	30-39 år	Lang videregående	Ikke medlem
Fokusgrp. A og narrativ	Malene	20-29 år	Erhvervsuddannelse	Potentielt ikke medlem
Fokusgrp. A og narrativ	Mads	20-29 år	Ungdomsuddannelse	Potentielt ikke medlem
Fokusgrp. A og narrativ	Børge	70-79 år	Erhvervsuddannelse	Ikke medlem
Fokusgrp. B	Tom	20-29 år	Lang videregående	Ikke medlem
Fokusgrp. B	Marie	20-29 år	Lang videregående	Potentielt ikke medlem
Fokusgrp. B	Rene	20-29 år	Lang videregående	Potentielt ikke medlem
Fokusgrp. B	Dennis	30-39 år	Lang videregående	Potentielt ikke medlem
Fokusgrp. B	Simon	30-39 år	Lang videregående	Potentielt ikke medlem
Narrativ	Mathilde	20-29 år	Mellemlang videregående	Potentielt ikke medlem
Narrativ	Ane	20-29 år	Lang videregående	Potentielt ikke medlem
Narrativ	Lise	50-59 år	Lang videregående	Ikke medlem
Narrativ	Karl	60-69 år	Erhvervsuddannelse	Potentielt ikke medlem
Narrativ	Anita	70-79 år	Erhvervsuddannelse	Ikke medlem

*Det skal noteres at Mille falder udenfor målgruppen, da hun ikke er døbt, og derfor aldrig har været medlem af folkekirken. Hun var dog ikke bevidst om dette, før hun deltog i fokusgruppen. Hendes input medtages derfor alligevel med dette in mente.

Denne meget kvantificerede opstilling skal kun benyttes til at give læseren et overblik over omfanget af og baggrundsoplysninger om specialets informanter. I nedenstående afsnit præsenteres de mere dybdegående.

Persongallerier

Her gives et meget kort oprids af projektets informanter og deres tilknytning til folkekirken.

Mille

25 år, læser litteraturvidenskab. Mille er hverken døbt eller konfirmeret. Hun havde dog ikke tænkt synderligt over dette og fandt først ud af, at hun ikke var medlem af folkekirken, da hun deltog i Fokusgruppe A.

Jonas

26 år, har læst en cand.merc. og arbejder som senioranalytiker. Jonas er både døbt og konfirmeret, men meldte sig ud af folkekirken, da han blev 18 år. Jonas har deltaget i fokusgruppe A.

Klaus

35 år, har læst cand.merc. og har en lederstilling. Klaus er både døbt og konfirmeret, men har sidste år meldt sig ud af folkekirken. Klaus har børn, som han har valgt ikke at døbe. Klaus har deltaget i fokusgruppe A.

Malene

26 år, er uddannet og arbejder som guldsmed. Malene er både døbt og konfirmeret. Hun ser ikke sig selv som kristen, og overvejer at melde sig ud. Malene har deltaget i fokusgruppe A og et narrativt interview.

Mads

27 år, arbejder som pædagogmedhjælper. Mads er både døbt og konfirmeret. Mads' storebror valgte at blive døbt i forbindelse med sin konfirmation. På det tidspunkt blev Mads og alle hans søskende døbt samtidig. Mads er derudover spirituel, og meget fascineret af østlig kultur og religion. Han overvejer at melde sig ud af folkekirken. Mads har deltaget i fokusgruppe A og et narrativt interview.

Børge

77 år, uddannet og har arbejdet som maler. Børge er døbt, men fandt først ud af det, da han var i tyverne. Han valgte ikke at blive konfirmeret. I stedet for en konfirmation fik han en nonkonfirmationsrejse. Da Børge meldte sig ud i tyverne, skulle man møde personligt op hos præsten. Børge er blevet gift på rådhuset og har ikke døbt sine børn. Børge har deltaget i fokusgruppe A og et narrativt interview.

Tom

24 år, er studerende og læser cand.merc. Tom er døbt, men har valgt ikke at blive konfirmeret. Han meldte sig ud af folkekirken i 2016. Tom har deltaget i fokusgruppe B.

Marie

24 år, skriver speciale i statskundskab. Marie er både døbt og konfirmeret. Maries farmor er troende og har bedt fadervor med Marie, da hun var lille. Maries kæreste er ikke

medlem af folkekirken, og har fået hende til at overveje at melde sig ud. Marie har deltaget i fokusgruppe B.

Rene

28 år, uddannet ingeniør. Rene er både døbt og konfirmeret. Han føler ingen tilknytning til folkekirken og overvejer at melde sig ud. Rene har deltaget i fokusgruppe B.

Dennis

37 år, uddannet og arbejder som ingeniør. Dennis er både døbt og konfirmeret. Hans to børn er ligeledes døbt, men på hans kones opfordring. Han har af og til overvejet at melde sig ud af folkekirken, især når der har været en sag om folkekirken oppe i medierne. Dennis har deltaget i fokusgruppe B.

Simon

36 år, uddannet på forsikringsakademiet og arbejder som kundechef. Simon er både gift og konfirmeret. Han så ikke et alternativ til at blive konfirmeret. Han er også gift i kirke, og hans børn er døbt. Simon er medlem af folkekirken, men oplever nogle gange konflikter ved dette, hvorfor han har overvejet at melde sig ud. Simon har deltaget i fokusgruppe B.

Mathilde

20 år, læser til folkeskolelærer i matematik og naturfag. Derudover er Mathilde meget politisk interesseret og aktiv i ungdomspolitik. Mathilde er både døbt og konfirmeret. Hun har også været kristen FDF spejder i mange år. I løbet af gymnasietiden blev hun mere kritisk over for religion og overvejer at melde sig ud af folkekirken. Mathilde har deltaget i et narrativt interview.

Ane

24 år, er lige blevet færdig med sin kandidat i psykologi og er nu jobsøgende. Ane er både døbt og konfirmeret. Hun synes kristendommen var spændende, og så sig selv som troende, da hun var mindre. I løbet af ungdommen er hun begyndt at forholde sig mere kritisk til kristendommen og folkekirken, og hun overvejer at melde sig ud. Ane har deltaget i et narrativt interview.

Lise

59 år, har læst politologi og er leder af en større organisation. Lise er døbt og konfirmeret. Derudover har hun været gift på rådhuset og har to børn, som hun har valgt at døbe. Det

ene af disse er blevet konfirmeret, det andet er ikke. Lise meldte sig ud af folkekirken for cirka seks år siden. Lise har deltaget i et narrativt interview.

Karl

62 år, er uddannet og har arbejdet som snedker, men er nu på efterløn. Karl er døbt og konfirmeret. Han blev gift på rådhuset, og hans to børn er døbt og konfirmeret. Han er stadig medlem af folkekirken. Karl har deltaget i et narrativt interview.

Anita

75 år, har senere i livet uddannet sig til sekretær. Anita er blevet døbt, men har som den eneste af syv søskende valgt ikke at blive konfirmeret. Anita har meldt sig ud af folkekirken på sin mands opfordring, efter de var blevet gift på rådhuset. Anita har deltaget i et narrativt interview.

De kulturkristne og folkekirken

I gennem to fokusgruppelinterview og otte narrative interview har vi fået et indblik i, hvordan kulturkristne danskere forholder sig til folkekirken anno 2017. Fælles for disse personer er også, at de i større eller mindre grad har overvejet at melde sig ud af folkekirken. Nogle af dem har ovenikøbet meldt sig ud. Gennem analysen udfoldes deres forhold til folkekirken og overvejelser bag udmeldelse.

Den individualiserede folkekirke

Præstens rolle er vigtig for informanters forståelse og opfattelse af folkekirken. Der lægges vægt på præstens holdninger og religiøse ståsted. Det fremgår tydeligt, at der bliver efterspurgt præster med en mere moderne tilgang under prædikener og ceremonier. Derudover er præstens evne til at personliggøre kirkelige handlinger såsom bryllupper og begravelser vigtigt for, at informanterne føler, at ceremonien har relevans for dem. Overordnet set er præster repræsentanter fra folkekirken, og de spiller en vigtig rolle som folkekirkens ansigt udadtil. Deres værdier og handlinger kan have konsekvenser for personers oplevelser og holdninger til folkekirken på et generelt plan, og ligeledes have indflydelse på, hvorvidt de fastholdes eller løsrives fra folkekirken.

Kirkens budskab skal tolkes i nutidig kontekst

Der er flere som udtrykker, at det ofte ikke er præstens prædiken og det religiøse indhold som tiltrækker informanterne til de kirkelige aktiviteter. Der er flere som opfatter det som kedeligt og tørt at være i kirken, og de ytrer, at det er det kirken repræsenterer, og det religiøse indhold der gør, at de ikke har interesse for at komme i kirke.

”Tom: jeg har altid synes, at det har været meget kedeligt. Men jeg har også været meget ung, da jeg nåede ind i kirken til jul og påske. Siden jeg valgte ikke at blive konfirmeret, er jeg ikke rigtig kommet i kirken, for det sagde mig ikke rigtig noget.

Simon: Mit indtryk er det samme – det er tørt. Netop til de der festlige anledninger, så dem der har deltaget, de har siddet og kigget på uret, hvornår er det vi skal hjem og feste. Så det er sådan et ritual som er officielt og skal med, men så er det også det” (Fokusgruppe A: 6)

Ud over at der generelt er enighed om, at det religiøse indhold i folkekirken er kedeligt, fremgår det blandt deltagerne, at oplevelsen i kirken afhænger meget af præsten. Præstens rolle og prædiken under kirkelige aktiviteter er vigtig, da præsten kan sørge for at de kirkelige aktiviteter fastholder deltagernes fokus og engagement. For at bevare deltagernes engagement og nysgerrighed under en kirkelig aktivitet skal prædikens indhold have relevans for de deltagende. Præstens rolle bliver også at oversætte de kristne budskaber, så de giver mening for medlemmernes og samfundets kontekst, da en øget sekularisering har medført, at den religiøse dannelse i mindre grad bliver vævet ind til danskernes opvækst. Det er vigtigt at have i mente, at de fleste informanter ikke betegner sig selv som troende eller religiøse, og at dette kan være en af grundene til, at størstedelen ikke finder det religiøse indhold i prædikener og kirkelige aktiviteter interessant.

"Dennis: Det er højst irrelevant, hvad præsten står og siger. Det er sjældent man tænker, der sagde han alligevel noget, der har lidt mere samfundsbredde. Det bliver altid sølet ind i noget andet, og så mister jeg fokus.

Simon: De eneste tidspunkter hvor jeg oplever, at man kommenterer på, nøj, det var også en god prædiken, det er til et bryllup. Der personligger man det lidt, og der snakker præsten direkte til brudeparret i større eller mindre grad. Hvis det er i mindre grad, så bliver det kommenteret, at det var da lidt overfladisk og en dårlig prædiken. Men hvis det så er en rigtig god prædiken, så er det hvor den er meget personlig, og præsten har lært brudeparret at kende, og det virkelig skinner igennem. Man kommenterer aldrig på, shit det var en fed oplæsning af evangeliet.

Marie: Det er det samme med begravelser. Der synes jeg, at det er utrolig vigtigt, hvad det er, der bliver sagt af præsten. At man kan genkende den person, som man skal tage afsked med. Det handler jo heller ikke så meget for dem der lytter om, hvordan hun relaterer det til noget Gud har gjort eller Jesus har sagt, det er ikke det der for mig er vigtig i sådan en prædiken."
(Fokusgruppe A: 10-11)

Det fremgår, at der er en oplevelse af, at præstens prædiken ikke altid har relevans, hvorfor nogle personer mister fokus. Dette skyldes blandt andet, at det er svært at forstå, hvad præsten siger og refererer til. Generelt er der flere som påpeger, at der gerne må være samfundsbredde eller en mere "alsidig forbindelse til religion" (Mads, Fokusgruppe A: 8). Det er vigtigt, at de bibelske budskaber og religiøse indhold er til at forstå og har en relevans. Dette opnås ved, at præstens prædiken kan perspektiveres ud til samfundet og få en aktualitet. Der er ligeledes flere som fremhæver, at personliggørelsen er vigtigt – og dette er især i forbindelse med kirkelige handlinger. Her er der flere som fremhæver, at en god oplevelse er, hvis præsten formår at give et korrekt billede af personen eller personerne, som ceremonien drejer sig om. Ved disse ceremonier er det religiøse indhold ikke efterspurgt, fordi det ikke har nogen relevans for lytteren og betragtes af den grund som meningsløst indhold.

Formen skal være nærværende og personlig

Ud over prædikenen har præstens fremtoning også relevans for personers oplevelse af folkekirken. En af fokusgruppedeltagerne beskriver, at han under en dåbsceremoni oplevede, at præsten forsøgte at gøre sin prædiken mere ungdommeligt for at gøre dåbsritualet mere attraktivt og fornøjeligt blandt de unge. I den forbindelse bliver der fokuseret på, hvordan præster kan forny deres måde at holde gudstjenester eller kirkelige handlinger.

"Dennis: Jeg hørte om en præst, som ligesom i gammel tid gik ned og stod blandt folk og snakkede ligesom Jesus. Ikke op på en prædikestol. Altså sådan nogle ting, hvor de måske kommer lidt mere i øjenhøjde. [...] Er det hipt? Altså det ved jeg ikke. Jeg synes, at det kunne være en fin måde at være en del af fællesskabet fremfor at blive stillet op på en prædikestol. Men altså, det andet er jo bare lefleri, hvis det bliver sådan alt for falsk.

Simon: Hip med de unge? Altså? Når jeg tænker hip med de unge, er det så præsten, der står og slynger slangord og snakker i et ungt sprog? Det er total nederen, at Jesus han dør. Og så er han så stenet, når han genopstår. Ej, den var plat. Men utraditionel er en helt anden ting. Jeg var til en begravelse sidste år i en lille by uden for min fødeby Bramming i Østjylland. Og min kammerats far som døde var en meget central figur i det her lille

samfund. Han var kunstner. Han var en meget farverig person. Han var et kendt ansigt. Efter man havde holdt ceremonien i den lokale kirke, gik man med kisten sammen med forsamlingen hele vejen gennem alle gaderne i byen for at tage afsked. Ligesom man ser det til de her sorte begravelser. Det er utraditionelt, og det er jo ikke at være hip med de unge, men det er jo bare utraditionelt at tænke ude af boksen. Det var en ceremoni, der fik en helt anden dimension.” (Fokusgruppe A: 11-12)

Det at præsten kommer mere i øjenhøjde opfattes som en positiv ting, da præsterne derigennem bedre kan inddrage deltagerne og således nemmere skabe rammerne for et fællesskab. Dog er det ligeledes vigtigt, at det ikke bliver en påtaget rolle, da præsterne derved mister sin kirkelige integritet. Ifølge flere er folkekirken et symbolsk rum, hvor der er nogle normer, som skal opretholdes for at folkekirken ikke mister sin autenticitet. Hvis præsten eksempelvis prøver at være hip med de unge, mister kirken dens autoritet og legitimitet. Højtideligheden vil i værste fald gå tabt, og det er højtideligheden som flere af informanterne værdsætter i forbindelse med traditionerne. Dog er det en hårfin balance, idet præsterne gerne må gøre tingene utraditionelle og lave nogle personlige højtideligheder. Der er enighed om, at der gerne må være en mere utraditionel tilgang. Fornyelse af ritualernes form og præsternes rolle opfattes som positiv. Informanterne mener, at ceremonierne gerne må være utraditionelle og at præsterne gerne må ”tænke ud af boksen” så længe, at de bevarer deres integritet og genkendelighed, samt formår at give en mere personlig og mindeværdig ceremoni.

De kulturkristne værdier og rummelighedsdiskursen

I vores empiri er også eksempler på personlige oplevelser med præster. Det kan ses i Malenes og Mads’ fortælling, at deres præsters tilgang i forbindelse med konfirmationsforberedelse har haft indvirkning på deres holdning til folkekirken og dens forkyndelse. Malene beskrev sig selv som troende i konfirmationsalderen, hvorfor hun valgte at blive konfirmeret. Hun beskriver, hvordan hun havde en masse positive oplevelser, og dette skyldtes især præsten og hans tilgang og aktiviteter i forbindelse med konfirmationsforberedelsen.

”Jeg kan huske, at jeg syntes det var ret sjovt at gå til konfirmationsforberedelse, fordi vi havde en ung præst. [...] Han prøvede at

gøre kirken til noget moderne, vi skulle synge meget, se nogle gode film, lave overnatning i kirken, og vi brugte kirken på en anden måde. Man fik en tilknytning og fik nogle venskaber, så det ikke kun var kirken og det kristne budskab, der var ideen med det. [...] Vi fik også lov til at holde en fest og lave natløb, hvor vi måtte drikke, så han var med og sammen med de unge. Det ser jeg som en god ting, men det har ikke noget med det kristne at gøre, det var bare fordi jeg syntes, at det var hyggeligt. Det var hyggeligt at være i kirke, fordi han var en stille og rolig præst. Jeg kunne ikke finde på at komme tilbage dertil, men man har en tilknytning, fordi man har et godt minde om ham. Han var en god person. [...] Det er nok derfor at jeg ikke ser det som et dårligt sted, det er ikke fordi jeg afskyr det, for der er gode mennesker. Det ville nok være noget andet, hvis det var en gammel sur mand, som prøvede at presse et eller andet ned over hovedet på en, så kunne det godt være, at jeg havde fået et andet syn på det og tænkt: det her gider jeg ikke være med til, at man havde skippet det og droppet at blive konfirmeret.” (Malene: 1-3)

I Malenes tilfælde var præstens form vigtig, da han forstod at arrangere ting, som tiltalte de unge. Malenes oplevelse er altså præget af, at præsten forstod at imødekomme de unges livsverden og behov. Der var altså ikke nogen uoverensstemmelser med Malenes egne forventninger og holdninger i forbindelse med konfirmationsforberedelserne. Tværtimod. Dette gjorde ligeledes, at hun erindrer tiden op til konfirmationen som en positiv episode.

”Præsten sagde, at det vigtige var at man havde troen i sig. Han kunne godt forstå at man ikke troede på Gud, men bare at man tror på, at der er noget større, man kan få noget tryghed ved at tro på. Han troede heller ikke selv på en Gud - eller jo, men ikke på den måde som en person. [...] Man måtte godt gøre det til sit eget og bøje reglerne lidt.” (Malene: 3)

Malene beskriver, at præsten var åben og rummelig over for, at troen var ens egen. Malene såvel som de andre konfirmander kunne *”bøje reglerne lidt”* og blot tro på, at der var mere mellem himmel og jord uden nødvendigvis at tro på Gud. Selvom Malene har mødt denne meget rummelige og åbne udgave af folkekirken, kan hun i dag alligevel ikke

se sig selv komme tilbage til kirken, hvor hun blev konfirmeret. Malene har mistet troen på det kristne, og selvom kirken giver mulighed for en meget fortolkende udlægning af kristendommen, formår den stadig ikke at fastholde Malene.

Mads beskriver ligesom Malene, hvordan han havde en god oplevelse under sin konfirmationsforberedelse. Mads blev konfirmeret, idet han dengang mente, at andet ville være underligt at gøre. Dog var det ikke troen på Gud eller andet, som var årsagen. Mads har ligesom Malene gode minder fra sin konfirmationstid. Dette var også, fordi præsten var sød over for ham.

”Jeg valgte at blive konfirmeret og gå til præst som man skal [...] Jeg var ikke særlig aktiv, man skulle møde ti gange i kirke, og jeg løj vidst, for jeg var der kun en eller to gange. [Til konfirmationsforberedelse] havde vi en ret sød præst, som jeg var ret glad for, og han var også glad for mig. Det fede ved ham var, at han ikke var så afvisende eller ortodoks i sin tankegang. Han var åben for diskussioner og meget interesseret i, hvad jeg tænkte. Det var noget vi skulle gå til og sådan var det, men jeg var lidt interesseret i det, for det var spændende at udfordre den kirkelige mentalitet med alle de tanker jeg havde om universet og sådan noget. Der diskuterede jeg sygt meget og var meget aktiv i de præstetimer. Det var også noget min præst synes var spændende, og vi havde mega mange gode diskussioner.” (Mads: 1)

Mads havde oplevelsen af, at præsten ikke var så ortodoks men åben over for diskussioner omkring tro. Dette havde en god indvirkning på Mads. Ligesom i Malenes fortælling, lavede Mads' præst også forskellige aktiviteter, som Mads og de andre konfirmander havde glæde af. Begge informanternes personlige møde med præsterne har givet dem et positivt billede af kirken, da de har været glade for deres præster og fået et godt forhold til kirken. Ligeledes har begge præster været rummelige og haft nogle humanistiske værdier, som har været i overensstemmelse med informanternes egne. Ligesom Malene, fortæller Mads, at han ikke havde valgt at blive konfirmeret, hvis præsten havde haft en mere ortodoks form.

"[Hvis præsten havde været mere ortodoks], så var jeg sikkert ikke engang blevet konfirmeret. Så kunne det godt have endt med, at jeg syntes at han var en idiot, så jeg ikke gad konfirmeres. Det er nogle specifikke personlige oplevelser som kommer til at være definerende for, hvordan man forstår folkekirken, når man ikke har et tæt forbundet forhold til den." (Mads: 6)

Mads fortæller, at hans præst har haft indvirkning på hans forhold til folkekirken og religion. Præsten har været med til at give Mads et indtryk af, hvor rummelig folkekirken kan være. På trods af dette har både Malene og Mads givet udtryk for, at de ikke ville gennemføre deres konfirmation, hvis præsten havde haft et teologisk ståsted, som de ikke kunne forlige sig med. Informanterne og folkekirken anvender begrebet rummelighed på forskellige måder. Hvor folkekirken udtrykker, at de er rummelige på grund af et bredt teologisk ståsted, ser informanterne rummelighed ud fra deres individuelle perspektiv. Ifølge dem er rummelighed i højere grad de humanistiske og politiske værdier i samfundet. I deres optik er den religiøse rummelighed i folkekirken i nogle tilfælde i strid med den rummelighed, som eksempelvis ses politisk. Folkekirken kan i informanternes optik også blive for rummelig, da den netop både kan indeholde meget ortodokse og liberale teologiske overbevisninger.

Malene og Mads er fortsat medlem af folkekirken, og de har ikke haft nogle dårlige oplevelser med folkekirken, ud over episoder, hvor præstens prædiken har været kedelig. Derudover beskriver Mads, hvordan han i nogle tilfælde har været uenig i kristne præsters udlægning og meninger.

"Folkekirken er en dansk ting, hvilket kristendommen ikke kun er. [...] Jeg kan godt lide folkekirken, der er en speciel energi. Jeg synes at det er fedt at den bliver dyrket og jeg har en fuld accept og forståelse for de folk som dyrker kristendommen. Men igen, det kommer meget an på hvordan. Jeg så forleden på Facebook en som skrev en racistisk kommentar, og så stod der nedenunder at han studerede teologi, og der er også racistiske præster og ortodokse og traditionelle præster. Det er noget jeg afskyr." (Mads: 6)

Det kan udledes, at en præst med rabiate holdninger, som repræsenterer folkekirken, godt kan distancere personer som er medlem men uenig i præstens holdning. Mads har

på trods af racistiske, traditionelle eller ortodokse præster valgt at forblive medlem af folkekirken. Blandt informanterne er der forskellige holdninger til folkekirken rummelighed. Det vigtigste for informanterne er, at deres meningskaben i eget liv, og deres forventninger til folkekirken, stemmer overens med præsternes værdier og holdninger. Hvis ikke præsters værdier stemmer overens med informanternes meningskaben, så oplever informanterne, at folkekirken bliver for rummelig. Det afgørende bliver altså, hvilken del af folkekirken som de er i kontakt med eller får kendskab til. I Lises fortælling var det en episode i medierne, som var udløsende faktor for, at hun meldte sig ud af folkekirken:

”Grunden til at jeg gjorde det, det var, at engang imellem er der nogle præster, som kommer til at gøre et eller andet forkert. Og på et tidspunkt var der en præst, i Nordjylland måske, som havde nægtet at begrave en lesbisk kvinde i indviet jord. Og jeg tænkte, at det var alligevel, i vores tidsalder – altså, det kunne man da ikke! Og det der så skete, det var, at han fik kritik af sin chef, af biskoppen, eller hvem ham nu blev kritiseret af. Men han blev ikke fyret fra sit job, han fik bare en indstilling om, at man måtte godt blive begravet uanset hvad. Og det blev jeg simpelthen så forarget over. [...] Jeg tænkte, at hvis folkekirken er så rummelig, at den kan rumme en præst der har den holdning, så er den simpelthen for rummelig for mig. Jeg kan ikke se mig selv som del af det fællesskab” (Lise: 4).

Lise oplevede ligesom Mads, hvordan der var en præst som havde en holdning, der var i modstrid med hendes egne værdier. Ifølge Lise blev folkekirken for rummelig, da den kunne tolerere en præst, som havde disse rabiate holdninger. Til trods for at Lise som barn og teenager har haft en tilknytning til kirken som kirkegænger, har den pågældende episode gjort, at hun ikke har ønsket at være del af det fællesskab, som folkekirken repræsenterer. Lise kommer fra en arbejdsplads, hvor hun som leder går meget op i, at medarbejderne er enige med ledelsen og de politikker, som eksisterer på arbejdspladsen. Hun har derfor svært ved at forstå, hvordan præsten ikke har mærket nogle konsekvenser ved at handle i modstrid med politiske ligestillingsværdier, som er funderet i samfundet. Generelt har flere informanter oplevet, at de har været uenige med deres præst. Simon beskriver, at han var utilfreds med præsten, som skulle stå for deres vielse i kirken.

”Simon: Vi blev gift nede i Skt. Pauls kirke. Og der er to præster tilknyttet. Vi trak, i hvert fald i første omgang, nitten. Vi trak en [som] har nogle meget rabiate holdninger til nogle ting. Blandt andet det her med homovielser. Og nu er det sådan, at min storebror, han er bøsse. Så derfor lagde det mig meget på sinde, i forhold til at jeg skulle vies af ham. Det kommer man så ud over, så trak man den kamel, og så var det det. Det er lidt det samme kan man sige, han var måske fejlcastet til lige præcis det bryllup.

Rene: Men den holdning er vel i god overensstemmelse med kristendommen generelt, ikk’? Han følger op på nogle af de ting. Han er ikke en ikke-troende person kan man sige.

Simon: Det er jo igen, det der med at forny sig og være utraditionel. Det der er så vildt er, at den anden præst dernede, han er jo helt i den anden grøft. Så der er jo sådan en intern magtkamp mellem de to præster dernede. For den ene vil jo gerne frem i skoene og være hip med de unge, og den anden, det er jo lige før støvet ryger ud af munden på ham, når han snakker”.

(Fokusgruppe B: 13)

Fordi Simons bror var homoseksuel, havde Simon svært ved at affinde sig med, at præsten var imod homoseksuelle vielser. Simon var meget overvejende for, hvorvidt de skulle søge om at få en anden præst med nogle holdninger, som var i overensstemmelse med Simons egne. På trods af, at de fleste kunne give Simon medhold i, at det var en forkert præst til netop hans bryllup, var der også en af fokusgruppemedtagerne som mente, at det var præstens ret. Ifølge ham var præstens holdning i overensstemmelse med den traditionelle kristendomsforståelse, hvor vielse kun bør finde sted mellem mand og kvinde. Der er altså en accept af personer med rabiate holdninger som repræsenterer ”den gamle skole”, hvilket muligvis skyldes, at det forsat er nyt med kirkelige vielser af homoseksuelle.

Generelt kan vi se blandt informanterne, at det er vigtigt at have en præst, som repræsenterer egne holdninger. Hvis informanten er uenig med præsternes holdninger kan dette skabe en tvivl hos vedkommende, da man ikke kan identificere sig med holdningen, og det faktum, at folkekirken rummer denne holdning. Derudover gør informanterne overvejelser om præsten, idet præsten er del af den ceremoni, som finder

sted. Hvis informanterne har været uenig med præstens holdninger, har de enten ikke ønsket at deltage eller været i tvivl om, hvorvidt de har ønsket fortsat at være medlem.

Gruppen af informanter har i høj grad har et lignende værdisæt. Dette værdisæt er karakteriseret af et meget humanistisk, og i manges tilfælde, et meget reflekteret livssyn. De sætter spørgsmålstejn ved folkekirken rummelighed, og gør diskursen til deres egen. Når folkekirken taler om rummelighed fokuseres der på, hvordan menighederne selv vælger deres præst, og hvordan præsten selv har autonomi til at fortolke det kristne budskab. Der skal være plads til både den traditionelle og den moderne præst. Når informanterne taler om rummelighed, tales der om "rummelighed for mig". Rummelighedsdiskursen sættes i et individualistisk perspektiv, da kirken skal gøre sig relevant for den enkelte, og passe ind i vedkommendes livsverden. Men også fordi informanterne kan stille sig skeptisk over for en folkekirke, der kan rumme præster, som handler i modstrid med politiske værdier om ligestilling mellem køn, etnicitet og seksuel orientering.

Kirken er ikke lig danskhed

I forlængelse af den politiske debat spurgte vi i fokusgrupperne ind til, hvordan folkekirken spiller sammen med begrebet danskhed. Politisk er der ifølge informanterne nogle partier, som tager patent på folkekirke. Flere af informanterne kan ikke forlige sig med denne sammenkobling, da de lever i et Danmark som er blevet mere multikulturelt.

"Rene: Nej, [jeg synes ikke at folkekirken er lig danskhed]."

Tom: Nu er jeg generelt ikke glad for ordet danskhed. Jeg synes ligesom ikke, at man skal prøve at skabe sådan nogle kulturelle bevæggrunde for én type person - altså sætte folk i kasser på den måde. Jeg synes mere at danskhed handler om at være åben og tolerant, og generelt være et individ, fremfor en del af en gruppe, der har nogle bestemte ting, som de gør dagligt.

Rene: Det er ikke specielt dansk at være protestantisk, det er der så mange andre der er. Grundlaget for folkekirken er jo ikke specielt dansk. Der er mange andre lande der kører lignende koncepter. Det er ikke noget vi specifikt har patent på i Danmark. Det synes jeg ikke gør det mere dansk.

Dennis: Der er nok nogen der vil påstå at 1000 års kristen historie har præget. Men jeg er enig på linje med Tom. Der er mange der prøver at tage patent på danskhed, og man bliver lidt bange, når man kobler de to ting sammen.” (Fokusgruppe B: 9)

I fokusgruppe A er alle informanterne uenige med at folkekirken er symbol på danskhed. Og der er flere som mener, at det sender forkerte signaler. De personer som bruger denne distinktion, bruger den i uoverensstemmelse med informanternes egne værdier og forståelse af danskhed.

”Mille: De er mere ekskluderende i forhold til danskhed

Jonas: Man er ikke mindre dansk, hvis man er buddhist. Det bliver nævnt i politisk debat, men det afhænger af, hvor man står.” (Fokusgruppe A: 7)

Den politiske diskurs der kan være i forbindelse med folkekirken, er der flere som tager afstand til. På trods af at det er en nationalkirke, mener informanterne ikke at den er symbol på danskhed. Ifølge Børge var det især i forbindelse med politik, at han valgte at melde sig ud. Informanterne er, ligesom Børge, generelt modstandere af, at partier tager patent på folkekirken og bruger den til at beskrive, hvad danskhed er. Dette skyldes især at der kommer en ”os og dem” diskurs, som strider mod informanternes meget humanistiske livssyn.

Informanterne stiller krav til præsten og prædikener, og de forholder sig kritisk til kirkens værdisæt. Vi kan udlede, at de fleste informanter mener, at de kirkelige aktiviteter og præstens prædikener er kedelige og tørre. Dog er der enkelte, som har haft positive oplevelser med folkekirken. Det er især, hvis præsten har formået at skabe en aktualitet under sine gudstjenester, men ligeledes formået at perspektivere det ud på samfundet. Sidst er der under bryllup og begravelser fokus på, at informanterne ikke ønsker at det religiøse indhold er i centrum, men at den kirkelige handling i højere grad personliggøres. Derudover har præsternes holdninger og personlige tilgang til forkyndelsen af det kristne budskab en stor indflydelse på personers oplevelser med kirken.

Tradition og tro – ingen folkekirke uden tradition, religion er en tabt kamp

Der er stærke traditioner forbundet med folkekirken. Alle specialets informanter har måtte forholde sig til folkekirken gennem flere begivenheder i deres liv. Historisk er

folkekirken knyttet tæt sammen med vestlige overgangsritualer som dåb, konfirmation, bryllup og begravelse. Overgangsritualer kan siges at være en antropologisk konstant. De findes i alle samfund, og er med til at bekræfte tilhørsforhold til fællesskaber.

Det fremgår af vores empiri at flere af ritualerne er værdsat, og informanterne som er udmeldt, kan se grunde til at indtræde i folkekirken igen på grund af disse ritualer. Fællesskabet og tilslutningen til ritualerne består dog ikke i deres religiøse budskab, men i højere grad den rammegivende rolle, som folkekirken spiller.

Det er tydeligt, hvordan informanternes manglende tro og religiøsitet har indvirkning på, hvad de mener om de forskellige højtider og traditioner. Det fremgår, at de vægter traditionerne højt. På trods af at nogle af traditionerne foregår inden for folkekirkens religiøse rammer, har religionen ikke nogen særlig betydning for dem – og der er tilsyneladende en generel accept af dette blandt informanterne, idet der ikke er nogen der protesterer mod, at man kommer i kirke og bruger den til ceremonier selvom man ikke er religiøs.

Folkekirken er blevet en slags servicestruktur, hvor danskerne kommer for at fejre livets overgange – de glædelige og de triste. Folkekirken er det umiddelbare valg i disse situationer – for hvor skulle vi ellers gå hen? Dog står denne lidt kyniske udlægning af folkekirkens rolle ved traditioner ikke alene. Vi finder, at folkekirken alligevel har en fællesskabende funktion, selvom vores informanter ikke udtalt føler sig som en del af folkekirkens fællesskab. Folkekirken er nemlig med til at knytte ritualets deltagere sammen i det nære fællesskab. På den måde får folkekirken også en meningsdimension, da den virker samlende og ikke blot rammesættende.

Det kristne og det nære fællesskab

Flere af informanterne har fortalt, hvordan de ikke føler sig som del af et kristent fællesskab. Under fokusgruppeinterviewene bad vi informanterne om at forholde sig til, og fortælle os hvor enige de er i udsagnet "Folkekirken er fællesskabende".

Når informanterne bliver bedt om at forholde sig til udsagnet, kan de godt identificere, hvordan folkekirken kan anses som et fællesskab.

”Marie: Man samles stadig om de store ting i livet. Så på den måde samler den folk om livets glæder og livets sorg. Men jeg ved ikke om jeg, som medlem af folkekirken, føler mig som medlem af et fællesskab i Danmark.

Rene: Den er jo fællesskabende, men på samme niveau som en eller anden fodboldklub. Det er jo et fællesskab, der afhænger af ens eget tilhørsforhold til den. Så det bringer da folk sammen.

Dennis: Jeg tror, jeg tænkte om den var i stand til at brede sig, og skabe større fællesskaber. Det er jo klart, at steder hvor man kan mødes 5 personer, det er jo altid et fællesskab. Men jeg mener ikke, at den evner at vokse af sig selv. Den har nok haft større tiltrækningskraft tidligere.”
(Fokusgruppe B: 8)

Informanterne kommer med flere sammenligninger, og kan godt se, hvordan folkekirken kan udgøre et kristent eller større fællesskab. Da vi spørger ind til om de hver især føler sig som del af dette fællesskab, udtrykker informanterne, at de ikke oplever en tilknytning til det kristne fællesskab. I stedet fremhæver de den tilknytning, der opstår til det mindre fællesskab såsom deres venner og familie. Informanterne føler en tilknytning til de nærmeste, som de oplever folkekirken sammen med.

”Simon: Er der nogen, som går i kirke til jul? Dennis: [Vi går i kirke til jul], men det er så også af familiære hensyn og sådan lidt af hvert. Simon: Det er for at komme væk fra konen [haha]. Dennis: Nej, det er hende der presser [haha].

Interviewer: Men hvis I sidder i kirken til jul, barsedåb eller lignende, føler I så et fællesskab med de andre i kirken?

Dennis: Som er der med samme smerte, eller hvad?

Rene: Ikke mere end det fællesskab der er i, at være til samme event. [...] ikke mere end man føler, at man er del af samfundet.

Dennis: Men omvendt, jeg kunne ikke finde på at sabotere noget, hvis der var nogen der skulle giftes, eller døber deres barn, så fejrer man det jo med dem. Så kan man godt se deres glæde. Og ligeså med begravelser, så kan

jeg godt forstå den lindring det kan være for nogle mennesker at mødes til en begravelse, ift. sorgbearbejdning.

Simon: Det der egentlig er fællesskabsfølelsen for mig, netop når man sidder i kirken, det er ikke fordi man sidder i det her rum. Fællesskabsfølelsen består også i, når man først har sat sig ned i det her respektive forsamlingshus. Det at man nu er fælles om en begivenhed, det bliver kirken så lige pludselig en del af.” (Fokusgruppe B: 9).

Omdrejningspunktet for samtalen bliver det rum som folkekirken kan danne. Dette rum, beskriver informanterne, kan føles som et fællesskab, men et fællesskab blandt inviterede. Det kristne fællesskab, eller det store fællesskab, sidestilles med events, eller mere generelt det at tilhøre et samfund. De føler ikke udpræget et fællesskab, når de sidder sammen med fremmede kirkegængere under en højtid. Grace Davie beskriver, hvordan den fællesskabende rolle kommer til udtryk ved særlige begivenheder. I vores empiri fremgår det, at det kun er i forbindelse med det nære fællesskab, det vil sige, når informanterne er sammen med personer, som de kender på forhånd. Dertil adskiller vores empiri sig med Davies antagelse om at personer, som deltager til større ceremonier eller højtider, føler et religiøst fællesskab med forsamlingen. Dette kan dog skyldes, at informanterne ikke betegner sig selv som troende, og at de derfor ikke føler sig som en del af det kristne fællesskab. Informanterne beskriver at personer, der går til søndagsgudstjeneste eller er religiøse, muligvis vil finde kirken mere fællesskabende. For vores informanter bliver traditionerne omdrejningspunktet. Det er traditionerne informanterne mødes om, og derfor dem, som bliver deres indgangsvinkel til kirken.

Traditionernes rolle for det nære fællesskab

Traditioner og livsbegivenheder spiller ind i forbindelse med personers tilknytning og fastholdelse til folkekirken. Personer, der har været til dåb, bryllup eller begravelse, føler at folkekirken har en relevans. Dette har blandt andet været med til at gøre, at de ikke har meldt sig ud. Det er ergo traditionerne som får dem til at blive – og kan få dem til at indmelde sig i folkekirken igen. Grace Davies begreb *belonging without believing* er derfor højaktuelt. Informanterne forbliver fortsat medlem af folkekirken og betaler kirkeskat, da kirken er traditionsbevarende.

Vores empiri viser, at personer i højere grad føler en tilknytning til kirken, hvis de har deltaget i en ceremoni, eller hvis de i nærmere fremtid overvejer at afholde en kirkelig ceremoni. Derudover har størstedelen af informanterne – både de som har overvejet at melde sig ud eller har meldt sig ud, været i kirke eller har anvendt kirken i forbindelse med konfirmation, dåb, bryllup eller begravelse. Både udmeldte og potentielle-udmeldte kan se værdien i de forskellige begivenheder.

”Jeg tror religion er en tabt kamp. Jeg tror ikke du kan missionere og rekruttere personer. Det er en tabt kamp, så jeg ville spille mere på traditionerne, jul og barnedåb. Man skulle ikke melde sig ud, hvis man kan få bryllup eller barnedåb. Jeg ser ikke mig selv som modtagelig for religion men mere tradition. Hvis jeg fandt mig en kone som er troende, kunne hun godt hive mig ind i kirken, så kommer børnene og så skal de døbes. Men det er mere traditioner, for troen på Gud er jeg ikke modtagelig over for.”
(Jonas, Fokusgruppe A: 8-9)

Jonas som ikke er medlem af folkekirken beskriver, at han, ligesom flere andre i fokusgruppe A, ikke er tiltrukket af religion men af tradition. Flere vægter i højere grad traditionerne og kan se værdien i dem, idet der er en række ritualer, som skaber en højtidelighed som er svær at finde andetsteds. Jonas beskriver, hvordan han på grund af traditionerne godt kan se sig selv blive medlem af folkekirken igen, hvis hans partner er troende. Ligesom Jonas har flere af informanterne et forhold til traditionerne, som finder sted i folkekirken. Som Jonas beskriver, kan en pårørende trække ham ind i folkekirken igen. Dette er ikke et enestående tilfælde, idet der i begge vores fokusgruppeinterviews er flere som beskriver, at det ikke er på eget initiativ, at de går i kirke eller tilvælger en kirkelig handling. Der er ofte en bedsteforælder, forældre eller partner som er udløsende faktor for, at de går i kirke ved højtider eller fejrer en ceremoni i kirken.

I fokusgrupperne bliver det diskuteret, hvorvidt folkekirken og dens traditioner har relevans for den enkelte. Indledningsvist bliver der lagt vægt på de religiøse spørgsmål, heriblandt om det er relevant at lytte til bibelske fortællinger om Jesus og synge gamle salmer, og hvorvidt det giver mening at blive gift i kirke, hvis man ikke er troende. Der ses blandt informanterne en accept af, at man benytter kirken på trods af, at man ikke er religiøs. Dette skyldes blandt andet, at man får udbytte af den kirkelige handling på anden

vis. Det fremgår tydeligt i informanternes overvejelser, hvordan de pårørende er essentielle for, hvorvidt man føler at man selv får en glæde og et udbytte af folkekirken.

”Simon: [Om folkekirken har relevans], den er svær. Også fordi jeg har været igennem de her ritualer, som jeg har været. Brylluppet, det var min hustru der altid havde set sig selv gå ned af kirkegulvet i en hvid kjole. Så har den relevans for mig, for det er det min hustru gerne ville. Traditionen omkring at blive døbt, det er på et tidspunkt, hvor mine børn ikke kan tage stilling til om de vil være medlem eller ej, det er først når de kan blive konfirmeret. Kan jeg lide den tradition – ja – jamen, er kirken så relevant for mig der? Ja, det er den. Da min mormor døde for 2,5 år siden, der var det det rituelle i at tage ordentlig afsked. Det gav værdi for min mor. Er den relevant for mig så? Ja det er den. Nu går der forhåbentligt en lang periode, hvor jeg reelt set ikke får brug for den igen, så nu er den jo irrelevant, men den kan blive relevant igen. Så det er både og – det er svært at svare på.

Rene: At den betyder noget for nogle folk i ens omgangskreds, på den måde kan den være relevant. Jeg svarede mere på, om den er vigtig for en selv. Jeg kan godt se, når for eksempel at min mormor dør, at så vil min mor gerne have, at hun skal begraves i kirken. Så er den også relevant for mig i den forstand, at jeg gerne vil have at det skal foregå på den måde, som de ønsker.” (Fokusgruppe B: 9-10)

Det fremgår, at folkekirken har relevans, når den har relevans for ens nære fællesskab – ens familie og venner. Kirken og traditionerne har altså ikke en betydning, hvis det stod til den enkelte selv, men så længe familiemedlemmer eller andre tillægger det værdi eller betydning, giver det mening for vedkommende. Det fremgår ligeledes, at de personer, som er medlem og har anvendt kirken i højere grad føler, at den har relevans, hvorimod de, som stadig er medlem men ikke har anvendt kirken og ej heller ser sig selv anvende kirken er mere fjerne og neutrale over for folkekirken. Den diskurs som udviklede sig under fokusgruppe B er interessant. Folkekirken bliver kun set som relevant for informanterne, når de aktivt bruger den. I de perioder, hvor de ikke føler, at de har noget at komme efter i kirken, ses kirken ikke som relevant. Dog ligger det implicit, at det alligevel er rart at folkekirken er der, da der udtrykkes en glæde ved den tilskrevne værdi

i de traditionelle ceremonier. Dette er dog ikke på grund af det religiøse indhold, men netop på grund af muligheden for noget højtideligt sammen med ens nærmeste.

Ud over at det i forbindelse med folkekirken fremgår, at det er traditionerne som vægtes højest, tror størstedelen af informanterne ikke på, at der er mere mellem himmel og jord, og de tager oftest ikke i kirke på eget initiativ. Det ses, at der er nogle individualistiske tendenser, når det kommer til deres måde at benytte kirken. Der er flere, som har deres egen forståelse af de ceremonielle aktiviteter og betydningen af dem. Det fremgår for eksempel hos informanten Malene. Hun beskriver, ligesom flere af de andre, at det udelukkende er traditionerne som binder hende til folkekirken. Og i Malenes familie er der helt specielle traditioner forbundet med dåben.

”Jeg har det lidt sådan, for min kæreste skal ikke giftes, og får vi barn skal det ikke døbes. Men når jeg har den tilknytning, det godt kan gå mig på, hvis traditionen ikke bliver ført videre. Så kan vi sige til familien, at vi har det her [tradition] at bygge noget op omkring. [Hvis mit barn skulle døbes], så skulle det være hvor jeg selv er blevet døbt, ellers ville det ikke give mening for mig. Hvis min familie ikke havde været kristen og der var tradition for, at vi holder navnefest i et forsamlingshus, så havde jeg sikkert også været med på den og taget mere afstand til kirken” (Malene: 4)

Da Malene har familie på Bornholm, føler hun en stærk tilknytning til de karakteristiske runde kirker, da både hendes mor og hun selv er blevet døbt i en rundkirke på Bornholm. Malene ytrer et ønske om at videreføre denne tradition. Som vi så tidligere, er Malene ikke den eneste der tager hensyn til familie, når det kommer til tilvalg af kirkelige traditioner. Simon blev gift i kirken efter sin kones ønske. Jonas ville også giftes i kirke, hvis hans kommende kone ønskede, og Dennis går i kirke juleaften, fordi det betyder noget for sin kone. Dette er blot få ud af mange eksempler på, hvordan det nære sociale fællesskab tilgodeses i tilvalget af folkekirkelige traditioner.

Det kan ses som en individualiseringstendens, at kirken bliver et tilvalgt fællesskab, som vælges til og fra afhængigt af, hvornår den føles relevant. På den måde er den ikke en naturlig del af hverdagslivet, men bliver en servicefunktion. Det interessante er dog, at vores empiri viser os, at der ikke er tale om klare individualiseringstendenser. Hvis valget

var op til vores informanter isoleret ville flere af dem måske have fravalgt kirken. Vi ser, at informanterne tilvælger kirken af hensyn til det nære fællesskab. Hos informanterne ses altså en inkonsistens mellem mening og handling, da de er villige til at lægge bånd på sig selv, for at tilgodese deres nære fællesskaber. Dette skyldes muligvis at overgangsritualer og bekræftelse af tilhørsforhold er vigtige for sammenhængskraften i familien. Der kan derfor argumenteres for, at individualiseringen ikke endeligt har sejret over den følte tilknytning til folkekirken, og at fællesskabet stadig består.

Et selektivt forhold til ceremonierne

På nogle parametre kan forholdet til traditionerne sættes under en kam. Eksempelvis i forhold til fællesskabets betydning for tilvalget af traditionen. På andre parametre forholder informanterne sig forskelligt til forskellige traditioner.

Eksempelvis vægtes dåb på Bornholm højt for Malene, mens hendes holdning til at blive gift i kirke adskiller sig fra dåben.

"Nej, [jeg vil ikke giftes i kirke], for der er det alligevel mig som skal stå foran præsten, og så skal man alligevel sige nogle ting i Guds navn. Vies foran gud. Det står jeg af på. Det tror jeg bliver rådhus." (Malene: 4)

I forbindelse med bryllup har Malene en anden holdning, idet hun i højere grad vægter fravalget af det religiøse indhold. På den måde kan man sætte spørgsmålstejn ved, om hun har en anden forestilling om bryllup end dåb. Malenes forældre er blevet gift på rådhus, hvorfor vielse på rådhus ikke virker fjernt i sammenligning med et kirkebryllup.

Prinsessebrylluppet og højtideligheden

Et kirkebryllup giver for mange af informanterne de samme associationer. Kirkebrylluppet forbindes med romantik og store hvide kjoler. Det så vi blandt andet, da Simon beskrev hvordan han blev gift i kirken på sin kones initiativ, eller hvordan Jonas er åben overfor et kirkebryllup, hvis det er det hans partner ønsker. Ifølge flere af de mandlige informanter, er det i sidste ende kvindens beslutning eller ønske som afgør, om man gifter sig på rådhus eller i kirke. Dog er der ligeledes en del af de mandlige deltagere som har været eller er afvisende over for at blive viet i kirke, og det er disse informanter som beskriver, at de ofte går med overvejelserne om at melde sig ud, hvis de ikke allerede er det. Ane er heller ikke afvisende over for hverken kirkebryllup eller rådhus, hvis hun en dag skal vies.

”Der er det romantiske i at blive gift i en kirke i forhold til at gå på rådhuset. Men på den anden side, så ved jeg heller ikke, om jeg har et behov for et prinsessebryllup, hvis man skal kalde det det. For jeg tror, at det er mest det, som jeg forbinder et kirkebryllup med. Jeg ser det nok ikke som mere officielt, hvis det er i en kirke end hvis det er på rådhuset, det er lidt det samme for mig.” (Ane: 3)

Anita lagde også mærke det til specielle ved et kirkebryllup, og kunne mærke forskellen til sit eget rådhusbryllup, da hendes datter valgte et kirkebryllup.

”Jeg vil også sige, da min datter blev gift i kirken var det mere højtideligt end på rådhus, som tager 10 minutter, men at det skal forbindes med noget guddommeligt, det har jeg det svært med.” (Anita: 2)

Det som informanterne især lægger vægt på er, at bryllupper i folkekirken er mere højtidelige end vielser på rådhuset. Mange af informanterne har en accept af, at det er helt normalt og i orden at blive gift i kirke, med en ceremoni med et religiøst indhold, selvom man ikke er troende.

”[Jeg] tror, at der er mange danskere som bliver gift, og hvis de har hovedet på blokken - er du kristen eller ikke kristen? Tror du på gud? Så tror jeg at der er mange som vil sige, at de ikke tror på Gud. Jeg tror det handler om traditioner og om at bibeholde traditionerne.” (Jonas, Fokusgruppe A: 5)

Anita, Lise og Mathilde har sværere ved at identificere sig med ”det guddommelige indhold”. Det har ikke givet mening for Anita og Lise at blive viet i kirke, men dette har også været en fælles beslutning, som de har taget med deres partner.

”Da jeg blev gift, blev jeg ikke gift i en kirke. Det følte jeg mig ikke tæt knyttet nok til kirken til. Jeg ville synes at det var lidt misbrug af kirken, hvis jeg sådan skulle bruge den til mit bryllup. Og bruge den som et påskud for at få en fin kjole og den slags. Det var min mand og jeg enige om. At vi skulle giftes på en uhøjtidelig måde på Københavns Rådhus” (Lise: 2)

”Jeg vil aldrig gifte mig i en kirke. Så er det jo lidt bare en voksen udgave af konfirmation. Man siger til hinanden, at man elsker hinanden. Det er det,

at blive gift skal handle om. Så skal der ikke stå sådan en eller anden præst og sige, at Gud vil være med jer. Så hvis du ikke tror på den del, vil det blive en smule akavet. Man kan jo ikke bede ham om at klippe den del ud, det er jo hele princippet i at stå i en kirke.” (Mathilde: 4).

Der ses en accept af, at man vælger et kirkebryllup på trods af, at man ikke er troende. Flere af informanterne beskriver dog også, hvordan det vil føles forkert eller malplaceret at det religiøse indhold indgår i ceremonien, da man bekræfter noget, som man ikke nødvendigvis tror på. Denne meget åbne tilgang til traditioner omkring vielser kan også knyttes sammen med, at et rådhusbryllup eller andre former for bryllupsceremonier er accepteret som gode alternativer.

Trygheden i kirkelige begravelser

I forbindelse med begravelser finder informanterne ikke alternativer som er let tilgængelige. Kirkelig begravelse har derfor en helt særlig betydning for flere af informanterne. Der er flere informanter som udtrykker, at de fortsat er medlem af folkekirken, da de gerne vil have at familiens byrde, i forbindelse med begravelse, lettes. En del af ikke-medlemmerne mener til gengæld, at det ikke har særlig betydning for dem, idet de ikke tror på noget efterliv og samtidig ikke føler behov for noget ceremonielt. På trods af, at ikke-medlemmerne ikke giver udtryk for, at de ønsker en kirkelig begravelse, er der flere som udtrykker, at det er smart. De syntes også, at det er underligt, hvis en pårørende ikke har fået en begravelse eller ceremoni. Det tillægges altså en betydning uanset om man er medlem eller ej. Anita og Børge er ikke medlem af folkekirken, og de mener begge at begravelser er en del af de traditioner som er gode i folkekirken. Anita beskriver, hvilken betydning begravelser eller manglen på samme har haft for hende.

”Jeg synes det var underligt, da min svigermor døde, at der ikke var noget. Det samme gælder min mands moster og onkel, der var ikke noget som helst. Men på den anden side, for mit eget vedkommende, så er jeg ligeglad. Jeg mener at når man er død, så er man død. Ligesom når et dyr er dødt, så er der ikke mere.” (Anita: 2)

Børge havde lignende opfattelser da han var ung. Han synes at det var smart, og skabte en tryghed, at kirken har en meget klar rolle i forbindelse med begravelse.

”Der var også noget med begravelser, egentlig syntes jeg det var meget smart, at man var sikker på at blive begravet. Ceremonien omkring, det var tryghedsskabende. Jeg tænkte jo selv på mine forældre som døde mange år efter. Selv i den alder tænkte jeg alligevel på, hvad søren stiller man op, når ens forældre dør. De var ikke medlem af folkekirken, for så gik det hele som smurt.” (Børge: 1).

Karl kan ligeledes se det trygge i at være medlem af folkekirken. Han er meget vedholdende i, at han ikke er troende, men han beskriver alligevel, hvordan han sætter pris på folkekirkens rolle i forbindelse med bortgang.

”Jeg er blevet for gammel til at melde mig ud. Så er der jo for store problemer for mine efterladte, hvis de nu vil have noget kirkeligt omkring min begravelse.” (Karl: 2)

Modsat Børge og Anita har Karl valgt at forblive i folkekirken. Ligesom det gør sig gældende for alle traditionerne bliver omdrejningspunktet for Karls beslutning hensynet til familien. Lise har også gjort sig nogle overvejelser om, hvad der skal ske, når hun engang går bort. Lise er ikke medlem af folkekirken, og hun beskriver, hvordan hun er meget åben over for, hvad hendes pårørende ønsker. Hendes logik er dog lidt omvendt end mange af de andre informanter, da hun ikke som sådan tænker over, at et medlemskab af folkekirken kan gøre begravelse lettere. Igen træder de individualistiske tendenser ind, da flere informanter udtrykker, at de ikke har nogle specifikke ønsker om en kirkelig begravelse, hvorfor de har meldt sig ud af folkekirken. Men ligesom vi generelt ser med traditionerne, tages der hensyn til familien – måske i højere grad forbindelse med begravelse, sammenlignet med de andre ceremonier.

”Jeg har ikke gjort mig nogle forestillinger. At hvis mine to børn tænker, at der ikke skal en ceremoni til. Bedemanden må komme og putte mig i kisten, og så afsted i krematoriet. Det har jeg simpelthen ikke en mening om. Mine tanker om, hvad jeg gerne vil have der sker for mig, de slutter den dag jeg stopper med at trække vejret. Så jeg har ikke nogle ønsker om, at der skal være et gravsted. At det ville mine børn ikke have lyst til, hvem skulle komme der? Jeg ved ikke om det her har noget som helst med tro at gøre,

men jeg har simpelthen ingen tanker overhovedet om, at jeg som død skulle have noget at gøre inde i kirken. Det har jeg et afslappet forhold til. Hvis det betyder noget for nogen, at min kiste står inde i en kirke på et tidspunkt, så må de om det. Det finder de ud af.” (Lise: 6)

Marie mistede tidligere på året sin mormor, som fik en kirkelig begravelse. Marie fandt stor værdi og trøst i begravelsen, da hun fik mulighed for at sige ordentligt farvel. Netop det som Anita lidt havde savnet i forbindelse med sine svigerforældres bortgang. Marie forklarer, hvordan kirkens rum og præsten skabte en god mulighed for at tage afsked med sin mormor.

”Vi begravede min mormor [i starten af februar]. Der betød ret meget for mig at komme i kirke og få sagt ordentligt farvel til min mormor. Og der gjorde kirken det måske også lidt mere højtideligt. Jeg tror også, at præsten spillede en ret afgørende rolle, fordi hun havde brugt tid på at sætte sig ind, hvem min mormor var. Og min mormor var langt fra perfekt. Den side kom også med. Det har været noget man ikke rigtig måtte tale særlig meget om i min familie. Så det var på en måde befriende, at hun kunne fortælle lidt mere objektivt, sætte ord på at det både var på godt og ondt. Hun havde også haft sine dæmoner. Der spillede kirken en lidt større rolle end før. Det var ret rart.” (Marie, Fokusgruppe B: 12)

Marie fik en særlig oplevelse, da der var en følelse af befrielse og lettelse, idet præsten formåede at italesætte og personliggøre ceremonien, så den havde relevans for familien og de efterladte som deltog. Ligesom vi så tidligere afhang Maries gode oplevelse af sin mormors begravelse af præstens evne til at personliggøre indholdet til begravelsen. Tom har oplevet det modsatte, da en indre missionsk præst satte egne overbevisninger over de pårørendes beskrivelse af den afdøde.

”Jeg har også haft en dårlig oplevelse, da min bedstefar blev begravet. Det var en indre missionsk præst. Min bedstefar sad og spillede i en kortklub engang i mellem, og det kom i hvert fald ikke med i talen, selvom det var en ret stor del af hans liv, og dem der nu engang var med til begravelsen. Så man bevægede sig uden om det, præsten ikke gad at snakke om. Så man

kunne slet ikke genkende det der billede der kom af min bedstefar. Det var heller ikke så heldigt.” (Tom, Fokusgruppe B: 13).

Tom oplevede, at han ikke kunne genkende den afdøde i præstens beskrivelse. Der gives udtryk for, at det specielt er i forbindelse med begravelse, at kirken skal være personlig. Dette er vigtigt for de pårørende. Marie beskriver eksempelvis, hvordan kirken, i forbindelse med hendes sorg, spillede en større rolle end før.

En billet til festen eller ej?

Der er både personer i vores empiri som har døbt sine børn, og personer som ikke har det. De som har døbt deres børn, har gjort det på grund af traditionerne. De som ikke har valgt at døbe sine børn, har ikke haft et ønske om at tilknytte barnet til folkekirken. Der er ligeledes flere informanter som endnu ikke har børn, men som alligevel har gjort sig tanker om dåb af eventuelt kommende børn. Her er der flere som udtrykker, at de enten ønsker at døbe – eller vil gå med til det, hvis partneren ønsker det. Samtidig er der informanter, som ikke vil pådutte sine børn det kristne tilhørsforhold.

De personer som har valgt at døbe sine børn forklarer, at det ofte skyldes deres partner og en tilknytning til traditionen. Derudover mener flere, at det i sidste ende er barnets egen beslutning ved konfirmationsalderen, om de ønsker at fortsætte med at være tilkøbet den luthersk-evangeliske tro og folkekirken. Konfirmationen benyttes både som begrundelse for og imod at lade barnet døbe. Lise forklarer, hvordan hun har ladet sine børn døbe på grund af den kristne kultur.

”Men at børnene så alligevel blev døbt, det tror jeg hænger sammen med, at jeg altid har følt at det der med at være del af en kristen kultur, det betød noget. Mange af de værdier som vores samfund bygger på, og har bygget på, har en eller anden rod i kristendommen. Det med at blive døbt, det er ligesom, at man har købt billet til forfesten, og så kan barnet selv bestemme, om det vil konfirmeres. Så det var ikke noget, som jeg tænkte meget over, om jeg synes, at de skulle døbes eller ej. Det har min mand åbenbart heller ikke gjort, så det blev de begge to i samme kirke.” (Lise: 2)

Lise ser dåben som en billet til forfesten - forstået som en opfordring til sine børn til at tage stilling til kristendommens betydning i konfirmationsalderen. Dog lægger hun vægt

på, at børnene bestemmer, hvorvidt de skal konfirmeres eller ej. Samme tilgang gør sig gældende i Mads' fortælling. Mads' forældre valgte ligeledes at døbe deres to yngste, i forbindelse med deres ældste drengs ønske om at lade sig døbe og blive konfirmeret. Mads beskriver, at forældrene ønskede at gøre det let for børnene, såfremt de ønskede at blive konfirmeret. Men ligesom med Lise lægges der vægt på børnenes egne valg i sidste ende. Hvor Lise valgte at døbe sine børn, valgte Anita ikke at gøre det. Anita beskriver, at hun aldrig har følt en tilknytning til folkekirken, og at hun i en tidlig alder ikke ønskede at deltage i kirkelige aktiviteter og kristendomsundervisningen. Anita tror, at mange vælger at være medlem af folkekirken og lade sine børn døbe for at være på den sikre side. Denne antagelse var blandt andet på baggrund af den kommentar hun fik fra sin mor, da Anita fortalte hende, at hun ikke ønskede at døbe sin datter.

"Da jeg fortalte min mor, at min datter ikke skulle døbes, sagde min mor: "skal hun ikke døbes, jamen så bliver hun jo ikke et lille Guds barn". Der tænkte jeg; ej nu må hun altså holde op." (Anita: 2)

Mads adskiller sig en smule. Han har ikke børn, men ifølge ham, ønsker han ikke i fremtiden at døbe sine børn, da det ikke er vigtigt for ham. Dog er det vigtigt, at hans børn bliver introduceret for kristendommen. Modsat Lise, ser Mads ikke dåben som del af den kristne kulturarv.

"[...] [Tilvalg af dåb] kan også afhænge af partner, men jeg har ikke nogle specifikke præferencer for at mine børn skal døbes. Nej tværtimod, det er ikke vigtigt for mig. Men det er vigtigt for mig, at mine børn vokser op og bliver introduceret for kristendommen, lige såvel at det er vigtigt for mig, at introducere mine børn for andre religioner." (Mads: 4)

Mads er mere spirituel og har sin egen opfattelse af dyrkelsen af religion og det religiøse verdensbillede. Han har lavet sin egen tolkninger og forståelser af det spirituelle, og er meget inspireret af hinduismen og buddhismen. Denne faktor præger også hans syn på de kristne overgangsritualer. Flere er præget af deres pårørendes handlinger og de interne traditioner i familien. Malene beskriver eksempelvis, at hendes ønske om at døbe sine børn i en rundkirke på Bornholm skyldes, at hendes familie har gjort det i flere generationer. Hvis Malenes familie fra generation til generation havde holdt navnefest i

et forsamlingshus, beskriver Malene, at det nok også ville have været det naturlige valg. De samme overvejelser gør Ane sig. Hun forstår sine forældres valg om ikke at døbe deres børn, men forholder sig stadig afslappet til dåben.

”Der er nogen der er meget principfaste med at det der kristendom ikke skal pakkes ned over hovedet på folk. På den anden side er jeg rimelig afslappet med det. Jeg tror jeg har det ligesom mine forældre, at det skal mine børn selv have lov at bestemme. De behøver ikke tro på noget bestemt.”

(Ane: 3)

Det ses som en klar tendens, at informanter som selv er døbt er mere tilbøjelige til at døbe sine børn, end informanter, som ikke kommer fra familier med tradition for dåb. De som døber sine børn gør det enten udelukkende på grund af traditionerne eller for at give børnene en nemmere mulighed for at blive konfirmeret.

Med strømmen i konfirmationen

Langt de fleste af informanterne er blevet konfirmeret, fordi det bare er noget man gør, og fordi de ikke havde lyst til at gå imod strømmen. Kun Børge, Anita og Tom er ikke konfirmeret.

”Jeg er ikke konfirmeret. Jeg blev døbt, og så det år jeg skulle konfirmeres, der valgte jeg efter de første par konfirmationsundervisninger at hoppe fra, da jeg simpelthen ikke havde troen på Gud. Jeg tror ikke jeg ville have haft så nemt ved at springe fra, hvis ikke det var fordi jeg også havde en ven der sprang fra. Langt de fleste jeg kender blev konfirmeret, så på den måde var der ligesom en slags sammenhold omkring det, og det tror jeg var noget der betød meget. At da jeg valgte kristendommen fra, der var der ligesom også andre der gjorde det.” (Tom, Fokusgruppe A: 1).

Informanterne beskriver, hvordan det at følge strømmen og blive konfirmeret, fordi andre gør det, fyldte meget. Det fyldte også meget for Tom, at han ikke var alene om at fravælge konfirmationen. Anita valgte ligesom Tom ikke at blive konfirmeret, da hun ikke tror på noget. Hun har oplevelsen af, at hendes valg skiller sig ud, idet alle hendes jævnaldrende valgte at blive konfirmeret. På trods af at Anitas valg skilte sig ud fra mængden, blev hun mødt med anerkendelse for hendes valg. Dette blev hun blandt andet i folkeskolen.

"Jeg var den eneste [som ikke blev konfirmeret] og min klasselærer sagde engang, hvis én gjorde noget, så fulgte alle de andre med - og vi var jo fire parallelklasser. Der var ikke en som stiller sig op og siger, at de ikke vil, men så rakte jeg jo hånden op. Han sagde: Du? Skal du ikke konfirmeres? Og så skulle jeg jo ligesom begrunde det, og så sagde han: Så tager jeg hatten af for dig." (Anita: 3)

I Anitas erindring om konfirmation i familien, spillede gaver også en rolle i tilvalget af konfirmationen. Hun beskriver, at gaverne er årsagen til at alle hendes søskende blev konfirmeret. Anita beskriver, at der kun var én ud af seks søskende som var troende. De andre søskende gjorde det for gaverne. Det fremgår blandt informanterne, at der generelt er en accept at, at man lader sig konfirmere, selvom man ikke betegner sig selv som troende. Børge valgte ligeledes ikke at blive konfirmeret, da han ikke troede på det kristne budskab. I stedet for en konfirmation fik han en dannelsesrejse til Schweiz.

Børge stiller sig mere kritisk over for traditionen konfirmation, og har svært ved at forstå, hvorfor man bliver konfirmeret i så ung en alder. Mathilde er enig i denne antagelse. Hun husker hvordan teenageårene var en forvirrende tid, hvor det er svært at tage stilling til større og mere abstrakte spørgsmål som konfirmation.

"Jeg tror at en af grundene til, at jeg blev konfirmeret var, at jeg var døbt. Jeg gik i klasse med nogen, der blev døbt inden for at blive konfirmeret. Deres forældre har ikke påduttet dem deres tro, men har ventet. Jeg synes dog også at konfirmationsalderen er for ung. Jeg synes selv at jeg var for ung til at finde ud af, hvad min reelle holdning til sådan nogle ting er. Du er lige kommet ind i teenageårene og er super forvirret. Det hele forandrer sig lidt. Jeg ville gerne at man skulle tage stilling til det senere." (Mathilde: 4).

Mange af informanterne er enige i, at konfirmationsalderen er for ung. Dog er de fleste ikke kritiske over for konfirmation som tradition generelt. Der er også informanter som har taget konfirmationen og dens principper til sig, idet de har været troende i den periode. De beretter dog alle sammen om, hvordan troen er forsvundet gennem årene. Der er ligeledes repræsentanter som ikke har været troende under deres

konfirmationsforberedelse og konfirmation. Det har i højere grad været traditionen eller andre faktorer, som har gjort, at de har ønsket at lade sig konfirmere.

Ane blev mødt med en skepsis fra en underviser som ikke troede, at nogen af de unge gjorde det på grund af tro, men fordi de fik en fest og gaver.

På det tidspunkt tænkte jeg, at det var det rigtige for mig. Jeg kan huske, at hende jeg havde til det der undervisning inden jeg blev konfirmand, hun var lidt skeptisk overfor det. Hun var sådan, I må godt indrømme, at I bare gør det for gaverne. Hun troede ikke på, at der var nogen af dem, der skulle konfirmeres som troede på Gud. Det kan jeg huske, at det blev jeg lidt fornærmet over. Men på det tidspunkt var jeg glad for at blive døbt.”

(Ane: 1)

Ane lod sig døbe inden sin konfirmation og reflekterede over sit tilvalg af dåb og konfirmation, hvorfor præstens antagelse fornærmede hende. Ane og Malene gjorde det, fordi de ønskede at fortsætte i den luthersk-evangeliske kirke og tro, mens Mads gjorde det af andre grunde. Ifølge Mads var konfirmation det eneste naturlige. Alternativerne nonfirmation eller ingenting havde han ikke med i sine overvejelser. Mads blev ikke konfirmeret på grund af tro, da han på daværende tidspunkt var ateist og gik meget op i naturvidenskab. Dog følte Mads ikke, at det var underligt at blive konfirmeret på trods af, at han ikke var troende. Ligesom Mads valgte Mathilde også at blive konfirmeret, selvom hun havde svært ved at sige ja til det der står i Biblen.

Generelt ses der en bred accept af, at konfirmation hovedsageligt er noget man vælger for at følge strømmen uafhængigt af, om man er troende eller ej. Flere af vores informanter har dog følt en tro og tilknytning til folkekirken i konfirmationsårene. Blandt de konfirmerede informanter ser vi også, at det har været et velovervejet valg at blive konfirmeret. De fleste beskriver, at familien ikke har påduttet dem konfirmation, men at det har været op til dem selv. Dog har traditioner i familien muligvis haft en ledende rolle for informanternes valg.

Når tilknytning til folkekirken bliver et patchwork

Informanterne føler ikke, at man nødvendigvis bør forpligtige sig til det religiøse ved de kirkelige ceremonier, selvom det i princippet er ceremoniernes omdrejningspunkt. Der er

forskellige måder at anskue ceremonierne på. Indledningsvist ser vi eksempelvis, hvordan informanterne til- og fravælger dele af den pakke som folkekirken anses som. De fleste vælger eksempelvis at benytte kirken på grund af traditionerne, men gør det på den præmis, at de ikke behøver at forholde sig til religionsdelen. Samtidig er der forskellige indstillinger til de forskellige ceremonier og kirkelige handlinger. Folkekirken bliver en slags tag selv bord, hvor brugeren kan tilslutte sig de ceremonier, der giver mening for vedkommende og sin omgangskreds. Dette kan perspektiveres til den religiøse *bricolage*, som Karel Dobbelaere opererer med. Dette kan vi blandt andet se ved, at informanterne har håndplukket de dele af folkekirken, som giver mening for dem, og derigennem danner deres eget patchwork af meningssammenhænge. Disse tilvalg af traditioner baserer sig dog på meningssammenhænge der kun i meget ringe grad knytter sig til et religiøst indhold. I Dobbelaeres kontekst handler bricolage om patchwork af religiøse overbevisninger. Der er derfor ikke her tale om bricolage i helt den forstand som Dobbelaere bebuder, men en mere pragmatisk og nostalgisk tilgang til traditionernes fællesskabende rolle.

Som vi så i tidligere afsnit er det vigtigt for informanterne, at folkekirken er personlig og retter sig mod individet. I forbindelse med traditionerne bliver individualiseringen sat lidt til side til fordel for kollektivet. Det er dog ikke det store kollektiv men det nære fællesskab. Informanternes valg om både dåb, konfirmation, bryllup og begravelse er i høj grad rettet mod individets nærmeste.

Selvom folkekirken både indeholder en meningsdimension og en fællesskabsdimension, fremhæves folkekirkens funktionelle rolle alligevel. Folkekirken står stærkt som rammesættende om livets begivenheder, og der er ikke altid et ligeså klart alternativ i informanternes bevidsthed. Og hvis der er, føles det ikke nødvendigvis rigtigt. Her er det især begravelsen, hvor folkekirken kan virke rammesættende og skabe tryghed. Ved bryllupper, hvor alternativet er mere etableret i form af en borgerlig vielse, har færre informanter skrupler ved at fravælge folkekirken. Dåb og konfirmation befinder sig et sted midt imellem. Ceremonier som navngivningsfester og nonfirmation er blevet mere almindeligt. Disse indeholder dog ikke nødvendigvis på samme måde den højtidelighed, som kirkens ceremonier bibringer.

Vores informanter mener generelt, at kirken er meget rummelig, idet den har præster som er meget traditionelle, men også præster med en mere moderne tilgang. Præsternes væremåde har betydning for informanternes oplevelse af bestemte højtider og traditioner. Samtidig ser vi, at traditionerne har en følelsesmæssig betydning, idet det i høj grad handler om familie og pårørende og at der ligeledes lægges stor vægt på det sociale. På trods af at flere kan se værdien i de danske traditioner, er der ligeledes flere af informanterne som har overvejet eller valgt at melde sig ud.

Følelsernes og logikkens rationaler

I følgende analyse vil vi se nærmere på informanternes rationaler og logikker i forbindelse med deres udmeldelse. Det er vigtigt at huske på, at disse rationaler ikke står alene, men at informanternes beslutning om at til- eller fravælge folkekirken kan basere sig på flere rationaler på samme tid.

Et økonomisk rationale - udbytte af kirkeskatten

Flere informanter fra fokusgrupperne var optaget af kirkeskat og folkekirken økonomi. I Fokusgruppe A var der flere af fokusgruppemedlemmerne, som protesterede mod kirkeskatten, idet de ikke ønskede at betale penge til en institution, som de ikke brugte. Diskursen var i starten meget omkring, hvorvidt penge var hovedårsagen til at melde sig ud. Børge og Jonas var uenige om kirkeskatten, og havde forskellige holdninger til om selve beløbet var årsag til mange meldte sig ud. Ifølge Jonas, var det en af de afgørende faktorer for, at han meldte sig ud. Børge anser ikke beløbet for noget særligt, idet mange fortsat frivilligt betaler kirkeskat. Klaus er enig med Børge i, at det ikke er selve beløbet som er afgørende.

”Et eller andet sted syntes jeg, at det var fjollet, at gå at betale et beløb for noget, men det var ikke så meget beløbets størrelse der gjorde det for mig. Det var mere, at jeg ikke gjorde brug af folkekirken. Jeg synes det var fedt med bevaring af kirker, men efter jeg så et program på DR2, hvor Bertel Haarder stiller sig op og siger at al vedligeholdelse af kirker er støttet gennem vores almindelige skat. Så der sad jeg dagen efter og meldte mig ud. Det var nemlig det som bandt mig til sidst. Men jeg tror ikke på Gud og er ikke religiøs på anden måde, så det var nemt at melde mig ud.”
(Klaus, Fokusgruppe A: 2)

Ligesom hos Klaus, ses det i fokusgruppe B, at de fleste ikke mener, at kirkeskattens beløb har betydning. Klaus har ingen tro og føler derfor ikke, at der er nogen grund til at betale til kirken. Flere informanter overvejer, hvorvidt de får udbytte af kirkeskatten – og dette udbytte har ikke nødvendigvis noget at gøre med overgangsritualerne. Det ses eksempelvis i Klaus' tilfælde, at han gerne ville fortsætte som medlem og betale kirkeskat, fordi han troede at dette blandt andet gik til renoveringen af kirkebygningerne. Altså var det kirkens rum og historie, som Klaus fandt bevaringsværdigt, men ikke det religiøse indhold. Klaus havde ergo en belonging without believing, da han stadig var medlem af folkekirken men ikke havde en tro. Det samme gør sig gældende for flere andre informanter – herunder Malene og Mads. Malene har ligesom Klaus overvejet at melde sig ud, men hun vil gerne bevare kirkebygningerne gennem sin kirkeskat. Mads har øje for kulturtilbuddene som udbydes i kirkerne, og det er især dette som har gjort, at han ikke har udmeldt sig.

"Kirken bliver brugt til en masse kulturelle ting som er ret alsidige og ikke kun traditionelle og ortodokse. De penge vi giver, bliver givet tilbage til samfundet som ikke kun er til folk der dyrker Jesus og Gud på en traditionel måde." (Mads: 5)

Mads vægter ikke ceremonierne, men det som kirken ellers tilbyder af forskellige aktiviteter såsom musik og andre kulturelle tilbud, og det er dette, som han især knytter sin kirkeskat til. Nogle informanter kan godt se meningen med at være medlem af folkekirken og betale kirkeskat, idet de ser en værdi i, at deres bidrag også går til mange andre ting end at forkynde et kristent budskab.

Vi ser at flere personer vælger at blive i kirken på grund af familien, og det samme gør sig gældende i forbindelse med udtrædelse af kirken. Gennem empirien kan vi også udlede, at familiemedlemmer kan være årsag til, at man vælger at melde sig ud. Ifølge Anita var hendes mand årsagen til, at hun udmeldte sig. Dog var det ikke en svær beslutning.

"Vi havde ikke så mange penge, så jeg tænkte, så kunne jeg bruge de penge til andet, selvom det ikke var et stort beløb. [...] Jeg har altid synes, at det var noget underligt noget og jeg kunne ikke tro på sådan noget. Tænk hvor

mange vindruer, du kan købe for de penge. Det vil jeg hellere give mine børn.” (Anita: 1).

Anita har aldrig følt en stor tilknytning til folkekirken. Allerede som ung teenager ønskede hun ikke at konfirmeres - som den eneste på hendes årgang. Hun distancerede sig fra kirken og spørgsmål om religion, da hun ikke var troende. Af samme grund har Anita ikke benyttet sig af folkekirkens services. Hun blev viet på Gladsaxe Rådhus, og valgte at hun ikke ville døbe sine tre børn. Anita har ikke et ønske om at blive begravet, da hun ikke tror på, at der er en himmel. Hun giver udtryk for, at hun ikke ønsker at få udbytte af folkekirken, da hun ikke tillægger folkekirkens og dens forkyndelse nogen særlig betydning.

Modsat Anita, så Børge fordele ved kirkens service – og dette var især i forbindelse med begravelser og trygheden ved dette ritual. Børge havde af den årsag tænkt sig at blive i folkekirken og betale kirkeskat, fordi han ikke ville vide, hvad han skulle stille op i tilfælde af dødsfald. Det var altså især af praktiske årsager, at han som tyveårig tænkte på at forblive medlem af folkekirken. Dog skete der noget, da han begyndte at tjene sine egne penge og fandt ud af, at han betalte skat. På trods af at det var et lille beløb, var det med til at skubbe Børge væk og udtræde folkekirken. Det var dog, ligesom hos Anita, ikke udelukkende pengene men ligeledes manglende tro på kirkens forkyndelser. Informanterne pointerer, at kirkeskatten ikke udgør så stort et beløb, men at den alligevel virker som en påmindelse, når den fremgår af lønsedler og skatteopgørelser.

”Der har været nogle gange, når jeg har tænkt over det. Når jeg har haft noget arbejde, og der på min lønseddel står, at jeg betaler kirkeskat. Der tænker jeg, vil jeg nu gerne bruge penge på det.” (Ane: 2)

Informanterne oplever først, når de ser deres lønseddel, at de bliver mindet om, at de betaler til en institution, som de ikke bruger. Det fremgår altså at deres betaling ofte er en selvfølgelighed og at kirken og deres medlemskab i hverdagen og i deres bevidsthed er fjern.

Et pragmatisk rationale – trygheden i etableret praksis

Flere af informanterne fortæller også, hvordan de har overvejet praktiske hensyn i deres fortsatte tilvalg af folkekirken. Det handler hovedsageligt om adgangen til ceremonielle

handlinger og deres lette tilgængelighed. Flere giver udtryk for, at folkekirken nærmest har monopol på begravelser. Dennis siger, er det ritualet i forbindelse med begravelser som efterspørges blandt mange, og det er også det, som han mener har mest at sige, når overvejelserne om at melde sig ud forbliver overvejelser.

”Dennis: Jeg tror at det er begravelse som samler mest, også for at vende tilbage til det med familie. Jeg mangler et sted, hvor man kan lave det der ritual, i det tilfælde af, at man dør. Jeg tror at tro samler sig meget ved spørgsmål om død. Hvis det var ude af ligningen, og vi vidste hvad der skete bagefter, ja hvorfor så overhovedet tro? Det er jo det ultimative for folk. Jeg tror at det er et spørgsmål om hensyn til familie. For jeg er jo død, så jeg er ligeglad, men de ritualer der skal forbindes med at lave den der sorgproces, den kan måske mangle lidt, eller det kender jeg ikke nok til, hvis du ikke er medlem.

Rene: Kan du så stadig blive begravet i kirken, hvis resten af din familie er medlem?

Dennis: Det tror jeg ikke, jeg har jo meldt mig ud. Det er der jeg gerne vil betale et engangsbeløb for du ved, giv mig lige den sidste tur. For min families skyld.

Rene: Jeg tror at den er traditionsbunden, og dovenskab også. Man er blevet lidt vant til, at sådan er det bare. For mit eget vedkommende, jeg har ikke rigtig tænkt så meget over det. Det er en naturlighed. Uden at man tænker så meget over meningen bag den. Jeg tror at der er rigtig mange, også af de 80 % som er medlem af folkekirken, måske halvdelen, jeg tror det er en stor del, der bliver af praktiske grunde. De forskellige traditionsbundne højtider. Fordi det er nemt og bekvemt. Man ved hvad der skal ske, og man skal ikke ud og finde alternativer. Det kører bare lige efter bogen. Det tror jeg er hovedårsagen.” (Fokusgruppe B: 5)

Det ses, hvordan der i forbindelse med begravelse ikke findes umiddelbare alternativer, hvorfor der er flere som forbliver medlem. Her vægtes det ligeledes, hvordan familien og de pårørende ønsker at tage afsked, og at individet tilsidesætter sine egne behov for at

ens nærmeste kan tage afsked. Hos Mathilde var det ligeledes ritualer omkring begravelse og hendes pårørendes holdninger, der påvirkede hendes overvejelser om udmeldelse. Dog er Mathilde meget modstander af de manglende alternativer i forbindelse med begravelse som er i Danmark.

"Jeg kan huske at jeg snakkede med mine forældre om det, altså det der med at melde sig ud. Og de synes måske at det var lidt voldsomt, også sådan af praktiske årsager. Selvfølgelig må jeg tro på hvad jeg vil. Men også hele det der med, at det også er dyrere at blive begravet. Det er jo det eneste gravsted vi har i Danmark. Man må ikke engang tage en urne med hjem, som i USA. Det må man ikke, man skal ligesom begraves. Og der bliver prisen det højere, hvis man ikke er medlem af folkekirken. Og jeg synes egentlig, at det er noget svineri. Kan man egentlig være det bekendt. Der er flere overvejelser end kun det trosmæssige." (Mathilde:1-2).

Lise stiller sig også kritisk over for den umiddelbare sammenhæng, der er mellem folkekirken og begravelse. Da Lise meldte sig ud af folkekirken, modtog hun et brev med bekræftelse på hendes udmeldelse, og dette overraskede hende.

"Man kunne forestille sig, at der stod mange ting i det brev. Man kunne forestille sig at der stod: Ahh, men kan vi ikke drikke en kop kaffe, eller jeg vil gerne høre lidt mere om, hvad du tænker, et eller andet. Men det gjorde der ikke. Det var sådan et standardbrev, hvor der stod, at nu skulle jeg tænke på, at hvis jeg virkelig meldte mig ud af folkekirken, så ville jeg ikke bare sådan uden videre kunne blive begravet. Og så tænkte jeg, at ej, hvis folkekirken bare betragter sig selv som sådan en begravelsesforening, så er det nok den rigtige beslutning jeg har taget." (Lise: 4)

Lise havde også en forventning til den personlige kirke, hvor hun havde en opfattelse af, at hendes lokale sogn havde en interesse i at høre om hendes udmeldelse. Fordi Lise ikke føler, at hun har en tilknytning til folkekirken, og heller ikke har nogle præferencer i forbindelse med begravelse og bisættelse, bliver det et let valg at melde sig ud af folkekirken. Især fordi hun oplever, at folkekirken betragter sig selv som en begravelsesforening. Som vi så tidligere, er det vigtigt for informanterne, at folkekirkens

præster er personlige i deres henvendelse til folkekirkens medlemmer. Det samme gør sig i Lises tilfælde gældende for organisationens kommunikation. Der er en forventning om, at folkekirken skal være den nære og personlige kirke, selvom den i informanternes hverdagsliv oftest kan betegnes som den fjerne kirke.

Informanterne føler sig nødsaget til at forblive medlem af folkekirken grundet praktiske årsager såsom begravelse. Dette er ikke altid på vegne af eget ønske, men i højere grad på vegne af familien og de pårørende, hvis de ønsker en ceremoni for at tage afsked med vedkommende. Der er i den forbindelse en mangel på rituelle løsninger der kan være et alternativ til folkekirkens religiøse begravelser.

Rationalet om det nære fællesskab – hensyn til familie

Det pragmatiske rationale hænger i høj grad sammen med hensynet til det nære fællesskab – især familien. Dette er et tema som analysen i høj grad har beskæftiget sig med. Hensyn og tradition i familien spiller en stor rolle for informanternes tilvalg af folkekirken. Marie beskriver, hvordan hun af hensyn til familien har svært ved, at se sig selv melde sig ud af folkekirken, selvom hun erkender, at den samtidig føles lidt overflødig for hende.

”Marie: Jeg tror jeg har noget familie som ville blive ret skuffet, hvis jeg vendte kirken ryggen. Jeg har bedt fadervor med min farmor siden jeg var helt lille, hun går meget op i det. Det fylder meget det der med, at det er meget traditionsbundet. Det er også det der gør folkekirken lidt overflødig på en måde. Vi bruger den jo ikke andet end når folk skal døbes, konfirmeres og giftes, og alligevel så kunne det være en folkets kirke, som vi alle sammen betaler til, uden rigtig at tænke over det. Det er også lidt det der har gjort, at jeg har overvejet at melde mig ud.

Rene: For mit vedkommende har der ikke været pres fra baglandet, min familie er ikke videre troende. Det handler mere om at jeg ikke føler mig dedikeret til det. Og at man skal betale til et fællesskab, som man ikke føler sig som en del af.” (Fokusgruppe B: 3)

Mens Marie føler et behov for at tage hensyn til familien, føler Rene ikke, at familien påvirker hans beslutning. I stedet er hans tilknytning til folkekirken ikke noget han har

tænkt videre over. Det påvirker ikke hans hverdag og bliver derfor hurtigt glemt. Informanterne er tættest knyttet til folkekirken gennem ritualer, og fordi Rene og hans familie ikke har gjort brug af kirkens traditioner, er kirken blevet fjern for ham.

Rationalet om det store fællesskab - efterspørgsel og udbud

Selvom informanterne udtaler, at de ikke som sådan føler sig som en del af et kristent fællesskab, reflekterer de alligevel over kirkens rolle i et større samfundsmæssigt fællesskab. Informanterne synes, at folkekirken er fjern fra deres hverdag. Dette skyldes især, at informanterne ikke finder kirkens udbud relevante ud over dens ritualer og traditioner.

”Mads: Hvis de gjorde mere for samfundet, hjælper hjemløse og andre samfundsgrupper, så kunne de få mere støtte. Men så giver man en procent, som man tror gør noget godt, men hvorfor ikke melde sig ud og give til Røde Kors eller Dansk Flygtningehjælp, som gør noget mere konkret.

Jonas: Man skal man modernisere folkekirken og nå ud til en yngre generation [...]. I Korea havde jeg nogle venner som gik i kirke, og jeg kunne ikke forstå hvorfor. De oplevede at det var mere end bare det religiøse. De skulle på ture sammen og alt muligt, man kan sige at det mere var fællesskabet og at man har nogle venner der. [...] Religion er noget som kommer lidt sekundært. Jeg tror det er sådan noget man skulle dyrke, hvis man prøver at bevare folkekirken, frem for at tro at man kan lave hele den danske befolkning kristne.

Mads: Jeg tror, at det er der vi er nu. Jeg tror ikke næste generation vil få en større tilknytning, jeg tror den går væk over tid. Tilknytningen til religion bliver mindre og mindre.”

Klaus: Jeg tror at det er meget individuelt. Jeg tror det kommer inden man fylder tredive, hvilken vej man går og hvad man tror på.”

(Fokusgruppe A: 9)

Der ses altså nogle individualiserende tendenser eller en forbrugertankegang, da flere af informanterne gerne vil have udbytte af deres medlemskab for at forblive medlem. Ligeledes ser vi tendenser til bricolage, idet de gør sig tanker om til- og fravalg i forbindelse

med folkekirken. Det er altså ikke hele pakken, som de ønsker, men det som giver mening i deres egen livsverden. Der er forskellige holdninger til, hvilken rolle og funktion folkekirken bør have, og hvordan de kan fastholde medlemmerne og sørge for, at flere vælger folkekirken til. Mads mener eksempelvis, at kirken kunne have gavn af at fremhæve sin sociale rolle og lave mere socialt arbejde. Jonas fremhæver, hvordan folkekirken kan satse mere på at skabe fællesskab blandt sine brugere. Mads giver Jonas ret i denne antagelse, og beskriver hvordan han tror, at det er vigtigt at adressere disse problemstillinger nu.

I Fokusgruppe A diskuteres det ligeledes, hvordan kirken ville se ud med og uden det religiøse indhold. Her er der flere som mener, at kirker er mere attraktive, hvis det religiøse indhold tilsidesættes, og der i stedet fokuseres på kulturtilbud.

”Mads: Der er meget kulturel værdi og åbenhed i folkekirken, for eksempel koncerter, og jeg går ud fra, at lønninger [til musikerne] går gennem kirkeskatten. Jeg har selv spillet indisk musik i en kirke, og der er meget verdensmusik og børnemusik, så der er noget for alle, noget kultur som bliver delt. Og det er derfor, at jeg har lagt mine overvejelser på hylden. Den er blevet moderniseret og det gør den mere kulturel end bare religiøs. [...] Jeg så en video, hvor de havde lavet hele kirken om til en technofest, sådan nogle ting kunne foregå i kirker, men det er en god ting, at der er råd til, at sådanne nogle ting kan blive arrangeret.

Klaus: Hvis det er kulturelle ting, som ikke har noget med religion at gøre, er det et andet sted man skal finde de penge. [...] Jeg tror ikke at det [kulturelle] vil gå tabt, hvis kirkeskatten gik væk og man sagde, at man gerne ville bevare sådan nogle ting.

Børge: En kirke som ikke er knyttet til en fælles menighed, de bliver lavet om til badeanstalter, og der går det helt fint. [...] Det gør historie jo, det går tabt. Jeg synes, så længe at jeg bevarer det som er bevaringsværdigt, så er jeg med til det over skatten.” (Fokusgruppe A: 2-3)

Det ses, hvordan der er delte meninger om, hvorvidt kirkeskatten bør gå til kulturelle tilbud i kirken. Mads fortsætter gerne med at støtte kirken, da flere kirker er blevet mere

alsidige i sit indhold, og der bliver arrangeret forskellige kulturelle tilbud. Mads er altså positiv over for denne konstellation, dog er både Børge og Klaus uenig med Mads, da de ikke ser en grund til at kirker bliver kulturtilbud. I Fokusgruppe B diskuteres det ligeledes, hvordan kirken er under udvikling, da der i højere grad stilles krav til dens indhold grundet den stigende individualisering og globalisering.

”Simon: Men det er jo en sund udvikling, er det ikke det? Jeg vil ikke kalde det fri konkurrence, men så alligevel. Det der med, at man kan se, at der er en bevægelse i gang, det gør jo også at noget så traditionsbundet, og i manges mening kedeligt, at de bliver nødt til at oppe sig. Og der er det, at man kan se forskel på de forskellige kirker. Der er nogen der holder fast, og så er der dem, der bare vender på en tallerken og ser om de kan fange folks opmærksomhed med koncerter og kulturelle tiltag.

Rene: Så kommer det bare lidt langt væk fra, hvad der var meningen med den. At kirken ligesom er trosbaseret. Når man fanger folk med alle mulige andre arrangementer, det synes jeg ikke er meningen. Så skal man kalde sig selv noget helt andet. Så skal man lave et festudvalg eller et eller andet. Det synes jeg ikke er kirkens opgave. Ikke historisk set.

Tom: Men handler kirken generelt ikke også meget om at samle folk? Fællesskab.

Rene: Det har det jo været gennem den fælles trosretning og den historie vi har haft i Danmark. Det er spørgsmålet om det er kirkens eller trosretningens fortjeneste. Det ved jeg ikke.” (Fokusgruppe B: 4)

Der ses nogle interessante ambivalenser blandt flere af informanterne, da der er forskellige holdninger til, hvorvidt folkekirken kan gøre sig mere attraktiv ved at modernisere sig og lokke flere personer i kirke gennem kulturtilbud, hvor det religiøse indhold ikke er i centrum. På den ene side ser vi, at informanterne er positive over for den udvikling. De mener, at kirken forsøger at forny sig og gøre sig mere attraktiv, idet de imødekommer medlemmernes behov og ønsker. Dog er der også personer fra fokusgrupperne som mener, at folkekirker gennem kulturtilbud bliver en anden form for institution. På trods af at de ikke er interesserede i det religiøse indhold, mener flere af

fokusgruppeditagerne, at folkekirken bør repræsentere kristendommen. Hvis folkekirken i højere grad bliver et kulturtilbud løsriver den sig fra sit egentlige formål. På trods af, at der er blandede holdninger til om det er i orden, at folkekirken har mere fokus på kulturelle tilbud, er der få informanter som udtrykker, at de har deltaget eller ønsker at deltage i arrangementer, hvis der bliver afholdt koncerter eller andre kulturtilbud i en folkekirke. Ifølge Lise er folkekirken dårlig til at samle folk, da den ikke forstår at forny sig selv og sit image.

"Hvis man nu ser på kongehuset, så synes jeg at Magrethe forstår det der med at være en samlende figur i landet. Der kunne ligeså godt være et eller andet skvadderhoved, som man ikke kunne føle en eller anden slags empati for. Og jeg synes at det er vigtigt for et samfund og for et land, at der er sådan nogle ting, der samler os. Eksempelvis også at store sportspræstationer kan samle os lidt. Og jeg synes at det er for dårligt, at folkekirken ikke har fornyet sig på en måde, at den ikke også – den behøver ikke samle hele befolkningen, men så lad os bare sige, at den havde formået at forsamle betydelige dele af befolkningen, så vi havde noget, som vi følte at vi var fælles om. Det synes jeg er for dårligt, og jeg tror at det skyldes lidt den sovepude, som statstilknytningen har været. Det irriterer mig lidt."
(Lise: 4-5)

På trods af at flere nævner, at kirken som religiøs institution gør, at de melder sig ud, hersker der alligevel tvivl om, hvorvidt kirken som kulturinstitution er holdbar og kan fastholde personer som ikke er troende, da kirkens grundsten er det religiøse. I Fokusgruppen B diskuteres det, hvordan kirken ville blive, hvis man fjernede det religiøse indhold og samtidig indførte brugerbetalingsordning, så de religiøse ceremonier ikke blev betalt gennem kirkeskatten.

"Dennis: Det er [ritualerne] man efterspørger som for eksempel ateist. For man har nu engang behov for ritualer uden alt det andet, som man ikke tror på."

Rene: Man kunne lave en brugerbetalingsordning, hvor man lejer en kirke for en dag."

Simon: Men ville man gøre det? Er det fordi væggene er hvidkalkede?

Dennis: Det gør man med en borgerlig vielse, der har man fundet et andet sted.

Simon: Det er det jeg mener, hvad skulle være katalysatoren. Hvad skulle gøre at man tænker, nu lejer jeg lige en kirke, fordi jeg har et ritual jeg gerne vil gennemføre.

Rene: Det samme som det gjorde for dig, at du gerne ville se din kone gå ned af kirkegulvet.

Simon: I den brugerbetaling, er der så også en præst der prædiker. Er det blot rammerne. Jeg har svært ved at se det.

Rene: Hvis folkekirken skal være 100 % brugerbetalt, betaler man vel for leje af det hele.

Dennis: Min kones søster blev gift forrige år på Fyn. De elsker god mad, så de havde inviteret alle på Falsled Kro. Og det er der en kirke, der lukrerer sindssygt godt på. De tager overpriser for at vie nogen der ikke kommer derfra, 5.000-7.000 kr. for en vielse. Der begynder det at blive en lille smule vammelt. Det er jo faktisk brugerbetaling, samtidig med at du har betalt gennem skattebilletten.” (Fokusgruppe B: 14)

Ifølge diskussionen som opstod i fokusgruppe B, ville kirken, hvis den ikke var religiøs, blive et sted, hvor man fortsat udførte ritualer, da der er brug for det. Derudover kommer brugerbetalingsordningen som et tankeeksperiment på tale som alternativ til kirkeskatten. Flere blandt informanterne synes ikke, at det giver mening, at de skal betale kirkeskat i perioder, hvor de ikke har brug for kirkens services. En brugerbetalingsordning ville gøre, at det kun er de personer, som gør brug af kirken, der betaler. Simon sætter dog spørgsmålstegn ved en tom kirkebygning, som ikke har noget religiøst indhold, idet det svarer til en borgerlig vielse. Det er altså i hans optik det religiøse, som er med til at skabe den højtidelighed, som et kirkebryllup er. Og det er ligeledes dette, der lokker folk til. Selvom der er blandede holdninger, til kirkens sociale og kulturbærende rolle, er der

alligevel en stor del af informanterne som beskriver, hvordan kirkens plads i det store fællesskab alligevel har en betydning.

Et politisk rationale - adskillelse af kirke og stat?

Et emne som mange er optaget af er folkekirkens position som nationalkirke. Kirkens rolle og spillerum er betinget af staten og mange informanter mener, at folkekirken og staten bør adskilles. Dette er der flere årsager til. Lises pointe med, at folkekirken på grund af sin statsstøtte ikke har været nødsaget til at forandre og forny sig, er et godt eksempel på, hvorfor flere af informanterne mener, at folkekirken og staten bør adskilles. I fokusgrupperne mener flere af deltagerne, at folkekirken bør adskilles fra staten.

”Marie: For mig kunne det godt være adskilt – kirke og stat.

Dennis: Det måtte det også her. Det er nok på baggrund af sådan en business kalkule. En principalsag. Det er det samme med licens og alt mulig andet.

Rene: Sådan har jeg det også.

Marie: Det er meget gammeldags at have en folkereligion. Det synes jeg er trukket ned over hovedet på alle sammen. Så skal man selv aktivt melde sig ud, hvis man ikke vil være en del af det.

Dennis: Så kan man tro på reinkarnation og stadig tro på Jesus. Det er sådan lidt. Så bliver det lidt blandede bolcher. Så kan det ligeså godt være frit.

Marie: Også når der er religionsfrihed i Danmark.

Rene: Ifølge grundloven er den vigtig. Men derudover nej. Det synes jeg ikke. Dennis siger det rigtig fint.” (Fokusgruppe B: 6)

Ifølge informanterne bør staten ikke finansiere folkekirken, da folkekirken bør drives mere som virksomhed. Folkekirken skal i højere grad udbyde det som efterspørges blandt medlemmerne. Der er flere som mener, at en nationalkirke ikke stemmer overens med samfundet som det ser ud i dag. En af pointerne er blandt andet, at der er bricolage i dagens samfund. Der er personer som blander de forskellige religioner, og danner sin

egen tro eller spiritualitet, hvorfor det ikke giver mening at have en nationalkirke, som ikke kan rumme den diversitet, som ses i samfundet. I Fokusgruppe A ses det ligeledes, hvordan en statsstøtte til en religion og globaliseringen er årsager til, at kirke og stat bør adskilles.

"Mille: Vi lever i en globaliseret verden. [...] Så jeg tror det bliver et problem. Jeg kender få som identificerer sig med kristendommen. [...] Jeg har kendt flere muslimer i mit liv end folk der siger "Jeg tror på den kristne gud".

Klaus: Det skal separeres fuldstændig. Det skal køres for sig. Men det kommer nok også på sigt. Jeg synes ikke staten skal finansierer religiøse ting. Det må være for sig selv. Det er fint, hvis man vil bruge det til alt muligt, der ikke har med religion og gøre. Man må leje sig ind hos kirkerne, hvis man vil bruge dem til arrangementer. Der går ikke noget tabt ved at gøre det. Det kan godt være de får et problem med at opretholde menighederne rundt omkring, men så må de jo samle sig. Så får de også stærkere fællesskaber, men det vil jeg ikke blande mig i.

Mads: Jeg synes også at det skal separeres.

Jonas: Jeg har ingen holdning. Det er meget populært, med statsmagt har kirken haft meget indflydelse, men det har den ikke i dag. Det er fint at dronningen snakker om kristendommen, jeg er ikke imod kristendommen, historisk set som kristent land er det meget passende. I og med at du kan vælge om du vil betale kirkeskat, er valget ved individet om man vil støtte kirken rent økonomisk." (Fokusgruppe A, 5)

Mathilde, som er politisk interesseret, mener også at stat og kirke bør adskilles.

"Jeg synes egentlig ikke at vi skal have et land, hvor der er en statsfinansieret kirke som vi har i dag. At alle betaler kirkeskat, hvis deres forældre mener at de skal meldes ind. Det burde mere være sådan noget med, at det må kirkerne egentlig selv finde ud af. Og så er jeg egentlig lidt ligeglad med, om de ikke kan renovere dem. Der er jo kirker i hver landsby." (Mathilde: 1)

Mathildes overvejelser fokuserer ligesom de andres på, hvordan en statsfinansieret kirke virker forkert, og hvordan dét at blive tildelt et medlemskab, i stedet for aktivt at melde sig ind, er forkert. Ane ser som den eneste noget problematisk i at adskille kirke og stat.

”Jeg ser den måske som en del af Danmarks historie. Så på den måde føler jeg også, at den har en eller anden plads. Men aktiv religion på den måde, det siger mig ikke rigtig noget. Jeg ser ikke noget problem med, at andre har deres religion, der betyder noget for dem. Det skal der også være plads til. Men jeg kan også godt have den der tanke om, at man burde separere kirke og stat fuldstændig. Men at det også vil være svært, fordi det er så integreret i vores samfund. Bare sådan noget med, skulle man så opgive alle de der helligdage. Det vil jo være et stort arbejde pludseligt at gøre. Det er måske lidt det samme som kongehuset, at det er lidt hyggeligt at vi har det.” (Ane: 3)

Anes pointe er interessant, da folkekirken på grund af sin historiske rolle er dybt indlejret i samfundet. Mange af informanterne taler for en adskillelse af kirke og stat, da de ikke kan se pointen i, at staten finansierer kirken. Dette skyldes blandt andet, at der ses et medlemsfald, og at det er en mindre del af medlemmerne, som er troende. Ane sidestiller ligesom Lise folkekirken med kongehuset, og fremhæver det hyggelige ved at have disse gamle institutioner.

Besværlighedens rationale – både praktisk og psykisk

Flere af de informanter, som fortsat er medlem af folkekirken, har været tæt på at melde sig ud. De beskriver både, hvordan det rent praktisk føles besværligt at melde sig ud, men også hvordan de psykisk har mødt en barriere, som baserer sig på en kombination af de rationale vi har beskrevet.

”Jeg var ved at melde mig ud for halvandet år siden. Jeg gider ikke give en procentdel af min løn til noget jeg ikke tror på. Da jeg klikker mig ind, finder jeg ud af at det faktisk ikke er verdens nemmeste ting at melde sig ud af folkekirken. Så tror jeg hurtigt at holdningen blev, at så går det sgu nok også. Det gør mig ikke så meget at jeg er medlem. Hvis nu det havde været omvendt, og de kom og bankede på min dør og spurgte mig, om jeg havde

lyst til at være medlem af folkekirken, så ville jeg nok sige nej. Det med at være medlem på forhånd, hvor jeg aktivt skal melde mig fra. Og det er jo ligesom med Netflix. Bare at klikke på en knap: "Jeg vil gerne melde mig ud". Hvis det er så besværligt, så kan jeg altid finde ud af det hvis jeg har tid en anden gang. Jeg væmmes ikke over folkekirken. Jeg ved også at min kæreste ikke blev kritisk over for folkekirken i går. Han har været det i mange år, og har så meldt sig ud for et halvt år siden. Det er ikke bare noget der sker fra en dag til en anden." (Mathilde: 5)

Individer tegner i dag mange aftaler og abonnementer. I begge fokusgrupper blev folkekirken omtalt i diskurser om "brugerbetaling" og "abonnement". Mathilde sammenligner sit medlemskab med streamingtjenesten Netflix, hvor afmeldelsen foregår ved et enkelt klik på en knap. Hun reflekterer dog videre over valget om udmeldelse, og forklarer, at beslutningen om udmeldelse tager tid, og at det derfor på den anden side er godt nok, at man ikke bare skal trykke på en knap.

"Tom: Jeg synes at det var meget besværligt at melde sig ud. Få fat i sin dåbsattest og skrive et brev til sin præst eller møde op. Så det blev udskudt nogle år, til nu hvor det er blevet meget lettere bare at sende en mail og gøre det online.

Dennis: Jeg har siddet og været lige ved at trykke send, når jeg var allermest irriteret over noget som var oppe i medierne. Der er ingen tvivl om, at jeg føler mig 100 % afkoblet fra selve troen, men det er bare kulturen bag det, og nogle mennesker bagved, der skal tages hensyn til. Nogle ældre der ville have svært ved at forstå det. Det er nok også et spørgsmål om bare at gøre det. Det er nok hensyn til noget familie, der i første omgang har fået mig til at tøve." (Fokusgruppe B: 2)

Selvom det, som Tom nævner, er blevet nemmere at melde sig ud af folkekirken, har flere oplevet disse barrierer.

Overvejelser om udmeldelse er en kompleks proces

Gennem analysen er det blevet klart, at informanterne har mange forskelligartede overvejelser om udmeldelse af folkekirken. Beslutningsprocessen er kompleks og tager

tid. Nogle rationaler er med til at skubbe medlemmerne væk fra folkekirken, mens andre rationaler fortsat binder informanterne til folkekirken. Overvejelserne baserer sig på en kombination af rationaler. Ingen af informanterne har meldt sig ud eller besluttet at forblive medlem på grund af et enkelt rationale. Folkekirken har en indlejret betydning i samfundet, og derigennem også i informanternes livshistorie og bevidsthed. Det er især den manglende tro og religiøse tilknytning, der skubber informanterne væk fra folkekirken. Hvor det er hensyn til familien og det nære fællesskabs tilknytning, som i høj grad binder informanterne til folkekirken. Sekulariseringstendenser er altså med til at reformulere folkekirkens opgave. Så det er andre faktorer end tro, der skal binde medlemmerne til kirken. Individualiseringstendenserne kan derfor siges at virke mindre truende, da disse, selvom de i høj grad er til stede, spiller en mindre rolle på informanternes tilvalg af folkekirke i sidste ende.

Modstrid i tendenserne

Der ses nogle tydelige individualiseringstendenser i informanternes overvejelser i forbindelse med deres medlemskab af folkekirken. Det er både informanterne som har meldt sig ud og informanterne som har overvejet det, der fokuserer på deres udbytte af folkekirken. Der hvor der ses et skel mellem de to grupper er især, i hvor høj grad de værdsætter folkekirkens services, men her spiller deres familie også en afgørende rolle. Informanter som overvejer at melde sig ud, men som ikke har gjort det, forklarer at kirkens services har betydning for vedkommende så længe det giver mening for familiemedlemmer og de nærmeste. Det fremgår altså at de tilsidesætter deres egne behov, for at imødekomme sine nærmeste. Dette viser, hvordan det nære fællesskab fortsat vægtes højere end individets egne ønsker. Dertil kan vi se, at individualiseringstendenserne har mindre betydning, og at fællesskabsfølelsen fortsat har betydning i forbindelse med tilvalg af folkekirkens services. Dette giver derfor nogle nye perspektiver på de eksisterende studier som forklarer, at individualiseringen har konsekvenser folkekirkens medlemsfald. Ud over at informanternes *gemeinschaft* er styrende for deres medlemskab, ser vi også tendenser til *gesellschaft*, da nogle informanter forklarer, at årsagen til deres udmeldelse skyldes økonomi og det personlige udbytte. Disse informanter ønsker ikke at bidrage til folkekirkens religiøse indhold gennem kirkeskat, og kan ikke se nogen grund til at forblive medlem af folkekirken, da de ikke har lyst til at benytte kirkens services. Dog er der ligeledes ikke-medlemmer som ikke er afvisende over for at melde sig ind igen, hvis de skal giftes i kirke eller får udbytte af den på anden vis. Hertil fremgår det at meningsskaben i eget liv ikke nødvendigvis vejer tungere end familietraditionerne og det nære fællesskab, som det fremgår i de andre studier. Dog ser vi også, som i Børgesens og Leth-Nissens et al.'s studier, at familiens og vennekredsens kirkegang og deltagelse i kirkelige handlinger, har indvirkning på individers egne kirkegang og deltagelse. Miljøet har derfor meget at sige. De personer som har tradition for at gå i kirke er mere tilbøjelige til selv at gøre det, hvorimod de personer, hvis forældre eller partner ikke har været medlem af kirken, er tilbøjelige til at melde sig ud.

Både informanterne som overvejer at melde sig ud, eller før i tiden har overvejet det, kan se værdien i traditionerne. Hvor Indgjerdingens studie siger, at det individets reflektive tilvalg af kirken, finder dette speciale at traditionerne har en stor drivkraft for at komme i

kirke. Der er altså tale om en pragmatisk holdning, snarere end en refleksiv. Der er ligeledes en accept af, at man anvender kirken i forbindelse med traditionerne på trods af, at man ikke er religiøs. Det fremgår altså, at informanterne ikke mener at kirkegængere eller deltagere behøver at være troende eller religiøse. På trods af, at der er en accept af at personer afholder en ceremoni i kirken selvom de ikke er troende, mener informanterne ikke at folkekirken kan overleve ved kun at blive en kulturinstitution. De kan ikke forlige sig med, at folkekirken kun er en kulturinstitution, idet at den historisk set har været og stadig repræsenterer den luthersk-evangeliske tro. Det er interessant at se, at personer som holder bryllup i kirken, gør det på grund af dens højtidelighed, men at de ikke gør det på grund af religion som ellers betragtes som stor del folkekirken. Dog fremgår det, at det er vigtigt for informanterne - på trods af at de er kulturkristne og ikke tror på Gud - at de køber hele pakken, hvis de bliver viet i kirke. De vil også have den religiøse del med. På den anden side er der flere som bliver skubbet væk ved tanken af det religiøse indhold. Ligesom i Rosens og Hooges studier finder specialet, at folkekirken har en central rolle, når det kommer til traditioner. I Hooges studie fremgår det, at der er stor enighed i forbindelse med praksis under de traditioner som er knyttet til folkekirken. Dog er der i vores empiri informanter som synes og opfordrer til, at disse praksisser begynder af få en mere individuel karakter, idet at folkekirker er villige til at imødekomme deltageres individuelle ønsker og behov for eksempel i forbindelse med valg af sang, og hvilken farve brudekjolen skal være.

I Lüchaus studie finder han, at danskernes holdningsmæssige grænser støtter op om individualiseringstenen, og at der er forskel på religiøs selvudfoldelse og religiøs autoritetsudøvelse. Der er frihed til at være religiøs på sin egen måde, men at udøve religiøs autoritet over for andre anses som uacceptabelt. Dette kan vi perspektivere til specialets fund og de diskursive forskelle som vi finder i forbindelse med begrebet rummelighed. Hvor folkekirken anser rummelighedsbegrebet i forbindelse med det brede teologiske fundament som den rummer, anser informanterne rummelighed ud fra nogle ligestillingsprincipper som ses i samfundet. Hvis præster eller repræsentanter fra folkekirken, som anvender deres religiøse autoritet til legitimt at differentiere mennesker med anden seksualitet, etnicitet eller køn, føler informanterne en afsky. Folkekirkens repræsentanter der har en religiøs overbevisning som er i uoverensstemmelse med

samfundets humanistiske værdier og politikker, betragtes ikke som rummelige. Generelt må kirken ikke udøve religiøs autoritet, men omvendt bliver flere informanter også provokeret af ateistiske foreninger, idet at ateistiske foreninger også forsøger at påvirke informanterne i en "(anti)religiøs" retning. Der ses derfor samme tendenser som i Lüchhaus studie, som støtter op om individualiseringstendenserne.

Et andet fund som støtter op om individualiseringstendenserne er informanternes logikker i forbindelse med til- og fravalg af forskellige ceremonier. Her er tendens til bricolage, da de kan til- og fravælger indhold i folkekirken og folkekirkens ceremonier ud fra deres egne forståelser. Malene vil eksempelvis gerne døbe sine børn i en kirke på grund af familietraditionen, men hun vil ikke giftes i folkekirken, da der vil være religiøst indhold, som hun ikke kan stå inde for. Der ses altså en personlig logik, hvor det traditionelle i nogle tilfælde overskygger det religiøse. Dette stemmer overens med Leth-Nissens et al.'s studie, der viser at småbørnsforældre vælger religion til og fra, som det giver mening i deres livsforløb. Det samme gør sig gældende for informanterne i specialet. Det er dog ikke religion de vælger til, men i højere grad ritualerne og traditionerne som er forbundet med folkekirken. Alternativer er også vigtige. Dette kan ligeledes forklare de kirkelige aktiviteter på landsplan. De ceremonier som er mest udbredt er konfirmation og begravelse. Dette er ligeledes de to ceremonier, hvor personer ikke vurderer, at alternativerne er lige så legitime som folkekirkens ceremonier. Der er nogle ceremonier som giver mening blandt informanterne i en bestemt periode i deres liv, og ceremonier som ikke giver mening, da religionen alligevel fylder, og de føler at det ville være forkert at holde en ceremoni, hvor en betingelse er religion, hvis de kan være foruden. På trods af at organisationer som Humanistisk Samfund forsøger at vinde frem med humanistiske ikke-religiøse ceremonier, er det ikke noget som informanter har kendskab til eller føler er så udbredt, at det kunne være et alternativ.

Ud over individualiseringstendenserne ser vi også nogle sekulariseringstendenser. Dette ses, da informanterne tager afstand til kirkens religiøse indhold, og at der kun er én som betegner sig som troende eller spirituel. Det er selvfølgelig vigtigt at have in mente, at religion ofte er en privat sag, så der er muligvis personer som ikke har ønsket at dele deres overbevisning i en fokusgruppe med fremmede personer. Det ses både blandt informanterne som overvejer eller har overvejet at melde sig ud, og informanterne som

er udtrådt af folkekirken at de tager afstand til religion. Dog kan de som anvender kirken, gå på kompromis med kirkens religiøse indhold. Dette kan de for det første, hvis præsten formår at personliggøre ceremonien ved at lytterne kan genkende den (eller de) person(er) som ceremonien drejer sig om. Derudover efterspørger informanterne også, at præsterne kan gøre deres prædikener mere nutidige og forstår at oversætte deres bibelske budskaber i et moderne sprog og kan perspektivere det til en nutidig kontekst. Derved kan informanterne i højere grad forstå, og se meningen med begivenheden i kirken, og føler at ceremonien har relevans. Dette kan perspektiveres til Børgesens studie. Børgesen viser, at præsten har meget at sige og at det er vigtigt at der er en god kontakt. Dog er det ikke kun en-til-en kontakt, som i Børgesens studie, der er vigtig. Det er lige så vel præstens prædiken og form, som er vigtig for informanterne. Hvis informanterne oplever at præsten formår at gøre ceremonier personlige og moderne, uden at miste sin autoritet og kirkelige integritet, kan kirken og dens forkyndelse virke relevant for dem. Generelt er kirken, ligesom i Børgesens studie, kun i informanternes bevidsthed, når de deltager i kirkelige aktiviteter. Dette er ligeledes i tråd med Rosens og Hooges studier.

Generelt ser vi at flere af de ovenstående studier har været meget optaget af individualiserings- og sekulariseringstendenserne. Dette speciale finder både sekulariserings- og individualiseringstendenser, men ligeledes de forskellige ambivalenser som ses i forbindelse med forholdet til folkekirken. For at illustrere denne ambivalens i forbindelse med at melde sig ud, kan der opstilles fire typologier; *den dedikerede kirkegænger, den kulturelle kirkegænger, den ikke-institutionaliserede troende og den sekulariserede*. Typologierne er dannet på baggrund af to dimensioner: nær- eller fraværet af religiøsitet som den ene dimension, og til- eller fravalg af kirkens traditioner, som den anden dimension. I tabellen er typologierne og dimensionerne illustreret grafisk.

Typologi	Traditioner	Religiøsitet
Den dedikerede kirkegænger	+	+
Den kulturelle kirkegænger	+	-
Den ikke-institutionaliserede troende	-	+
Den sekulariserede	-	-

Den første typologi er *den dedikerede kirkegænger*, som er bruger af hele pakken. Den dedikerede kirkegænger er religiøs og anvender aktivt folkekirken tilbud. Den dedikerede

kirkegænger beskæftiger specialet sig ikke med. Til gengæld ses *den kulturelle kirkegænger*, som kendetegner mange af de kulturkristne, idet denne type, modsat den dedikerede kirkegænger, kun anvender folkekirkens services i forbindelse med traditioner, uden at føle en religiøs tilknytning. Den kulturelle kirkegænger har gjort sig overvejelser om sit medlemskab, men grundet enten egne eller familiens værdsættelse af kirkens traditioner, finder de en værdi i folkekirken. Den kulturelle kirkegænger har svært ved at melde sig ud, så længe de finder en historisk, kulturel eller traditionsbundet mening med deres medlemskab. *Den ikke-institutionaliserede troende*, er en som har en spiritualitet eller tro, og som indeholder dele af folkekirkens forkyndelse, men som ikke anvender folkekirken aktivt gennem gudstjenester eller ceremonier. Sidst har vi *den sekulariserede*. Denne typologi kendetegner de personer, der hverken anvender kirkens services eller er religiøse. Disse vil finde det nemmere at melde sig ud af folkekirken, da de hverken religiøst eller gennem traditioner føler en tilknytning.

Specialet beskæftiger sig med *den kulturelle kirkegænger* og *den sekulariserede*. Typologierne er med til at understrege, hvordan til- og fravalget af folkekirken hos nogle grupper er præget af ambivalens. Fravalget af folkekirken er nemmere for de informanter, som hverken føler tilknytning til folkekirken gennem religiøsitet eller traditioner. *De kulturelle kirkegængere* føler en ambivalens i forbindelse med deres forhold til kirken. Denne ambivalens stemmer ikke overens med Dobbelaeres formodning om, at kirken mister betydning. I specialet ser vi, at informanterne på trods af deres lave religiøse tilknytning, fortsat ser en mening med deres medlemskab, da traditionerne har betydning. På trods af at Dobbelaere ser, at religion og kirkelige handlinger er nedadgående i Skandinavien, fremgår det, at folkekirken består, da traditionerne er vigtige i det nære fællesskab. Derudover ses også en bredere kulturel logik i forbindelse med udmeldelse, idet flere af informanterne gerne vil bidrage til eksempelvis folkekirkens bygninger og vedligeholdelsen af disse, da de føler, at det er en vigtig del af den fælles kulturarv og historie.

Konklusion

De kulturkristne informanter som har overvejet at melde sig ud, eller som har udtrådt af folkekirken, har hovedsageligt gjort det, da folkekirken ikke stemmer overens med deres meningssskaben. Dette skyldes især, at de kun i begrænset grad kan støtte op om folkekirken, som en religiøs institution. Der ses nogle klare sekulariseringstendenser, da de kulturkristne ikke betegner sig selv som troende eller religiøse. Informanterne ser i deres hverdagsliv folkekirken som en fjern kirke. Denne distance i hverdagen gør ligeledes, at de kulturkristne sjældent tænker over deres medlemskab. Det bliver en selvfølgelighed, at betale til denne institution, da de fra dåben er blevet meldt ind. Der er forskellige holdninger til medlemskabet af folkekirken. Der er både kulturkristne som finder mening med medlemskabet, men også informanter som ikke gør. De, som har udtrådt af folkekirken, har gjort det, da de ikke anvender kirkens services og heller ikke er religiøse. Det bliver derfor et let valg for dem, da de ikke føler, at de får et udbytte af den kirkeskat, som de betaler. De er derfor meget pragmatiske i deres overvejelser. Eftersom de ikke finder mening med de religiøse overgangsriter, har de kunne finde meningsfulde alternativer såsom vielse på rådhus. Der er ligeledes flere af de udmeldte – og personer som har overvejet udmeldelse - som udtrykker, at de har udskudt beslutningen, da de har troet, at udmeldelsesprocessen er besværlig og langtrukken.

Specialet kan konkludere, at de informanter som overvejer at melde sig ud, stadig finder folkekirken relevant på grund af traditionerne. Informanterne anvender folkekirken, når de selv eller deres nærmeste afholder en ceremoni i folkekirken. De kulturkristne som har anvendt kirken, er i højere grad tilbøjelige til at forblive medlemmer. Dette skyldes især, at de føler, at de har fået et udbytte eller at de i fremtiden får udbytte af deres medlemskab. Der ses en tendens til, at potentielle ikke-medlemmer forbliver medlemmer, da de ikke vil udelukke deres mulighed for eksempelvis at blive gift eller begravet. Derudover viser empirien, at flere af informanterne tillægger folkekirken og ceremonier betydning på grund af familie og venner. Hvis familie og venner er kirkegængere, er de kulturkristne det ofte også, på trods af at det ikke er på eget initiativ. Vi kan på baggrund af dette konkludere, at de kulturkristnes meningssskaben i eget liv ikke vejer tungere end familietraditionerne. Der er ergo et fællesskabsperspektiv som er vigtigt i forbindelse med informanternes overvejelser om udmeldelse. På trods af at

informanterne kan finde betydning, gør de sig overvejelser om udmeldelse, når de oplever lange perioder, hvor de ikke kommer i kirken. Jo mere fjern folkekirken er desto højere sandsynlighed er der for, at man melder sig ud. Men overvejelserne omkring udmeldelse er en kontinuerlig vekselvirkning mellem deres nære fællesskab og deres eget udbytte. Fordi det nære fællesskab tillægges betydning, føler de et udbytte af deres medlemskab.

Der er forskel på hvorvidt overgangsriterne føles som det naturlige valg eller ej. Dette kan blandt andet forklares ved, at de kulturkristne i deres meningskaben har mulighed for at til- og fravælge de forskellige traditioner. De kan eksempelvis finde meningsfulde alternativer til et bryllup i folkekirken, hvorfor de fleste vælger dette i stedet for. Familietraditionerne har også noget at sige. Informanterne kan godt finde mening med dåben som et religiøst ritual, men ikke brylluppet, da individerne tillægger ceremonierne forskellig betydning. Det ses eksempelvis at traditionen kan opveje religionen. Derved kan det konkluderes, at der ses nogle individualiserende tendenser. Men alligevel anerkender informanterne, at folkekirkens legitimitet udspringer af dens religiøse ståsted, hvorfor informanterne ikke mener, at kirken kan bestå uden sit religiøse indhold.

I forhold til at fastholde informanter har præsten en vigtig rolle, i forbindelse med de kulturkristnes møde med kirken. Det er vigtigt for individet, at præstens form og prædikener er i overensstemmelse med de tilhørernes værdisæt. Præsten skal perspektivere til nutidig kontekst og oversætte de religiøse tekster i et sprog, som lytteren forstår. Der er ligeledes stort fokus på præstens evne til at personliggøre ceremonierne, så deltagerne kan genkende de eller den person som er ceremoniens omdrejningspunkt. Dette er især vigtigt til bryllupper og begravelser. Informanterne er enige om, at folkekirken skal være rummelig. Denne rummelighed skal baseres på de humanistiske værdier som eksisterer i samfundet, hvor alle personer har lige rettigheder. Her er det igen præsternes holdninger og handlinger, som informanterne bedømmer folkekirken rummelighed ud fra. Informanter, som ikke har oplevet en rummelig præst, tager afstand til folkekirken. Når informanterne oplever et brud med deres egen livsverdensforståelse, kan det medføre, at de vælger at udtræde af folkekirken.

Litteratur

Andersen, Peter B. & Peter **Lüchau** (2011) "Individualisering og aftraditionalisering af danskernes religiøse værdier", in: Peter Gundelach, (red.), *Små og store forandringer: Danskernes værdier siden 1981*. Hans Reitzels Forlag, København.

Antoft, Rasmus og Trine Lund **Thomsen** (2005): "Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode. Introduktion til det biografisk narrative interview" i Jacobsen, Kristiansen & Prieur, *Liv fortælling og tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg.

Berg, S. & **Steffensen**, P. H. (2003): *Nedlæg Folkekirken – det oppegående dødsleje*, Høst og Søns Forlag, København.

Bertaux, Daniel (1981): "From Life-history approach to the transformation of the sociological practice" i Bertaux, D. (red.): *Biography and Society. The life History Approach in the Social Sciences*. Sage Publications, New York.

Bryman, Alan (2012): *Social Research Methods. Fourth Edition*. Oxford University Press, Oxford.

Børgesen, Inger-Marie (1991): *Folk og folkekirke – Kirkens plads i menneskers hverdagsliv og tankeverden*. Akademisk Forlag, Odense.

Danmarkskanon.dk (2017): Om Danmarkskanon. Besøgt d. 1. august 2017 på <https://www.danmarkskanon.dk/om-danmarkskanon/>

Danmarks Statistik (2017): Næsten 25.000 meldte sig ud af folkekirken i 2016. Besøgt d. 6. april 2017 på <http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=22780>

Davie, Grace (1990): *Believing without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain?* *Social Compass* 37(4).

Davie, Grace (2007): *The Sociology of Religion*. Sage Publications, New York.

Davie, Grace (2013): *Belief and unbelief: Two sides of a Coin*. Ecclesiastical Law Society. Besøgt d. 19. juli 2017 på <https://doi.org/10.1017/S0956618X13000410>

Davie, Grace (2014): *Managing Pluralisme: The European Case*. Springer, New York.

Dobbelaere, Karel (1999): *Towards an Integrated Perspective of the Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization*. *Sociology of Religion* 1999, 60:3 229-247.

Dobbelaere, Karel (2002): *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Presses Interuniversitaires Europeennes, Bruxelles.

Folkekirken (2017a): "Folkekirken i dag". Besøgt d. 19. juli 2017 på <http://www.folkekirken.dk/om-troen/reformation/i-dag/folkekirken>

Folkekirken (2017b): "Kirkeskat". Besøgt d. 19. juli 2017 på <http://www.folkekirken.dk/om-folkekirken/oekonomi/kirkeskat>

Folkekirken (2017c): "Medlemskab". Besøgt d. 19. juli 2017 på <http://www.folkekirken.dk/om-folkekirken/medlemskab>

Gilje, Nils & Grimen, Harald (2002): Samfundsvidenskabernes forudsætninger – indføring i samfundsvidenskabernes videnskabsfilosofi. Hans Reitzels Forlag, København.

Hooge, Kristian Weise (1999): Folkekirkens folk - om folkekirkens betydning for dens medlemmer. Sociologisk samfundsanalyse Aalborg Universitet, Aalborg.

Humanistisk Samfund (2017a): "Om Humanistisk Samfund". Besøgt d. 19. juli 2017 på <http://www.humanistisksamfund.dk/om-humanistisk-samfund/>

Humanistisk Samfund (2017b): "Medlemsblad juni 2017". Besøgt d. 19. juli 2017 på <http://www.humanistisksamfund.dk/wp-content/uploads/2017/06/Medlemsblad-Juni-2017.pdf>

Indgjerdingen, Frøydis (2015): En folkelig kirke? En kvalitativ undersøgelse av folkekirkebegrepet sett fra kirkebenken. Det teologiske fakultet på Universitetet i Oslo, Oslo.

Iversen, Hans Raun (2012): Sekulariseringens betydning – og religionens beskaffenhed i Danmark i dag. Religionsvidenskabeligt Tidsskrift 58, 33-49.

Jackelén, Antje (2011): En lykkelig svensk skilsmisse. Information. 20. december 2011. Besøgt d. 26. januar 2017 på <https://www.information.dk/debat/2011/12/lykkelig-svensk-skilsmisse>.

Juul, Søren (2012): "*Fænomenologi*" og "*Hermeneutik*" i Juul, Søren & Pedersen, Kirsten Bransholm *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori - en indføring*. Hans Reitzels Forlag, København K.

Kirkeministeriet (2017): Kirkestatistik. Besøgt d. 6. april 2017 på <http://www.km.dk/folkekirken/kirkestatistik/>

Knudsen, Tim (1995): Dansk Statsbygning. Jurist og Økonomiforbundets Forlag, København K.

Leth-Nissen, K. M. S., & Trolle, A. K. (2015). Dåb eller ej?: Rapport om småbørnsforældres til- og fravalg af dåb. Publikationer fra Det Teologiske Fakultet, Vol. 59. Det teologiske Fakultet, København.

Lüchau, Peter (2012): "Seks teser om danskernes medlemskab af folkekirken" i Christoffersen et al. (red.): Fremtidens danske religionsmodel. Forlaget Anis, Frederiksberg C.

Lüchau, Peter (2014): Når fårene forlader flokken. En religionssociologisk analyse af udmeldelser fra folkekirken. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*, 61, 89-106.

Lüchau, Peter (2015): Grænser for religion. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*, 62, 107-124.

Morgan, David L. (1997): *Focus Groups as Qualitative Research*. SAGE Publications, Portland.

Niemelä, Kati (2007): Alienated or Disappointed? Reasons for Leaving the Church in Finland. *Nordic Journal of Religion and Society* 2 (20), 195-216.

Retsinformation (2017): Bekendtgørelse af lov om folkeskolen. Besøgt d. 10. juli 2017 på <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=182008#id022b0e44-841e-4caf-9378-363beeaf94c1>

Riis, Ole (1985): Om samfundsreligion. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*, 6, 1985, 3-29.

Riis, Ole (2011): "Religion" i Heine, Andersen (red.): *Sociologi – En grundbog til et fag*. 4. udgave. Hans Reitzels Forlag, København.

Ritzau (2017): "Ateist-kampagne fik 16.000 til at forlade folkekirken" Telegram fra Ritzau bragt på Information.dk d. 24. februar 2017. Besøgt d. 19. juli 2017 på <https://www.information.dk/telegram/2017/02/ateist-kampagne-fik-16000-forlade-folkekirken>

Rosen, Ina (2009). I'm a Believer – But I'll Be Damned if I'm Religious: Belief and Religion in the Greater Copenhagen Area: A Focus Group Study Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds Universitet, Lund.

Rosen, I. (2012): "Troende ja, men religiøs...nej!" i Ina Rosen, Lars Buch Viftrup og Morten Skrubbeltrang m.fl. (red.): *Jeg er troende, men ikke religiøs – folkekirken udfordring*. Kirkefondet, Frederiksberg.

Sandvik, Bjørn (2016): Ukjent framtid – kirke uten statsstøtte? *Tidsskrift: Kirke og Kultur* 3/2016. Universitetsforlaget, DOI: 10.18261/issn.1504-3002-2016-03- 05.

Udmeldelse.dk (2017): Udmeldelse.dk. Besøgt d. 19. juli 2017 på udmeldelse.dk

Uprichard, Emma & **Dawney**, Leila (2016): Data Diffraction: Challenging Data Integration in Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research* 1–14.

Bilag

Bilag 1 er interviewguiden fra fokusgruppeinterviewene og Bilag 2 er interviewguiden fra de narrative interview. Vedlagt er også transskriptioner af alle ti interviewsessioner.

Bilag 1 – Interviewguide fra fokusgrupper

Intro

- Formål: Undersøge baggrunden for udmeldelse, eller overvejelser om udmeldelse af folkekirken.
- Hvem er vi: Specialestuderende ved sociologi i Aalborg.
- Anonymitet: Fremgår ikke ved navn i vores speciale. Kun vi og de andre deltagere kommer til at kende jeres identitet.
- Dokumentation: Vi vil gerne have lov til at optage fokusgrupperne, så vi senere kan vende tilbage til data. Det er kun til intern brug i vores speciale, hvis der er nogle detaljer i det som I har sagt, som vi ikke har fået ned.
- Tidsramme: Vi forventer at dette fokusgruppeinterview varer i 1,5 time, og vi sørger for, at der er en pause undervejs.
- Jeres meninger: Der er ingen rigtige eller forkerte svar, vi er interesserede i jeres meninger og holdninger.

Præsentation

- Skal vi starte med at tage en runde, hvor vi kort præsenterer os selv. Fortæl gerne navn, alder, hvilken uddannelse I har, og hvad I laver til hverdag og om I er medlem af folkekirken.

Indtrædelse i Folkekirken

- Indtrædelse: Er I døbt og/eller konfirmeret? Hvilke tanker havde I om at blive konfirmeret eller ej?

Informanternes udmeldelse

- Hvornår meldte du dig ud, eller var du ved at melde dig ud? Og hvad fik dig til det?
- Synes du, at det var et svært valg?
- Hvilke overvejelser gjorde du dig?
- Var det en hurtig eller længerevarende beslutning?
- Hvornår tænker I over, at I ikke er medlem af folkekirken?

Udmeldelse af Folkekirken

- Hvorfor tror I flere og flere melder sig ud af Folkekirken? Tag eventuelt udgangspunkt i jeres egen begrundelse.
- Hvad hvis man vendte den om: Hvad tror I er årsagerne til, at så mange danskere stadig er medlem af Folkekirken? Hvad tror I, kan få folk der overvejer at forlade folkekirken, til ikke at gøre det alligevel?

Probes efter, hvis informanter går i stå: folkekirken har en kulturbærende rolle, bevarer de historiske bygninger, troende, gør brug af de kirkelige ceremonier, livsfase, traditioner, økonomi - pris på begravelse.

Syn på tro:

- Vil I betegne jer selv som troende? (*Åbne spørgsmålet op, hvis diskussionen går i stå - troende kan også være "noget mellem himmel og jord"*)
- Synes I, at man skal være troende, for at være del af Folkekirken?

Syn på folkekirken:

- Hvad synes I om folkekirken?
- Er folkekirken vigtig i Danmark?
- Hvad er folkekirkens rolle i samfundet?
- Hvad synes I om forholdet mellem kirken og staten? (Konsekvenser ved adskillelse?)

Vi vil gerne præsentere nogle forskellige udsagn om folkekirken, som vi gerne vil høre om I er enige eller uenige i, og hvorfor.

- Folkekirken er traditionsbærende
- Folkekirken er en vigtig del af Danmarks historie
- Folkekirken er fællesskabende
- Folkekirken er vigtig for danskhed
- Folkekirken er outdated og ikke relevant
- Folkekirken har intet med mig at gøre

Folkekirkelige ceremonier som cases:

- Hvornår har du sidst deltaget i kirkelige aktiviteter (*højtider, gudstjenester, bryllup, begravelse, konfirmation eller dåb ect.*)?
- Hvad fik du ud af den oplevelse?
- Vil du beskrive oplevelsen? Kan I andre nikke genkendende til denne type oplevelser?
- Hvilken rolle spillede folkekirken i disse oplevelser? Ville det være det samme uden?
- Synes I, at det er okay at deltage i kirkelige aktiviteter, selvom I måske ikke er medlem? Hvorfor?
- Har du været til andre begivenheder i Folkekirken såsom spaghettigudstjeneste, kirke rock eller andet?

Genindtrædelse i folkekirken:

- Hvad skulle få folk til at fortsætte med at være medlem af folkekirken?
- Kunne I se jer selv, melde jer ind i folkekirken igen? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvad kunne få jer til at overveje det?
- Hvad er jeres families reaktion på, at I ikke er medlem? Er de medlem af folkekirken?

Vende tilbage til årsager til udmeldelse (kort)

Vi har lavet de her kort med forskellige årsager, der kunne være relevante for at melde sig ud af folkekirken.

Præsenter 10 billeder som hver især illustrerer en årsag

- Økonomi
  - Manglende tilknytning
  - Dårlig erfaring
  - Politiske og værdimæssige uenigheder
  - Langt fra min hverdag
  - Ikke-troende
  - Manglende religionslighed
  - Folkekirken repræsenterer ikke min tro
  - Folkekirken er for konservativ
  - Folkekirken er for liberal
-
- Synes I, at de er relevante?
  - Hvilke årsager tror I, har mest betydning for at melde sig ud?
  - Kan I prøve at lægge dem i rækkefølge eller prioritere dem?
  - Er der andre årsager, som ikke er repræsenteret på billederne? *(medbring blanke kort og tusch, så evt. nye årsager også kommer på bordet)*

Afslutning

- Er der nogen som har nogle spørgsmål eller afsluttende kommentarer?

Tak fordi I deltog

Bilag 2 – Interviewguide fra narrative interview

Vi er som sagt i gang med at undersøge, hvorfor flere og flere danskere vælger at melde sig ud af folkekirken. Vi vil gerne undersøge dit forhold til folkekirken nærmere, og hvad der har givet mening for dig i forbindelse med at melde sig ud af folkekirken.

Du skal vide, at dette interview vil være anonymt, så du vil ikke fremgå ved navn. Derudover optages interviewet til videre arbejde med specialet. Undervejs i interviewet, spørger jeg muligvis ind til din alder, da jeg vil forsøge at tegne en tidslinje for de begivenheder, som du kommer ind på.

Helt konkret er vi interesseret i at høre om dit forhold til folkekirken. Det er for at lære om din personlige historie, hvad din mening er om folkekirken og hvilke begivenheder der gør eller har gjort, at du har det har meldt dig ud af folkekirken. Der er ikke nogle rigtige og forkerte svar, og jeg vil først og fremmest blot lytte til, hvad du har at sige.

Inden vi begynder interviewet, vil jeg høre, om du har nogle spørgsmål?

Begivenheder

Vi er interesseret i at høre din fortælling, om dine overvejelser i forbindelse med at melde dig ud af folkekirken. Du må gerne begynde din fortælling, der hvor du mener at den starter – det kan eksempelvis være din indtrædelse i kirken og første erindringer med folkekirken.

Stikord

Fortællingen

- *Du fortalte...hvordan oplevede du det?*
- *Du fortalte...hvad gjorde du så?*
- *Du fortalte at...kan du fortælle mere om det?*
- *Du fortalte...var det grunden til at du udtrådte folkekirken?*
- *Du fortalte...hvad skete der efter det?*
- *Du fortalte...hvad gjorde det ved din holdning til folkekirken?*

Opvækst

- *Er du døbt?*
- *Hvorfor tror du, at du blev døbt? Har dine forældre tilknytning til folkekirken?*
- *Er du kommet meget i kirke som barn?*
- *Har kristendommen præget din opvækst?*
- *Er du konfirmeret?*
- *Har du under din opvækst gjort brug af folkekirkens services.*
- *Hvad betød folkekirken for dig, da du var lille?*
- *Forestil dig, at du var barn, hvordan ville du så beskrive folkekirken?*

Familie

- *Ved din familie det?*
- *Er dine familiemedlemmer medlem af folkekirken?*
- *Hvad sagde din familie til at du meldte dig ud af folkekirken?*
- *(Hvad tror du de vil sige til, at du melder dig ud?)*

Venner

- *Er dine venner medlem af folkekirken?*
- *Snakker I nogensinde om folkekirken eller religion generelt?*
- *Ved dine venner du ikke er medlem mere?*
- *Hvad tror du de ville sige til at du melder dig ud?*

Tradition

- *Er du opvokset med de kristne traditioner?*
- *Er du konfirmeret/nonfirmeret?*
- *Er du gift i folkekirken?*
- *Forbinder du traditioner med folkekirken?*
- *Anvender du kirken?*
- *Vil du gå i kirke, hvis du blev inviteret til et bryllup eller andet?*

Tro/spiritualitet

- *Hvad tænker du om folkekirken og dens forkyndelse?*
- *Hvad tænker du om religion?*
- *Er du selv troende eller spirituel?*

Udtrædelse af folkekirken

- *Hvornår overvejede du første gang, at du ville melde sig ud?*
- *Hvornår valgte du at melde dig ud?*
- *Var der en episode, der fik dig til at melde dig ud?*

Generelt

- *Hvad symboliserer folkekirken for dig?*